

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**BARACK OBAMA’NIN BAŞKANLIK DÖNEMİNDE
ABD DIŞ POLİTİKASI**

Yüksek Lisans Tezi

Anna NIKOLAENKO

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**BARACK OBAMA’NIN BAŞKANLIK DÖNEMİNDE
ABD DIŞ POLİTİKASI**

Yüksek Lisans Tezi

Anna NIKOLAENKO

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Melek FIRAT

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

Anna NIKOLAENKO

**BARACK OBAMA’NIN BAŞKANLIK DÖNEMİNDE
ABD DIŞ POLİTİKASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
1-.....
2-.....
3-.....
4-.....
5-.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
GİRİŞ	1
I. BARACK OBAMA DÖNEMİNDE ABD	4
A. Uluslararası Ortam.....	4
B. İç Ortam.....	6
C. 2008 ABD Başkanlık Seçimlerinde Dış Politika Gündemi.....	9
D. 2012 ABD Başkanlık Seçimlerinde Dış Politika Gündemi.....	12
E. Yeni Dış Politika İlkeleri: 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgeleri... 15	
II. BARACK OBAMA DÖNEMİ ABD’NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI	23
A. İslam Dünyasıyla Barış: Obama’nın Kahire Konuşması.....	23
B. Guantanamo Esir Kampını Kapatma Girişimi.....	28
C. ABD’nin Irak’tan Askeri Birliklerini Geri Çekmesi	33
D. El-Kaide ile Savaşın Zorunluluğu: Afganistan Harekatının Genişletilmesi ve Savaşı Bitirme Çabası	36
E. Arap Baharları ve ABD Dış Politikasında Terör ile Mücadele Önceliği	45
F. İran’ın Nükleer Programı Sorunu	59
G. ABD-İsrail İlişkilerinde Gerginlik Dönemi.....	65
III. BARACK OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN REKABETİ	72
A. Çin ile Karmaşık İlişkiler: Ekonomik Bağımlılık ve Rekabet.....	73
1. Afrika’da ABD-Çin Rekabeti	82
2. Latin Amerika’da ABD-Çin Rekabeti	86

B. ABD'nin Asya'da Çin ile Jeostratejik Rekabeti: Çevreleme ve Müttefiklerin Çıkarlarının Korunması	92
1. Çin Denizlerinde Tartışmalı Adalar Sorunu	99
2. ABD-Çin Rekabetinde Myanmar'ın Değişen Konumu	102
3. Kuzey Kore Nükleer Silah Sorunu	105
C. ABD Dış Politikasında Liberal Açılımlar ve Çin	109
1. Küba'ya Karşı Tutumun Yumuşaması	110
2. Paris İklim Anlaşması	115
IV. BARACK OBAMA DÖNEMİ ABD'NİN RUSYA POLİTİKASI	121
A. Reset Politikası ve START-3 Anlaşması	122
B. Reset Sonrası Rusya ile İlişkilerde Gerginlik	126
C. Ukrayna Krizi	132
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	144
ÖZET	163
ABSTRACT	164

KISALTMALAR

AAYB:	Asya Altyapı Yatırım Bankası
ASEAN:	Association of Southeast Asian Nations, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BAE:	Birleşik Arap Emirlikleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BRICS:	Brazil, Russia, India, China, South Africa; Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CELAC:	Community of Latin American and Caribbean States, Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu
FSS:	Füze Savunma Sistemi
GSMH:	Gayri Safi Millî Hasıla
IŞİD:	Irak Şam İslam Devleti
KOHP:	Kapsamlı Ortak Hareket Planı
NATO:	The North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT:	Non-Proliferation Treaty, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
NSA:	National Security Agency, Ulusal Güvenlik Ajansı
START:	Strategic Arms Reduction Treaty, Stratejik Silahları İndirim Antlaşması
SWIFT:	The Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, Dünya Bankalar Arası Mali Telekomünikasyon Derneği
THAAD:	Terminal High Altitude Area Defense, Bölge Yüksek İrtifa Hava Savunması
TPP:	Trans-Pacific Partnership, Trans-Pasifik Ortaklığı
UAEA:	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UMH:	Ulusal Mutabakat Hükümeti

GİRİŞ

Barack Obama'nın başkanlığı ABD'nin tarihinde kritik bir döneme denk geldi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ABD'nin önderliğinde tek kutuplu bir dünya oluşturma çabaları Obama'dan önceki ABD Başkanı George W. Bush'un döneminde zirveye ulaşıp başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Washington uluslararası sistemdeki lider konumunu çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamıştı. Tek taraflı hareket etme, uluslararası hukuka aykırı davranma, insan hakları ihlalleri, önleyici vuruş doktrini, "demokrasinin dayatılması" gibi Washington'un aldığı karar ve tutumlar ABD karşıtlığının artmasına yol açarak liderliğine de büyük bir zarar vermişti.

Bununla birlikte teröre karşı yapılan mücadelede başarılı olmadı. 2008'de komşusu ve ABD'nin müttefiki olan Gürcistan ile savaş yaşayan ve askeri kapasitesi açısından ABD ile kıyaslanabilir tek ülke olan Rusya ile ilişkilerde yeni "Soğuk Savaş" başlamak üzereydi. En önemlisi ise, ABD'nin neden olduğu Küresel Ekonomik Kriz nedeniyle Washington'un dünya liderliğinin temeli olan ekonomik gücü zedelenmiş ve krize rağmen hızlı bir şekilde büyümesini sürdüren Çin ABD ile rekabet edebilecek duruma gelmişti. Bu ortamda Bush'un rakibi olarak 2008 başkanlık seçimlerini kazanan Barack Obama'nın dünya liderliğini yenileme çabaları ABD için bir dönüm noktası oldu.

ABD'nin bu sorunlara karşı geliştirdiği politikalarının incelenmesi, ABD çevresinde kurulan başta ekonomik olmak üzere uluslararası sistemin değişimlerini anlamaya katkı sağlayacaktır. Artık liderliği tartışılır hale gelse de hala dünya lideri kabul edildiği için ABD dış politika stratejisindeki değişimleri anlamak büyük bir önem taşımaktadır.

Obama dönemi ABD dış politikası ile ilgili çalışmalar, daha çok olgusal ve bölgesel politikalara odaklanıp mikro düzeyde analiz etmekte ya da bütün başkanlık dönemini kapsamamaktadır¹. Obama'nın 8 yıllık başkanlık dönemine ait kapsamlı betimleyici bir araştırma konusunda yetersizlik vardır. Bu tezin amacı, söz konusu boşluğu doldurmak için, Obama'nın başkanlık döneminde (20.01.2009 – 20.01.2017) ABD'nin uyguladığı dış politikayı inceleyip bu dış politika stratejisinin değişen dünyanın yeni koşullarında ABD için sonuçlarını ortaya çıkarmaktır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de Obama'nın başkanlığının ilk döneminde ABD'nin içinde bulunduğu uluslararası ve iç politika koşulları ele alınarak dış politika hedefleri incelenecektir. Ardından yeni Başkan'ın ABD liderliğini yenilemek için 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerinde ileri sürdüğü yeni dış politika ilkeleri değerlendirilecektir.

İkinci Bölüm'de Obama'nın Orta Doğu politikası ele alınacaktır. Bush döneminden kalan olumsuz imajı giderme çabaları çerçevesine İslam dünyasıyla ilişkileri düzeltme, Guantanamo esir kampını kapatma girişimleri ve Irak savaşının bitirilmesi ele alınacaktır. Bunun dışında Obama'nın Afganistan ve Arap Baharları'nın yaşandığı ülkelere yönelik politikaları ele alınacaktır. Son olarak, Başkan'ın İran'ın nükleer programı ve İsrail-Filistin sorununu çözme çabaları incelenecektir.

¹ Meysune Yaşar, **George W. Bush ve Barack Obama Dönemi ABD'nin İran'a Yönelik Dış Politikasının Karşılaştırmalı Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Süleyman Elik), İstanbul, (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), 2015; Necmiye Tutar, **Barack Obama Dönemi Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Uludağ), İzmir, (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), 2016; Steven Hook ve John Spanier, **Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze**, İstanbul, İnkilap, 2013; Vladimir Pechatnov ve Aleksandr Manykin, **Istoriia vneshnei politiki SShA** (ABD dış politika tarihi), Moskva, Mezhdunarodnye otnosheniia, 2016; Thomas Christensen, "Obama and Asia. Confronting the China Challenge", **Foreign Affairs**, № 5 (2015); Turgut Demirtepe ve İbrahim Erdoğan, "Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik", **Güvenlik Stratejileri**, № 17 (2013) vd.

Üçüncü Bölüm’de söz konusu döneme damga vuran Çin ile başta ekonomik olmak üzere rekabet çerçevesinde ABD’nin Asya-Pasifik, Latin Amerika ve Afrika politikaları değerlendirilecektir. Bunun dışında Çin ile ilişkilerine bağlı olan Küba ile ilişkilerin düzeltilmesi ve Paris İklim Anlaşması ele alınacaktır.

Dördüncü Bölüm’de ise Gürcistan savaşından sonra ABD-Rusya ilişkilerin düzeltilmesi, START-3 anlaşmasının yapılması ve Arap Baharları’ndan sonra başlayan ve ilişkilerin radikal şekilde bozulmasıyla sonuçlanan süreç incelenecektir.

Obama dönemi ABD dış politikaları incelenirken, ABD’nin Bush döneminde bozulan imajının düzeltilmesinde başarı sağlanmış olmakla birlikte, Washington’un liderliğinde bir Pax Americana kurma hedefine ulaşamadığı ve tek kutuplu bir dünya yerine uluslararası sistemde rakip güçlerin ortaya çıktığı çok kutuplu bir dünyaya doğru evrimleşme yaşandığı varsayımı değerlendirilecektir.

I. BARACK OBAMA DÖNEMİNDE ABD

Barack Obama'nın başkan olduğu 2008 seçimleri ABD için bir dönüm noktasıydı. SSCB dağıldıktan sonra ABD'nin tek kutuplu düzeni kurma çabaları zirveye ulaşip başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Obama öncesi ABD politikaları Washington'un dünya liderliğini pekiştirmek yerine askeri, ekonomik ve ahlaki meşruiyetini önemli ölçüde sorgulanır hale getirmişti. 2008 seçimlerini Obama'nın kazanması hem iç, hem de dış politikada değişiklik beklentilerini artırdı.

Barack Obama'nın iki başkanlık döneminde izlediği dış politikayı inceleyebilmek için uluslararası ortamı, ABD'nin iç politikasını ve dış politikasının ilkelerini ve yönelimini belirleyen 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgelerini ele almak gerekmektedir.

A. Uluslararası Ortam

ABD 11 Eylül saldırılarından sonra teröre karşı küresel savaş başlatmıştı. 3.000 kişinin ölümüne neden olan terör saldırıları, ABD'nin teröre karşı politikalar uygulamaya başlamasına ve bu politikaların dünya kamuoyunda bir nevi meşruluk kazanmasına neden oldu. Obama başkan seçildiğinde ABD saldırılardan sorumlu kişilerin barındığı gerekçesiyle Afganistan'a karşı savaş yürütmekteydi. Bunun yanı sıra, söz konusu kişilerle ilişkilerde bulunduğu ve kitle imha silahı edindiği kanaatinde olduğu Irak'la da savaş halindeydi. Bush'un ilk başkanlık döneminden itibaren sürmekte olan iki savaş da ABD'nin tartışmasız askeri üstünlüğüne rağmen net bir zafere ulaşamamıştı ve ABD giderek itibar kaybediyordu. Ayrıca savaş sırasında uyguladığı yöntemler, liderlik kurmakta ileri sürdüğü değerleri de feda etmesine yol açıyordu. Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın gizli hapishanelerinde ve terör ile suçlananlar için açılmış Guantanamo esir kampında bazen yasal dayanağı olmadan tutuklananlara karşı uygulanan sorgulama

yöntemleri bütün dünyayı dehşet içinde bırakmaktaydı. Bunun yanında güvenlik gerekçesiyle kendi vatandaşlarının özgürlüklerini sınırlaması ve uluslararası alanda da yasal yollar dışında bilgi toplaması endişeleri uyandırıyor.

Sonuç olarak, askeri üstünlüğe sahip olan ABD'nin Irak ve Afganistan savaşlarını kazanamaması, yumuşak gücünün temelini oluşturan değerlerinden kısmen vazgeçmesi, hatta uluslararası hukuk çerçevesinde yasallığı tartışılır politikalar uygulaması SSCB dağıldıktan sonra ABD liderliğine destek vermediği gibi müttefikleri arasında bile ABD karşıtlığının artmasına neden oldu. 2008'de ABD dış politikasını olumlu değerlendirenlerin sayısı önemli ölçüde azalmıştı: İngiltere'de %53, Fransa'da %42, Almanya'da %31, Mısır'da %22, Pakistan'da %19, Türkiye'de %12.² Uluslararası kuruluşlarına ve uluslararası hukukun sınırlamalarına karşı çıkan ABD, uluslararası sistemde çıkarlarını diploması yerine güç kullanma tehdidiyle sağlamaya çalışmaktaydı. 2008 Dünya Ekonomik Krizi bardağı taşıran son damla oldu. ABD ekonomisinin çöküşü Çin'e fırsat tanıdı ve Bush döneminde öne çıkan ABD-Çin rekabeti hızlandı. 2006'da Çin-Afrika Zirvesinin ardından 2008'de Afrika Komutanlığı'nı (AFRICOM) oluşturan ABD dış politikasının odağına Çin yerleşmeye başladı.³

Değişen uluslararası ortamda Obama'nın ana amacı ABD'nin dünya liderliğinin temellerini yenilemektir. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi ABD, bu değişimleri kendi çıkarlarını sağlayacak şekilde yönlendirebilirdi.

² Ferhat Pirinççi, "Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama", **Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik**, (ed.) Cenap Çakmak, Cengiz Dinç, Ahmet Öztürk, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2011, s. 106.

³ Andrei Alimov ve Irina Nesterova, "Interesy SSHA v sovremennykh afrikanskikh gosudarstvakh" (Modern Afrika ülkelerinde ABD'nin çıkarları), **Obschestvo. Sreda. Razvitie.**, № 2 (2017), s. 32.

B. İç Ortam

Obama göreve geldiğinde ABD'nin en büyük iç sorunu ekonomik krizdi. Ekonomi ABD gücünün temelini oluşturmaktaydı. Ekonomik büyümeyi sağlayacak olan uluslararası piyasadaki rekabet yeteneği, askeri üstünlük, istihbarat ve diplomasi yetenekleriyle bağlantılı olarak ulusal güvenliğin de temeliydi.⁴ Bu nedenlerle uluslararası alanda ABD'nin konumunun restore edilmesi doğrudan iç politikayla bağlantılıydı.

Obama öncesi dönemde uygulanan kontrolsüz kredi politikası nedeniyle ortaya çıkan ekonomik kriz, ABD ekonomisine muazzam zarar verdi. 2008'de % 0,4'e kadar düşen ekonomik büyüme oranı 2009'da % -3,1 oldu. İşsizlik düzeyi %10'a ulaştı. ABD'de tüketimin azalması ekonominin birçok alanını de etkiledi. Gelirlerin harcamaları karşılayamaması bütçe açığına ve devlet borcunun artmasına yol açtı. Eğitim ve teknoloji gelişimine yeterince yatırım yapılamadığı gibi enerji güvenliği de ithalata bağlı hale geldi.

Obama sadece ekonomik krizle karşı karşıya değildi. Demokrasinin, insan haklarının ve özgürlüklerinin teşvik edilmesi ABD dış politikasının önemli bir parçasıydı, ama 11 Eylül sonrası güvenlik adına ABD'nin kendisinde demokratik olmayan eğilimler ortaya çıkmıştı.⁵ Vatanseverlik yasası çıkarılarak terör saldırılarını önlemek için güvenlik güçlerine ABD vatandaşlarını izleme konusunda geniş bir yetki verilmişti; insanların özel hayatına müdahale edilebilmekteydi. Yine aynı dönemde Kongre ABD Başkanı'na terör tehdidi oluşturan devletlere, örgütlere ve kişilere karşı askeri güç kullanma yetkisi de vermişti. Bunun yanı sıra Guantanamo esir kampında terör suçluların bazılarının yasal dayanağı olmadan tutuklanmaları, işkenceye uğramaları ve insan haklarından mahrum bırakılmaları "ABD'nin örnek demokrasi" imajını uluslararası kamuoyunda zedelemişti.

⁴ The White House, **National Security Strategy 2010**, Washington, 2010, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/>, (17.10.2017), s. 9.

⁵ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 321.

ABD dünyada teşvik etmeye çalıştığı değerlerden kısmen kendisi vazgeçiyordu. Bu manzara karşısında Obama, ABD'nin kendisi aksi örnekler sergilerken, yurtdışında demokratik hareketleri destekleme ve uluslararası insan hakları normlarına uymayan devletleri sorumlu tutma politikasını etkili bir şekilde uygulayamayacağını ileri sürdü.⁶

ABD iç ve dış politikasını revize etmeyi amaçlayan Obama'nın karar verme sürecinde karşılaştığı en büyük sorun Kongre ile ilişkilerinde görüldü. Obama yönetimi, Demokrat Parti'nin çoğunlukta olduğu Temsilciler Meclisi'nin desteğini sadece 2 yıl alabildi. 2010 seçimlerinde Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu sağlayan Cumhuriyetçi Parti 2014 sonunda ise Senato'da da çoğunluğu ele geçirdi. Böylece Obama, başkanlığının son 2 yılında Kongre'nin tam muhalefetiyle mücadele etmek zorunda kaldı.

ABD dış politikasının oluşturulmasında Başkan baskın olmakla beraber Kongre'nin de etkili araçları vardır. Bu bağlamda Başkan Obama hem dış politikaya bağlantılı iç politika, hem de dış politika gündemini hayata geçirmekte zorluk çekti. Bu mücadele, BM'ye katkının azaltılması, dış yardımların kısılması, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması, dış borç tavanının artırılması, savunma bütçesi, Latin Amerika ülkeleriyle gerginliğe neden olan silah ve göç reformları, Kapsamlı Nükleer Deneme Yasağı Anlaşması ve Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin onaylanması, Guantanamo esir kampını kapatılması, Paris İklim ve Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşmalarının yapılması gibi konularda ortaya çıktı.⁷ Başkan ve Kongre arasındaki bu çatışmalar 2016 Eylül'de doruk noktasına ulaştı. ABD Kongresi 11 Eylül terör saldırılarıyla alakalı devletlere karşı dava açmaya dair Başkan'ın vetosunu aştı. Başkan'a göre söz konusu mücadele bir ulusal

⁶ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 9-10.

⁷ Kevin Robillard, "10 treaties the U.S. hasn't ratified", **Politico**, 24.07.2012, <https://www.politico.com/gallery/10-treaties-the-us-hasnt-ratified?slide=0>; Alan Yuhas, "Congress will abandon Trans-Pacific Partnership deal, White House concedes", **The Guardian**, 13.11.2016, <https://www.theguardian.com/business/2016/nov/12/tpp-trade-deal-congress-obama>; Joe Deverian, "President Obama Bypasses Congress By Formally Committing U.S. to Paris Climate Agreement", **American Legislative Exchange Council**, 22.09.2016, <https://www.alec.org/article/president-obama-bypasses-congress-by-formally-committing-u-s-to-paris-climate-agreement/>, (22.05.2018).

güvenlik sorunu haline gelip 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde bu soruna yer verildi.⁸

Kongre dış politikada Başkan'dan ayrı bir tutum sergilemekteydi. Kongre anayasal görevi olan başta askeri güç kullanımı olmak üzere dış politikayı denetlemek yerine, Başkan'ın tüm kararlarının uygulanmasını zorlaştırmaya çalıştı.⁹ Bu Başkan ve Kongre arasındaki rekabet ortamında, Kongre ve kontrolüne tabi olan bakanlıklar dış politika karar alma sürecinden dışlandılar. Obama döneminde ABD dış politikası çoğunlukla Beyaz Saray'da, Başkan ve doğrudan Başkan tarafından atanan danışmanlarınca yürütüldü.¹⁰

Bunun dışında Başkan çeşitli kaçamak yolları kullanmaktaydı: başkanlık kararnameleri yoluyla büyük reformlar yerine küçük düzeltmeler yapıyordu.¹¹ Kongre onayından kaçmak için tanımları farklılaştırıyordu: bir uluslararası anlaşmayı plan, askeri güç kullanımını danışmanlık hizmetleri olarak adlandırıyor. Hukuk doktoru olan Obama, Kongre'nin çıkardığı yasal engellere uymakla birlikte, hukuk içi kaçamak yolları kullanıyordu. Bush zamanında ihmal edilen hukuk üstünlüğü ilkesini çiğnemekten kaçınıyordu.¹²

Sonuç olarak, Obama döneminde ABD dış politikasında Başkan'ın belirleyici rolü arttı. Ancak uyguladığı politikaları genellikle kalıcı olmadı ve planladığı birçok hedefi gerçekleştiremedi, hatta bazı istemediği gelişmelerin önünü kesemedi.

⁸ The White House, **National Security Strategy 2015**, Washington, 2015, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2015/>, (17.10.2017), s. 3.

⁹ Stephen Weissman, "Congress and War", **Foreign Affairs**, № 1 (2017), s. 132.

¹⁰ Nikolas Gvosdev, "Obama's Real Legacy: Putting Foreign Policy Where It Doesn't Belong", **The National Interest**, 07.11.2016, <http://nationalinterest.org/feature/obamas-real-legacy-putting-foreign-policy-where-it-doesnt-18327>, (04.05.2018).

¹¹ Burgess Everett ve Jake Sherman, "Obama, GOP Congress near end of long, ugly relationship", **Politico**, 01.11.2016, <https://www.politico.com/story/2016/01/obama-gop-congress-ugly-relationship-217550>, (22.05.2018).

¹² A.g.e.

C. 2008 ABD Başkanlık Seçimlerinde Dış Politika Gündemi

Senatör Obama başkanlık seçimlerine katılacağını 10 Ocak 2007’de açıkladı. 27 Ağustos 2008’de ise Demokrat Parti’nin resmi adayı ilan edildi. 2008 başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti’nin adayı ise, G.W. Bush’un politikasını büyük ölçüde devam ettirmek isteyen Senatör John McCain oldu. İki ana partinin adayları arasında 26 Eylül 2008’de gerçekleşen geleneksel münazaraların ilkinin konusu dış politika oldu.¹³ Ancak ABD için hayati önem taşıyan ekonomik kriz sorunu da dış politika kadar tartışmalarda yer tuttu. Senatör Obama’ya göre ekonomik krizin ABD’nin güvenliği ile doğrudan bağlantısı vardı, zira ekonomik düşüş ABD’nin askeri üstünlüğünü de kaybetmesine neden olabilirdi.

Dış politikaya gelince, ABD’nin yürüttüğü iki savaş ana gündem konusuydu. Irak’ta savaşıyan Amerikan askeri birliklerinin çekilmesi sıcak tartışmaya yol açtı. McCain Irak’ın terörizm ile savaşın ana cephesi olduğunu, ABD’nin Irak’ta terörizme karşı zafere ulaştığını, ancak çekilmesi halinde teröristlere beyaz bayrak sallamış olacağını savundu. Obama ise, terörizmle savaşın Afganistan’da gerçekleştiğini, buna rağmen ABD kaynaklarının çoğu Irak’a gittiği için Afganistan’da bu savaşın kaybedildiğini vurguladı.¹⁴ Obama’ya göre ABD birliklerinin Irak’tan çekilme tarihi belirlenerek sorumluluğun aşamalı olarak Irak hükümetine devredilme zamanı gelmişti.

Tartışmalarda ele alınan diğer bir konu İran’dan gelen tehdit oldu. Senatör McCain İran’ın nükleer silah edinme çabalarının İsrail ve bölgedeki bütün ülkelere tehdit oluşturduğunu ileri sürdü. Rusya’nın direnci yüzünden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi dışında demokrasilerin birliği çerçevesinde daha sert yaptırımlar uygulanması gerektiğini belirtti. Obama ise son yıllarda İran’ın etkisinin artmasının nedeni olarak

¹³ Commission on Presidential Debates, “The First McCain-Obama Presidential Debate”, 26.09.2008, <http://www.debates.org/index.php?page=2008-debate-transcript>, (31.01.2018).

¹⁴ A.g.e.

ABD'nin yürüttüğü Irak savaşını gösterdi ve demokrasi ile yönetilmeler de Rusya ve Çin'i devre dışı bırakarak etkili yaptırım rejiminin kurulmasının imkansız olduğunu savundu.¹⁵ Ayrıca İran ve diğer haydut devletler sorununu çözmek için doğrudan görüşmelere başvurulması gerektiğinin altını çizdi.

İki aday Rusya konusuna da değindiler. 2008 yazında gerçekleşen Gürcistan krizi öne çıkarılarak iki aday da Rusya'nın saldırgan davrandığını ve Gürcistan ile Ukrayna'nın NATO'ya katılmasının söz konusu olduğunu belirttiler.¹⁶ Aynı zamanda hem Obama hem de McCain yeni Soğuk Savaş'ı başlatmamak için dikkat edilmesi gerektiğini vurguladılar. Zira ABD'nin Rusya ile nükleer güç konusunda ortak ilgi alanları vardı ve bu alanda işbirliği esastı.

Son olarak, ABD'nin güvenliği çerçevesinde McCain, istihbarat teşkilatının güçlendirmesi zorunluluğunu, Obama ise bunun dışında teröristlerin ellerine nükleer silah geçme tehlikesine, İran ve Kuzey Kore'den gelebilecek füze saldırılarına, El-Kaide'nin hala geniş çapta faaliyet gösterdiğine değinerek ABD'nin imajını düzeltme gereğini belirttiler.¹⁷ Bunun dışında Obama, başta Çin ile ekonomik bağımlılık olmak üzere ekonomik sorunları da kapsayacak şekilde daha geniş güvenlik anlayışına ihtiyacın olduğunu vurguladı. Adayların ikisi de sorgulama yöntemlerinin işkenceye başvurmak zorunda bırakmayacak şekilde geliştirilmesi, Rusya, İran ve Venezuela ile ilişkileri kapsayan enerji bağımsızlığı stratejisi ve müttefiklerle işbirliğine önem verileceğinin altını çizdiler.

Bunun dışında 2 Ekim'de ABD Başkan Yardımcısı adayları Senatör Joseph Biden ve Vali Sarah Palin arasında da seçim münazarası gerçekleşti. Bu münazarada da enerji

¹⁵ A.g.e.

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ A.g.e.

bağımsızlığı ve iklim değişikliği çerçevesinde enerji kaynakları sorunu konuşuldu.¹⁸ Biden, iklim değişikliğinin sebebi olarak insan faaliyetlerini gösterip hem iklim hem de enerji bağımsızlığı sorunlarını çözmek için alternatif enerji kaynaklarının üretilmesine odaklanmak gerektiğini ifade etti. Palin ise, iklim değişikliğinin sebeplerinin önemli olmadığını, ABD'nin enerji bağımsızlığı için iç kaynaklarından yararlanılmasının artırılmasını daha önemli buldu.¹⁹ Biden uluslararası sorunların görüşme yapılmadan çözülemeyeceğine dikkat çekerken, Palin diktatörlerle önkoşul koymadan görüşme yapılmasını yanlış bulduğunu söyledi. Ardından Biden ABD'nin İsrail politikasını değiştirmek gerekliliğini vurgularken Palin, Kudüs'te Amerikan elçiliğinin açılması dahil olmak üzere ABD'nin İsrail'e tam destek vermesi gerektiğini savundu. Son olarak adayların ikisi de nükleer silahların yayılması sorununa da dikkat çektiler.

ABD Başkanı adaylarının ilk münazarasından sonra yapılan kamuoyu araştırmasına göre dış politika konulu münazarayı Obama kazanmıştı.²⁰ Kasım 2008'de ise Obama seçiciler kurulunda McCain'in aldığı 173 oya karşı 365 oy alarak başkanlık seçimlerini de kazandı ve gündemini hayata geçirme şansını elde etti.²¹ Obama'nın Irak savaşını bitirme vaadi, uluslararası sorunların çözülmesi için savaşa değil görüşmeye başvurma isteği ve daha geniş güvenlik anlayışı yeni dönem Amerikan dış politikasını şekillendirecekti.

¹⁸ Commission on Presidential Debates, "The Biden-Palin Vice Presidential Debate", 02.10.2008, <http://www.debates.org/index.php?page=2008-debate-transcript-2>, (31.01.2018).

¹⁹ A.g.e.

²⁰ Toby Harnden, "Barack Obama won first presidential debate over John McCain, say polls", **The Telegraph**, 29.09.2008, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/3104504/Barack-Obama-won-first-presidential-debate-over-John-McCain-say-polls.html>, (21.09.2018).

²¹ State Elections Offices, **2008 Official Presidential General Election Results**, 22.01.2009, <https://transition.fec.gov/pubrec/fe2008/2008presgeresults.pdf>, (16.01.2019), s. 4.

D. 2012 ABD Başkanlık Seçimlerinde Dış Politika Gündemi

4 Nisan 2012’de Başkan Obama başkanlık seçimlerine tekrar katılacağını açıkladı. Cumhuriyetçi Parti’yi ise, Başkan Yardımcısı adayı Paul Ryan ile Başkan adayı Mitt Romney temsil ettiler. 2008 seçimlerindeki başkanlık münazaralarında ilk konu olan dış politika, 2012’de ele alınan en son konu oldu. Bununla beraber 2008’de Obama ile rakibi McCain arasında dış politika konularında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Bu nedenlerle 2008 seçimlerinde ABD’nin dış politika açısından bir dönüm noktasında olduğu söylenebilir. 2012’de ise Romney ile Obama’nın kilit dış politika konularına ait görüşlerinin aynı olması Başkan’ın uyguladığı dış politikaya ciddi bir alternatif olmadığını belirtiydi.

22 Ekim 2012’de gerçekleşen münazarada ilk olarak Orta Doğu’daki değişimler ve terörizm tehdidi konuşuldu.²² Bu bağlamda adayların ikisi de Suriye iç savaşına ABD askerlerinin müdahalesinin ve İran’a karşı güç kullanılmasının aleyhineydi. Ayrıca ikisi de İran’a karşı sıkı yaptırımların uygulanması ve 2014’te Afganistan askeri operasyonunun bitirilmesi konularında hemfikirlerdi. Hem Obama hem de Romney Irak ve Afganistan benzeri bir savaşı tekrarlamak istemediklerini ifade ettiler. Adaylara göre terörizm ile mücadele sadece askeri yöntemlerle yürütülemezdi; örgüt liderlerinin yok edilmesi ve Müslüman dünyasına başta ekonomik olmak üzere çeşitli yardımların yapılması öncelikli olmalıydı.

Münazara sırasında Romney, ABD için en büyük güvenlik tehdidi olarak nükleer İran’ı gösterirken Rusya’yı da ABD’nin jeopolitik düşmanı olarak nitelendirdi. Obama’ya göre ise, ABD için en büyük güvenlik tehdidi terör örgütleri ve Çin’di.²³ Bu bağlamda

²² Commission on Presidential Debates, “October 22, 2012 Debate Transcript”, 22.10.2012, <http://www.debates.org/index.php?page=october-22-2012-the-third-obama-romney-presidential-debate>, (20.03.2018).

²³ A.g.e.

Obama, ABD'nin bir Pasifik gücü olduğunu vurgulayıp bölgedeki ticaretin hiçbir koşulda engellenmemesinin önemine dikkat çekti. Çin ile başarılı bir şekilde rekabet edebilmek için korumacı politikaların uygun olduğunu söyleyen Obama, eğitim, araştırma ve teknoloji, yatırımların yurtdışından ABD'ye geri getirilmesi gibi iç politika açısından da önemli konuların kilit önemine sahip olduğunu ifade etti. Çin'in, ABD gibi barış istediğini vurgulayan Romney ABD-Çin ekonomik ilişkilerinin ABD yararına yeniden şekillendirilmesi gerektiğini söyledi. Bu bağlamda, ABD-Çin ticaretinde ABD aleyhine büyük bir dengesizliğe, fikri mülkiyet hırsızlığına, Amerikan ürünlerinin sahtelerinin üretilmesine ve bilgisayarlarına girilmesine dikkat çekti.

Tartışmalarda ele alınan diğer bir konu İsrail ve İran ile ilişkilerdi. Adayların ikisi de ABD'nin İsrail'i bir saldırıya uğraması halinde destekleyeceklerini belirttiler. Romney İran'a karşı yaptırımların sıkılaştırılması ve diplomatik izolasyonun güçlendirilmesi gerektiğini söyledi. Obama ise İran yaptırımlarının zaten tarihin en sıkı yaptırım rejimi olduğunu belirtti.²⁴ Obama İran'ın nükleer programından vazgeçmesi halinde anlaşmaya hazır olduğunu söyleyip anlaşmaya varılamazsa İran'ın nükleer silaha sahip olmaması için bütün gerekli tedbirleri almaya kararlı olduğunu ifade etti.

Aralık 2011'de Irak savaşının bitirilmesine rağmen tartışmalarda 2008 seçimlerinde de olduğu gibi Irak konusu da yer tuttu. Romney operasyonun bitirilmesinden sonra Irak'ta belirli sayıda Amerikan birliklerini bırakmak gerektiğini savunurken, Obama bunun ABD'nin Orta Doğu politikası için yararlı olmayacağını ve bir yük oluşturacağını savundu.²⁵

Afganistan ve Pakistan konusunda Romney, ortak davranmamasına rağmen Pakistan'ı destekleme sorununa dikkat çekti. Romney'e göre, Pakistan'ın nükleer silaha

²⁴ A.g.e.

²⁵ A.g.e.

sahip olması ve devletin parçalanması halinde bu silahın teröristlerin ellerine geçme tehlikesi nedenleriyle ABD'nin Pakistan'a dış yardımı kesmesi söz konusu değildi.²⁶ Ancak bu yardım belirli koşullara bağlanabilirdi. Obama ise, Afganistan'dan çekilmenin ABD'ye iç reformlarına odaklanma fırsatı vereceğini vurguladı.

2008 seçimlerinde olduğu gibi, dış politikanın yanında ekonomik sorunlar da tartışmalarda büyük bir yer tuttu. Romney, ABD ekonomisinin hala kırılgan olduğunu belirtip dış borcu bir ulusal güvenlik tehdidi olarak nitelendirdi. ABD'nin askeri üstünlüğünü koruma gereğine dikkat çeken Romney askeri harcamaları artırmaya söz verdi. Obama, ABD ekonomisini güçlendirmek için yurtdışındaki yatırımların ABD'ye geri getirmesi, nitelikli çalışanları yetiştirecek eğitime önem verilmesi, dış bağımlılığını azaltacak ulusal enerji kaynaklarının geliştirilmesi gibi tedbirlerin alındığını anlattı. Bütçe açığını dengelemek için ise, gereksiz harcamalardan vazgeçilmesi ve en zenginlerin daha çok vergi ödemesi gerektiğini ifade etti.

Sonuç olarak Romney, dış politika sorununa ilişkin Başkan Obama'dan farklı bir yaklaşım sergilemedi. Ancak Obama'nın 2009'da İran'da seçimlerden sonra ortaya çıkan protestoları desteklememesi, İsrail ile arasındaki gerginlik ve Polonya'da füze savunma sistemi kurmaktan vazgeçmesi gibi politikalarının yanlış olduğunu ve müttefiklerle ilişkileri zayıflattığını ileri sürdü.²⁷ Dikkati çeken, Obama'nın rakibinin de barışçıl söylemi tercih etmesiydi. Son olarak dış politika konulu münazarada tartışma sık sık ekonomi ve iç politika sorunlarına kaydı. Öyle ki moderatör adayların dikkatini dış politikaya çekmek zorunda kaldı. Obama, kapanış konuşmasında, bir ölçüde dış politikaya yer verirken Romney sadece ekonomiden bahsetti.

²⁶ A.g.e.

²⁷ A.g.e.

2012 seçimlerinin son münazarasından sonra CNN'nin yaptığı kamuoyu araştırmasına göre dış politika konulu münazarayı yine Obama kazandı. Cevap verenlerin %40'ı Romney'in kazandığını düşünürken, %48'i Obama'nın kazandığı kanaatindeydi.²⁸ Ardından Obama, Romney'in 206 oyu karşı 332 oy alarak 2012 başkanlık seçimlerini de kazandı.²⁹

E. Yeni Dış Politika İlkeleri: 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgeleri

2008 ve 2012 ABD başkanlık seçimlerini kazanan Obama, sekiz yıl boyunca ABD dış politikasını şekillendirme fırsatını ele geçirdi. Bush'un başkanlık döneminden sonra birçok açıdan derin krizde bulunan ABD'nin dünyadaki konumunu restore etmek için Obama yeni dış politika ilkelerini belirledi. Bu ilkeler 2010'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde ifade edildi. ABD dış politika stratejisini açıklayan temel belge olan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi, ABD'nin güvenliği açısından önemli küresel ilgi alanlarını ve amaçları dile getirmek için yürütme tarafından hazırlanmaktadır. Obama döneminde birincisi 2010 Mayıs ayında, ikincisi ise 2015 Şubat ayında olmak üzere toplam iki Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi yayımlandı.

2010'da yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesine göre ABD'nin ana amacı dünya liderliğini yenilemektir.³⁰ Yaşanan ekonomik kriz şartlarında bunun için ilk olarak ekonomik yenilenmenin gerekli olduğu belirtildi. Bu bağlamda ABD ilk olarak içeriye dikkatini yoğunlaştırarak daha mütevazı dış politika uygulayıp maliyetleri indirecekti; askeri araçlardan çok ekonomik araçları kullanılacaktı. Ambargoların

²⁸ Ariel Edwards-Levy, Mark Blumenthal ve Emily Swanson, "Presidential Debate Polls Show Win For Obama", **The Huffington Post**, 23.10.2012, https://www.huffingtonpost.com/2012/10/23/presidential-debate-polls_n_2004065.html, (25.09.2018).

²⁹ State Elections Offices, **Official 2012 Presidential General Election Results**, 17.01.2012, <https://transition.fec.gov/pubrec/fe2012/2012presgeresults.pdf>, (16.01.2019), s. 5.

³⁰ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 1-2.

kaldırılması ve yeni ülkelerin uluslararası piyasaya katılmasının sağlanması gibi ekonomik büyümesini teşvik edecek politikalar tercih edecekti.

Ekonomik üstünlükle birlikte ABD'nin dünya liderliğinin temellerinden birini oluşturan küresel değerlere dönüş de gerçekleştirilecekti. Obama'ya göre ulusal değerlere aykırı olan bütün pratiklerden vazgeçilmeliydi, adalet ve hukukun üstünlüğü tekrar sağlanmalıydı;³¹ söz konusu değerler dayatılmamalı, ABD kendi içinde uygulayarak örnek olmalıydı. Obama, ABD'nin çıkarlarını dünyanın her köşesinde adaletli barışı desteklemek olarak belirledi.³² ABD'nin teşvik ettiği değerler küreselleşirse demokrasiyi desteklemek üzere askeri yöntemlere başvurmak gerekmeyecekti.³³ Obama'ya göre çok fazla ülke sorunlarını ABD kaynaklarıyla çözmeye çalışmaktaydı.³⁴ ABD değerlerine sadık kalmakla birlikte artık kendi çıkarlarına öncelik vermek zorundaydı.

Demokrasiyi destekleme konusunda ekonomik araçlara, özellikle de dış yardımlara öncelik verilecekti. Bunun dışında, demokratik olmayan devletlere karşı yıllardır uygulanan ve başarısız kalan izolasyon yerine katılım politikası tercih edilecekti. Bu yolla ABD söz konusu ülkelerin toplumlarına erişim sağlayıp yumuşak güç uygulama fırsatı yakalayabilecekti.³⁵

İkinci olarak, küresel sorunları çözmek için ABD'nin tekrar uluslararası topluma katılması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle diplomasi, işbirliği ve uluslararası hukuka başvurma gibi neo-liberal araçlara önem verilecekti.³⁶ Bush'un döneminde tek taraflı hareket imkanı öne çıkarılmışken, Obama yönetimi çok taraflı işbirliğine ve

³¹ A.g.e., s. 2.

³² A.g.e., s. 5.

³³ Gideon Rose, "What Obama Gets Right", **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 7.

³⁴ Jeffrey Goldberg, "The Obama Doctrine", **The Atlantic**, April 2016, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>, (15.05.2018).

³⁵ "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama", **BBC**, 24.07.2015, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-33646542>, (08.05.2018).

³⁶ Valerii Konyshov ve Aleksandr Sergunin, "Strategiia natsionalnoi bezopasnosti B. Obamy: Sostoialos li radikalnoe obnovlenie?" (B. Obama'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi: radikal yenileme gerçekleşti mi?), **Obozrevatel**, № 12 (2010), s. 88.

ortaklarla beraber hareket etmeye öncelik verdi. Bu bağlamda uluslararası kurumların önemi vurgulandı. ABD'nin önderlik yaptığı NATO ilk sıradayken, küresel örgüt olan BM ikinci sırada yerini aldı.³⁷ Obama'ya göre, uluslararası kuruluşlar değişen güç dengesini yansıtmamalarına rağmen onlardan vazgeçmek doğru olmazdı. Tam tersine var olan uluslararası yapıyı güçlendirip ortak hareketlere ivme kazandırmak gerekmekteydi.³⁸

Küresel liderliği yenileme amacı belirtilmekle birlikte ABD'nin kapasitesini zorladığına değinildi ve hiçbir devletin dünyaya tek başına hükmedemeyeceği vurgulandı. Yeni güç odaklarının oluşması doğal kabul edilip onlarla işbirliğine gidilmesi üzerinde duruldu. Bununla birlikte tek taraflı hareket etme olasılığı da gündemden düşürülmedi. 21. yüzyılın diğer güç merkezleriyle işbirliğine dair bölümde, ilk sırada Çin ve Hindistan gelmek üzere Asya bölgesine yer verildi. Ardından, başta Rusya, Brezilya, Güney Afrika ve Endonezya olmak üzere diğer G-20 ülkeleri sayıldı.³⁹ Böylece, özellikle gelişmekte olan ekonomilerle işbirliğine dikkat çekildi. Uluslararası alanda daha çok söz sahibi olmak isteyen ülkelerin daha çok sorumluluk da kabul etmeleri gerektiğini belirten Obama, eski müttefiklerle ilişkileri güçlendirmenin ve yeni ortaklarla işbirliği kurulmasının yanı sıra düşmanlarla da diyalogun başlatılması çağrısında bulundu.⁴⁰ Böylece onların niyetleri açığa çıkarılabilir, tutumlarını değiştirmeleri için şans verilebilir ve halklarına doğrudan hitap etme olanağı yakalanabilirdi.

ABD'nin en büyük ekonomik rakibi olan Çin konusunda iki ülke arasında karşılıklı güvenin artırılması, özellikle insan hakları ve birçok konuya dair görüş ayrılıklarına rağmen olumlu, faydacı ve etkili ilişkilerin 21. yüzyıla ait sorunları çözmek için önem taşıdığı belirtildi. Çin'in gücünün artması kabul edilip onun ekonomik yenilenme, iklim değişikliği, silahların yayılmasının önlenmesi gibi dünya sorunları

³⁷ A.g.e., s. 89.

³⁸ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 3.

³⁹ A.g.e., s. 3.

⁴⁰ A.g.e., s. 13, 3.

konusunda ABD ve uluslararası toplumla sorumluluk paylaşması istendi. Çin ve Tayvan arasındaki gerginliğin azaltılmaya çalışılacağı, ancak Çin'in askeri gelişiminin ABD ve ortaklarının çıkarlarını tehlikeye atmamasının kontrol edileceği vurgulandı.

ABD'nin askeri açıdan en büyük rakibi olan Rusya ile istikrarlı ve çok boyutlu ilişkilerin kurulmasına, ticaret ve yatırımların artırılmasına, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine ve sayısının azaltılmasına yönelik ortak çalışmalara dikkat edileceği dile getirildi. Aynı zamanda Rusya'nın uluslararası hukuka saygı göstermesi, terör karşıtı eylemlerde daha aktif rol oynaması gerektiği, ABD'nin Rusya'ya komşu ülkelerin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumaya hazır olduğu ve Rusya'da da demokratik reformları desteklediği belirtildi.

Askeri konulara gelince, ABD'nin askeri üstünlüğünü koruması ama aynı zamanda asimetrik tehditlere karşı mücadele etme kapasitesini geliştirmesi gerektiği vurgulandı. Bunun yanında ABD'nin askeri güç dışında diğer yöntemlere de öncelik vermesi gerektiği belirtildi.

2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne göre, güç kullanımına, ABD ve ortaklarını savunmak, insani krizleri çözmek de dahil olmak üzere bölgesel ve küresel barış ve güvenliği korumak, enerji ve ticaret akımlarına erişimi sağlamak, terör ve kitle imha silahları tehditlerini yok etmek için başvurulabilirdi. Güç kullanırken geniş tabanlı manevi ve maddi uluslararası destek aranacaktı. Böylece güç kullanırken ABD'nin katılımı sınırlı tutulacaktı ya da sahada fiilen ABD askerlerinin bulunmasını gerektirmeyen hava kuvvetleri ve özellikle insansız hava araçları kullanılacaktı.

Bununla birlikte, tek taraflı güç kullanma anlayışı terk edilmiş değildi. Tek taraflı güç kullanımına başvurmak için gerekliliği, amaçları ve olası sonuçları önceden belirtme

gibi koşullar konuldu. Bush Doktrini'nin temelinde yatan önleyici vuruş konusundan 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde hiç söz edilmedi.

2010 belgesinde ABD'ye en büyük dış askeri tehdidin kitle imha silahları olduğu belirtildi. Nükleer silaha sahip olmayan devletlerin ya da terör örgütlerinin ellerine geçmesi halinde nükleer silah özellikle tehlike oluşturmaktaydı. Ulusal güvenlik öncelikleri arasında terörizm de yerini korudu. Ancak 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde muğlak bir kavram olan "militan İslami radikalizm" ile savaş yerine ABD'nin özellikle El-Kaide'ye karşı olduğu belirtildi.⁴¹ Belgede bu bağlamda önemi vurgulanan tek bölge de genişletilmiş Orta Doğu oldu. Ulusal güvenliğe diğer tehditler olarak uzay ve siber altyapılara saldırılar, iklim değişikliği ve enerji bağımlılığı, bulaşıcı hastalıklar, başarısız devletlerin yaydığı güvensizlik ve küresel suç örgütleri sayıldı.⁴²

Başkan Obama daha seçim kampanyası sırasında ulusal güvenlik kavramının genişletilmesinin gerekliliğine dikkat çekmişti ve böylece 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde bu bakış açısı hakim oldu. Ulusal güvenlik kavramı diplomasi, askeri güç, ekonomik mekanizmalar, istihbarat ve ulusal güvenlik güçleri gibi ulusal ve uluslararası unsurları içerecek şekilde tanımladı.⁴³ Askeri ve savunma stratejilerinin uygulama alanı dünya pazarlarına ve kaynaklarına erişimin sağlanmasını içerecek şekilde genişletildi.⁴⁴

2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi, yeni yönetimin bakış açısını gösteren ilk belge olduğu için, Ulusal Güvenlik Stratejisine Genel bir Bakış ve Stratejik Yaklaşım bölümleriyle başlamaktadır. Bu açıdan, daha sonra 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi

⁴¹ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 36; Pirinççi, **a.g.e.**, s. 108.

⁴² The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 8.

⁴³ Oleg Kolobov ve Iuliia Tumina, "Doktrinalnye osnovy vneshnei politiki SShA pri administratsiiakh Dzh. Busha-ml. i B. Obamy" (G. W. Bush ve B. Obama dönemlerinde ABD dış politikasının doktrinsel temelleri), **Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo**, № 1 (2012), s. 280.

⁴⁴ Olga Frolova, "Analiz vneshnepoliticheskikh dokumentov administratsii Dzh. Busha-mladshego i B. Obamy kak osnovopolagaiushchikh strategicheskikh doktrin politiki SShA na mezhdunarodnoi arene" (G. W. Bush ve B. Obama yönetimlerinin dış politika belgelerinin uluslararası alanda ABD politikasının temel stratejik doktrinleri olarak analizi), **Vestnik RUDN, seriia Politologiya**, № 4 (2015), s. 54.

belgesinde de tekrarlanacağı gibi, ulusal çıkarı belirlemek üzere Güvenlik, Refah, Değerler ve Uluslararası Düzen başlıklı dört bölümden oluşmaktadır.

Güvenlik bölümünde terör tehdidi çerçevesinde özellikle El-Kaide'ye ve Orta Doğu güvenliğine odaklanılmaktadır. Yönetimin ilk yıllarına özgü hırsla nükleer ve biyolojik silahların yayılmasının engellenmesi amaçlanmaktadır. 2015 belgesinin aynı bölümünde ise, El-Kaide odağı kaldırılıp genel olarak terör tehdidinden söz edilecektir ve nükleer silahların da yayılmasının engellemesi değil durdurulması amacıyla yetinilecektir. 2015 belgesinde ayrıca iklim değişikliği tehdidi, ortak alanların (siber, uzay, hava ve deniz) güvenliği ve küresel sağlık güvenliği ayrı alt başlıklarda ele alınarak bu konuların güvenlikle ilişkilerine özel bir önem verildiği gösterilmektedir.

Refah bölümünde fırsat ve refahı teşvik eden güçlü ABD ekonomisine ilişkin görüşlere yer verildi. 2010 belgesi eğitim, bilimsel gelişim, dengeli ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi elde etme ve bütçeyi bilgece harcama gibi iç unsurlara odaklanılırken, 2015 belgesinde küresel sorunları öne çıkarılmaktadır. Bunlar enerji güvenliği, bilim ve teknoloji liderlik, dünya ekonomik düzeninin şekillendirilmesi ve aşırı yoksulluğa son verilmesi olarak sıralanmaktadır. Böylece, ekonomik krizden sonra iç sorunlara odaklanan ABD'nin 2015'te uluslararası alanda daha aktif bir liderlik yapmaya hazır duruma geldiği görülmektedir.

Her iki belge de küresel değerlere karşı saygıya dair Değerler bölümünde, yurtdışında demokrasi amacı vurgulanmaktadır. 2010'da temel ihtiyaçları karşılanarak insan onurunun korunması öne çıkarılırken, 2015'te sivil toplumları ve genç liderleri desteklemek ve geniş çaplı zulmün önlenmesi odağına yerleştirilmektedir.

Son olarak, Uluslararası Düzen bölümünde 2010'da güçlü ittifakları korumak, 21. yüzyılın diğer güç merkezleriyle işbirliği kurmak, işbirliği enstitüleri ve mekanizmalarını

güçlendirmek ve ana küresel sorunlar konusunda geniş işbirliğini sürdürmek temel amaçlar olarak belirtildi. 2015 belgesinde ise, söz konusu bölüm Asya ve Pasifik, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Afrika ve Amerikalılar alt başlıklarına ayrılarak kaleme alınacaktır. Bu bağlamda 2015 belgesinde bölgesel ayrımlar üzerinden oluşturulan metin, ABD'nin dış politikasını Asya ve Pasifik bölgesine odaklanacak şekilde yeniden düzenleyeceğinin işaretlerini taşımaktadır.

Değişen stratejik ortama uygun olarak 2015 belgesi başta Rusya olmak üzere Çin konusunda da daha sert bir duruşu sergilemektedir.⁴⁵ Rusya'nın saldırganlığı, IŞİD ve Ebola gibi çözülmesinde ABD'nin önderlik yaptığı uluslararası sorunlar arasında yer almaktadır.⁴⁶ Buna göre ABD, Rusya'yı saldırganlıktan caydıracak, stratejik kapasiteleri konusunda tetikte olacak, müttefikler ve ortaklarının Rusya'ya karşı direnişlerine yardım edecektir.⁴⁷ Çin konusunda ise, karşı karşıya gelmenin kaçınılmaz olmadığı kabul edilse de ABD'nin bu ülke ile rekabet içinde olduğu tespit edildi. ABD bu rekabeti güç pozisyonundan idare edecek, Çin'in deniz güvenliği, ticaret ve insan hakları gibi uluslararası kural ve normlara uyması konusunda ısrar edecektir.⁴⁸

Sonuç olarak 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin ana mesajı ABD'nin dünya güvenliği konusunda tek başına sorumluluk üstlenemediğiydi. Ekonomik krizi ağır geçiren Washington, söz konusu sorumluluğu müttefikleriyle ve diğer güç merkezleriyle paylaşıp iç sorunlara ve ABD ekonomisinin yenilenmesine odaklanmayı amaçlıyordu. 11 Eylül'den hemen sonra uygulanan dış politikanın terörizme odaklı olmasına karşın, artık daha geniş tehdit listesi oluşturuyordu. 2010 belgesi, tek taraflı hareket etme, güç kullanmaktan kaçınmama, uluslararası kuruluşlara ve hukuka dikkat edilmemesi,

⁴⁵ **The 2015 National Security Strategy: Authorities, Changes, Issues for Congress**, Washington, Congressional Research Service, 30.01.2017, s. 4.

⁴⁶ The White House, **National Security Strategy 2015**, s. 2.

⁴⁷ **A.g.e.**, s. 25.

⁴⁸ **A.g.e.**, s. 24.

silahsızlanma, çevre güvenliği vb. sorunlara önem verilmemesi gibi Bush doktrininin olumsuz yanlarını gidermeye çalışmaktaydı. Bunun yanı sıra ABD kendini ayrıcalıklı görmeye devam ettiği için her şeye rağmen tek taraflı güç kullanma imkanına da yer vermeye devam ediyordu.

2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin ana mesajı ise, ABD'nin yine güçlü ekonomiye sahip ve uluslararası alanda daha aktif bir liderlik yapmaya hazır olduğu idi. 2010 belgesi ABD'nin iç sorunlarının çözülmesine öncelik tanırken, 2015 belgesinde daha geniş güvenlik anlayışı geliştirilecek, küresel sorunlara ve çözümlerinde ABD'nin vazgeçilmez liderliğine odaklanılacaktı. Asya-Pasifik bölgesinin önceliği pekiştirilecek, Rusya ile ilişkilerdeki gerginliğin çerçevesinde Avrupa ikinci sıraya geçecek, Orta Doğu ise ancak üçüncü sırada olacaktı.

Özetlemek gerekirse, Obama'nın ilk döneminde ABD değişen uluslararası ortamda hareket etmek zorundaydı. Bu ortamı belirleyen ana etken hızlanan küreselleşmeydi. Ülkelerin başta ekonomi olmak üzere birçok alanda karşılıklı bağımlılıklarının artması, yabancı ürünlerin rekabeti, istihdam kaybı, göçmen dalgaları, bulaşıcı hastalıklar tehdidi ve iklim değişikliği gibi çeşitli sorunlar küresel nitelikteydi ve küresel çözüm gerektiriyordu. Obama'nın amacı Bush döneminde ABD'nin liderliğinin temellerini sarsan unsurları ortadan kaldırarak ve ABD dış politikasının odağını terörizmden daha geniş küresel sorun listesine kaydırarak ABD'nin değişen uluslararası ortamda geniş işbirliği kurmasını ve yeni eğilimleri kendi çıkarlarına göre yönlendirebilmesini sağlamaktı.

II. BARACK OBAMA DÖNEMİ ABD'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASI

2008 yılının sonunda başkanlık seçimini kazanan Obama, 2012 seçimlerini de kazanınca toplam sekiz yıl boyunca ABD dış politikasını yönlendirdi. Başkan yeni fikirlerle doluydu ve Washington'a yeni gündem getirmeye niyetliydi. Ancak gündemini hayata geçirmeye başlamadan önce Bush'un dış politika mirasının oluşturduğu sorunları çözmesi gerekiyordu. Bush zamanında ABD dış politikasının odağı teröre karşı savaş olduğu için, bu sorunlar Orta Doğu bölgesinde yoğunlaştı. Bunlar, İslam dünyasıyla ilişkilerin düzeltilmesi, teröre karşı küresel savaş sırasında ABD'nin vazgeçtiği ulusal değerlere dönüşün yapılması ve Obama'ya göre gereksiz olan Irak savaşının sorumlu bir şekilde bitirilmesi idi.

Başkan Obama'ya göre de başta El-Kaide olmak üzere terör örgütleri, ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturan unsurlardandı. Afganistan savaşını bir zorunluluk olarak değerlendiren Obama, daha sonra Arap Baharı sırasında ortaya çıkan İŞİD tehdidiyle de karşı karşıya kaldı. Teröre karşı mücadelede yeni strateji uygulamaya başlayan Beyaz Saray, Arap devrimlerinden sonra Orta Doğu'da çıkan iç savaşlar yüzünden planladığı gibi bölgeden dikkatini tam olarak ayıramadı.

Ancak Başkan Obama'nın bölgeye ilişkin kendi gündemi İran'ın nükleer silah edinmesini önlemesine ve İsrail-Filistin sorununun çözümüne odaklanacaktı.

A. İslam Dünyasıyla Barış: Obama'nın Kahire Konuşması

Obama öncesi ABD'nin İslam dünyasına yönelik politikası Müslüman ülkeler arasında ABD karşıtlığının artmasına neden olup onu terör saldırıların hedefi yapmıştı. Orta Doğu'daki despotizm, özgürlüklerin ve kadın haklarının tanınmaması, ekonomik fırsatlar ve eğitim eksikliği, yüksek işsizlik oranları ve global dünyadan kopukluk bölge

halklarını çaresizliğe sürüklemektedir.⁴⁹ Terör örgütlerinin liderleri, halka sıkıntılarının ABD'den kaynaklandığını iddia ediyorlardı. Bu bağlamda bölgede demokrasi ve açık pazarın gelişmesi, ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik tehditleri bertaraf etmenin yolu olarak değerlendirilmişti.

Başkan G.W. Bush döneminde gerçekleşen 11 Eylül 2001 saldırısından sonra ABD İslam fobisine kapıldı. 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD'nin militan İslami radikalizm ile mücadele ettiği belirtildi.⁵⁰ Böylece ABD dış politikasının temelini oluşturan resmi belgede İslam'ın dolaylı olsa da ABD'ye tehdit oluşturduğu söylendi. Bu tutum ister istemez ABD ve İslam dünyası arasında gerginlik yaratmaktaydı. Terör tehdidini yok etmek için güç kullanımına ve yurt dışında demokratik bir devlet inşasına başvuran ABD, Irak ve Afganistan örneklerinde bunun dıştan yapılmasının ne kadar zor olduğunu görmüştü ve değişimin ülkelerin içinden kaynaklanması gerektiği kanaatine varmıştı.

Obama yöntem değiştirerek bölge liderlerine reform çağrısında bulunacaktı, insanların siyasi farkındalığı artırılacaktı, ekonomik gelişimi teşvik edecek ekonomik yardımlar yapılacaktı. Böylece Obama'nın belirlediği yeni dış politika ilkelerine uygun olarak Orta Doğu halkları kendi kaderlerini kendi ellerine alacaktı. ABD ise bölgedeki sorunların çözümüne katkı sağlamakla yetinerek ekonomik açıdan tasarruf sağlayacaktı.

Bu bakış açısından yola çıkılarak Müslüman dünyayla dostane ilişki kurmak yeni yönetim için ilk amaç oldu. Obama, başkanlığının ilk 100 gününde Müslüman bir ülkeye ziyarette bulunacağına söz vermişti. 5-7 Nisan 2009'da ilk denizaşırı gezisi çerçevesinde Türkiye'yi ziyaret etti; Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada

⁴⁹ **The Greater Middle East Initiative: Sea Island and beyond**, Washington, U.S. Government Printing Office, 2004, s. 1.

⁵⁰ The White House, **National Security Strategy 2006**, Washington, 2006, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2006/>, (17.10.2017), s. 36.

Türkiye’yi seçmekle bir mesaj verdiğini dile getirdi.⁵¹ Türkiye’nin kritik bir müttefik ve Avrupa’nın önemli bir parçası olduğunu vurguladı. Başkana göre Türkiye, Batı ve Doğu’yu ayıran bir ülke değil, onları bir araya getiren bir ülkedir. Ayrıca Orta Doğu’da bulunduğu ve birçok çatışmanın farklı taraflarıyla da ilişkileri koruduğu için bölgedeki sorunların çözümünde de önemli rol oynayabilecekti. Orta Doğu’daki politikasına ilişkin Obama, ABD’nin İslam ile savaş içinde olmadığını şiddetle vurguladı. ABD’nin Müslüman ülkelerle ilişkileri terörizme odaklanmayacak şekilde, karşılıklı çıkar ve saygı çerçevesinde yeniden kurulacaktı.

Obama, 4 Haziran 2009’da Kahire’de yaptığı konuşmada ise, ABD’nin İslam dünyasıyla ilişkilerini daha detaylı bir şekilde ele aldı.⁵² Beyaz Saray Basın Sekreteri Robert Gibbs yaptığı açıklamada, konuşmanın Arap dünyasının kalbinde yapılmasına rağmen Obama’nın sadece Araplara değil dünyadaki bütün Müslümanlara hitap ettiğini dile getirdi.⁵³

Bir saatlik konuşmasının giriş bölümünde Obama, İslam dünyası ve Batı arasındaki gerginliğin tarihine değinip iki dünyayı da farklılıklara değil, ortak temellere odaklanmaya çağırdı. Kendi kişisel hayatının İslam’la iç içe geçtiğini anlatan Başkan, İslam kültürünün Batı medeniyetine cebir, mıknatıslı pusula, kitap basımı gibi birçok katkıda bulunduğunu ve doğrudan ABD’nin geçmişinin ve bugününün ayrılmaz parçası olduğunu açıkladı. İslam hakkındaki olumsuz önyargılara karşı savaşaacağına söz veren Obama, ABD’nin çıkarıcı bir imparatorluk olmadığını ve İslam dünyasının da bu önyargıyı yok etmesi gerektiğinin altını çizdi. Neo-liberal dünyada bütün toplumlar

⁵¹ The White House, “Remarks By President Obama To The Turkish Parliament”, 06.04.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-turkish-parliament>, (12.10.2018).

⁵² The White House, “Remarks by the President at Cairo University”, 04.06.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>, (31.01.2018).

⁵³ Ewen MacAskill, “Obama to deliver speech to the Muslim world in Cairo”, **The Guardian**, 08.05.2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/may/08/obama-islam-muslim-world-cairo>, (12.10.2018).

karşılıklı bağımlılık içinde olduğundan ortak sorunları işbirliği içinde çözme çağırısı yaptı.

Konuşmada yedi soruna değinildi. İlki, bütün biçimleriyle şiddet içeren aşırıcılıktı. Obama, daha önce 6 Nisan'da yaptığı Ankara konuşmasında da söylediği gibi, ABD'nin kesinlikle İslam'la savaş içinde olmadığını tekrarladı. Kuran'dan alıntı yaparak masum adam, kadın ve çocukları öldürmenin İslam dahil bütün inançlar için kabul edilemez olduğunu belirtti. El-Kaide'nin en çok Müslüman insanları öldürdüğünün altını çizip ABD'nin Afganistan'dan çekilmek istediğini ama orada ve artık Pakistan'da da aşırılıkçı kalmayana kadar savaşmak zorunda olduğunu söyledi. Irak'a gelince, Başkan ABD'nin mümkünse diplomasi ve uluslararası uzlaşmayı tercih etmesi gerektiğini kabul edip Irak'tan Amerikan birliklerinin çekilme tarihini açıkladı. Bunun yanında aşırıcılık sorununu çözmek için sadece askeri yöntemlerinin yetersiz kaldığını, ekonomiyi ve sosyal hizmetleri geliştirmeye yönelik yatırım yapılacağını da ekledi. Son olarak Obama 11 Eylül'ün ABD'yi kendi ilkelerine aykırı davranmaya ittiğini kabul edip Guantanamo Körfezi'ndeki esir kampını kapatma ve işkenceyi yasaklama emri verdiğini açıkladı.

İkinci konu İsrail-Filistin sorunuydu. Bir yandan Yahudilerin zor kaderini kabul eden Obama İsraililerin barışı hak ettiğini söyledi; diğer yandan Filistinlilerin vatansız durumunun da kabul edilemez olduğunu belirtti. Böylece, İsrail-Filistin sorununa iki devletli çözümde ısrar etti. Buna ulaşmak için Filistinliler şiddeti bırakmalı, İsrail de Filistinlilere kendi devletlerini kurma hakkını tanımalı ve Batı Şeria'daki yasa dışı yerleşimlerin kurulmasını durdurmalıydı. İsrail'in Gazze ve Lübnan'da uyguladığı şiddete, Batı Şeria'da var olan yasa dışı yerleşimlerin tümünün kaldırılması gerektiğine

değınmediyse de Obama'nın bu dengeli yaklaşımı ABD'nin uzun zamandır sergilemediğı bir tutumdur.⁵⁴

Obama'nın konuşmasında yer verdiği üçüncü konu ABD ve İran arasındaki nükleer silahlara ilişkin gerginlikti. Başkan Bush İran'ı “şer eksenine” ekleyip ABD dış politikasını belirleyen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde İran'ın ABD'ye tehdit oluşturduğunu açıkça belirtmişti.⁵⁵ Bu tutumdan sonra Obama'nın konuşmasının amacı İran'la ilişkilerde yumuşama sağlamaktı. Soğuk Savaş'ın ortasında ABD'nin demokratik şekilde seçilmiş İran hükümetinin devrilmesinde rol oynadığını hatırlatan Başkan, iki ülke arasındaki güven eksikliğinin normal olduğunu söyledi. Bugün ABD'nin İran'la karşılıklı saygıya dayalı diyalog açmaya hazır olduğunu açıklayan Obama, İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer enerjiyi kullanma hakkını tanıyıp bunun Nükleer Silahların Yayılmasının Önleme Antlaşması'nın koşullarına uygun şekilde yapılması gerektiğinin altını çizdi. İran'ın nükleer silah edinmesi halinde zaten huzursuz bir bölge olan Orta Doğu'da nükleer silah yarışını başlatacağı uyarısını yapan ABD Başkanı, yine bir Orta Doğu ülkesi olan İsrail'in yukarıda adı geçen antlaşmaya katılmayan 4 ülkeden biri ve olası nükleer silah potansiyeline sahip olduğunu görmezden geldi.⁵⁶

Başkanın vurguladığı dördüncü unsur demokrasydi. Bu bağlamda hiçbir idare sisteminin bir millet tarafından diğeri bir millete dayatılmaması gerektiğini söyledi. ABD'nin seçilmiş, barışçıl ve halklarına saygı duyan bütün hükümetleri destekleyeceğini belirten Obama, Orta Doğu'daki bazı “ortaklarını” ima ederek bu desteğın ancak yönetimler seçildikten sonra da demokratik ilkelerine uyması halinde devam edeceğinin altını çizdi.

⁵⁴ Robert Fisk, “Rech Obamy v Kaire: slova, sposobnye zalechit vekovye rany” (Obama'nın Kahire konuşması: yüz yıllık yaraları iyileştirebilen sözler), **The Independent**, aktaran Inosmi, 05.06.2009, <http://inosmi.ru/world/20090605/249654.html>, (01.02.2018).

⁵⁵ The White House, **National Security Strategy 2006**, s. 20.

⁵⁶ Fisk, a.g.e.

Başkan Obama'nın değindiği beşinci ve altıncı konu insanların bir arada barış içinde yaşamasının anahtarı olan din özgürlüğü ve kadın haklarıydı. Bu sorunların sadece Orta Doğu'ya değil, ABD dahil Batı'ya da ait olduğunu vurguladı.

Son olarak yedinci unsur ekonomik gelişimdi. Başkan 21. yüzyılın odak noktasının eğitim ve teknoloji olacağını belirtip modernleşmenin geleneklerle çatışmadığını söyledi. ABD'nin artık sadece petrol ve gaza değil Orta Doğu'daki ekonomik ve bilimsel gelişime de yatırım yapacağını ekledi.

Böylece Başkan Obama, Kahire konuşmasında, ABD'nin İslam dünyasına karşı tutumunun radikal şekilde değiştiğinin işaretlerini verdi. Başkan Kuran'dan alıntılarının eşliğinde İslam'ın ABD'nin bir parçası olduğunu, kendi hatalarını kabul edip düzeltmeye çalışacağını ve İslam dünyasına kulak verip ortak yaklaşım aramaya hazır olduğunu açıkladı. Retorik değiştirmekle birlikte reel-politikada değişmeyen noktalar vardı: Afganistan ve Pakistan'da aşırıcılığı yok etmek için uluslararası desteği pekiştirmek, bazı ödüllere rağmen İsrail'e ayrıcalık tanımak, İran'ın ABD liderliğine direncini kırmak. Obama aynı amaçlara ulaşmak için Bush'tan farklı olarak diplomasi gibi yumuşak gücü tercih ettiğini göstermekteydi.⁵⁷ Obama'nın ilk yılında bu retorik tercihi dünyanın birçok yerinde ABD'ye karşı olumlu yaklaşımlara katkı sağladıysa da İslam dünyasında ABD'ye yönelik olumlu düşüncelerin artış oranı oldukça azdı: Avrupa'da ortalama artış % 27 iken, Orta Doğu'da sadece % 3,8'di.⁵⁸

B. Guantanamo Esir Kampını Kapatma Girişimi

Başkan Obama'nın Kahire Konuşması ABD'nin İslam'a karşı retorığının değişmesi açısından gerçekten etkileyiciydi. Ancak Müslüman ülkelerde ABD

⁵⁷ Deepa Kumar, "Obama's Cairo Speech: A Rhetorical Shift in US Imperialism", **MRonline**, 12.06.2009, <https://mronline.org/2009/06/12/obamas-cairo-speech-a-rhetorical-shift-in-us-imperialism/>, (09.02.2018).

⁵⁸ Pirinççi, **a.g.e.**, s. 107.

karşıtlığını azaltmak için sadece sözler yeterli değildi, harekete geçmek de gerekliydi. Bu bağlamda Başkan Obama, ABD'nin güvenlik adına değerlerinden vazgeçmesinin sembolü olan Guantanamo esir kampının kapatılmasıyla başlamaya karar verdi.

2002'de, Küba'da Guantanamo Körfezi'ndeki Amerikan üssü El-Kaide ya da Taliban'la ilişki içinde olmakla suçlananları tutuklamak için kullanılmaya başladı. Bu kişiler yasal gerekçeler olmadan tutuklanmaktaydı. Yargılama, Savunma Bakanlığı'nın kurduğu bağımsız olmayan özel askeri mahkemeler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Guantanamo'ya geldikten sonra bazı tutuklular yargılanmadan süresiz tutulmaktaydı. Bu olgunun Amerikan yargı sistemine aykırı olduğu eleştirilerine cevaben Savunma Bakanlığı yaptığı açıklamada ABD toprakları dışında olduğu için esir kampının ABD Anayasası'nın kapsamına girmediğini söyledi.⁵⁹ Ayrıca tutuklulardan ifade almak için, işkenceyi içeren genişletilmiş sorgulama yöntemleri kullanılmaktaydı. Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı bu duruma karşılık Bush yönetimi, El-Kaide'nin ve Taliban'ın söz konusu sözleşmeyi imzalamadıkları için tutuklu teröristlerin ona tabi olmadıklarını ileri sürdü.⁶⁰ Böylece Guantanamo esir kampı insan hakları ihlalinin sembolü oldu. Demokrasinin ve insan haklarının en büyük destekçisi olan ABD'nin bu tutumu inandırıcılığını sorgulatmaya başladı. ABD'nin kendi değerlerine aykırı davranması, 11 Eylül terör saldırısını gerçekleştirenlerin en büyük zaferi oldu.

Yeni Başkan Obama'ya göre bu esir kampı ABD ulusal güvenliğini tehlikeye atmaktaydı. Teröristler kampı propaganda için kullanmakta, kampın işletilmesi mali ve askeri kaynakları tüketmekte, terörizmi yenmek için işbirliği içinde bulunan devletlerle

⁵⁹ "Boumediene v. Bush, 553 U.S. 723 (2008)", **JUSTIA**, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/553/723/>, (19.01.2019).

⁶⁰ John B. Bellinger III, "Obama, Bush, and the Geneva Conventions", **Foreign Policy**, 11.08.2010, <https://foreignpolicy.com/2010/08/11/obama-bush-and-the-geneva-conventions/>, (19.01.2019).

ilişkilere zarar vermektedir.⁶¹ Obama görevde olduğu ikinci gününde bu nedenlerle ve ABD'nin ulusal değerlerine bağlılığını göstermek için işkence kullanılmasını yasakladı ve Guantanamo'nun 1 yıl içerisinde kapatılmasını emretti.⁶² 2015'te Senato yıllık savunma politikası tasarısında değişiklik yaparak işkence yasağını onayladı.⁶³ Ancak Guantanamo esir kampını kapatmak aynı şekilde kolay olmadı.

Obama göreve başladığında Guantanamo'da 242 kişi tutukluydu. Esir kampını kapatma emri verdikten sonra askeri mahkemelerin yaptığı yargılamalar durduruldu. Obama bütün tutukluların durumunu belirlemek için bir komisyon kurdu. Komisyonun raporuna göre 156 tutuklunun hemen ya da daha sonra transfer edilebilir olduğu, 44 tutuklunun davalarının sivil ya da askeri mahkemelere aktarılabilir olduğu tespit edildi. 48 tutuklu transfer edilmek için fazla tehlikeli olmakla beraber suçlarına dair yeterli kanıt olmadığı için mahkemeye de verilemediği sonucuna varıldı.⁶⁴

Guantanamo'yu kapatmak için kampı boşaltmak gerekmektedir. İlk olarak daha 2008'de ABD Yüksek Mahkemesi Guantanamo tutsaklarına habeas corpus⁶⁵ dilekçesi vererek tutukluluk hallerini sorgulatma hakkı tanımıştı. 2008'den 2010 ortasına kadar federal mahkemelere 53 Guantanamo tutsağı habeas corpus dilekçesi verdi. Mahkemeler tutuklulara yöneltilen suçlamayı dayanıksız bulduğu için bunların 38'ini onayladı. Ama

⁶¹ **The Obama Administration Efforts to Close the Guantanamo Bay Detention Facility**, Washington, U.S. Government Publishing Office, 2017, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-115hdoc15/pdf/CDOC-115hdoc15.pdf>, (31.01.2017), s. 1.

⁶² Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 331.

⁶³ Andy Worthington, "Obama v Trump on Guantanamo and torture", **Al Jazeera**, 16.12.2016, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/12/obama-trump-guantanamo-torture-161215090224679.html>, (31.01.2018).

⁶⁴ Guantanamo Review Task Force, **Final Report**, 22.01.2010, <https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2010/06/02/guantanamo-review-final-report.pdf>, (31.01.2018).

⁶⁵ "Habeas corpus" yasal işlemi, tutuklunun mahkemenin önüne çıkarak tutukluluk halinin yasallığını sorgulamasıdır.

federal mahkemelerin bu kararlarının çoğu, daha sonra, savcılar tarafından muhafazakarların baskın olduğu temyiz mahkemesine verilip reddedildi.⁶⁶

Tutukluları hapisten çıkarmanın ikinci yolu transfer etmektir. Kongre Guantanamo tutuklularının ABD'ye transfer edilmesi yasağını çıkardı. Bu nedenle transfer sürecinde tek seçenek tutukluları yurtdışına göndermektir. ABD Dışişleri Bakanlığı çerçevesinde kurulmuş Guantanamo Körfezi Esir Kampı Kapanış Özel Elçisi bununla görevlendirildi. Bu kişi tutukluları kabul edilecek ülkeleri aradı. Bu konudaki görüşmeler şiddetli bir pazarlık içeriyordu.⁶⁷ Tabii ki en kolay tutukluları kendi ülkelerine geri göndermektir, ama çoğu zaman orada bütün suçlamalar geçersiz sayılmaktaydı. Tutuklular da serbest bırakılıp bazıları terör örgütleri ile işbirliğine devam etmekteydi.

2009 sonunda, Arap Yarımadası El-Kaidesi'nin lider yardımcısının 2007'de Guantanamo hapisanesinden tahliye edilen Said Ali al-Shihri olduğunu ortaya çıktı. 2010 sonunda ABD Ulusal İstihbarat Direktörü'nün yayınladığı rapora göre, o ana kadar Guantanamo'dan çıkan tutukluların %13.5'i terör faaliyetlerine devam ediyordu, şüpheli sayılarıyla beraber bu rakam %25'e çıktı.⁶⁸

Aynı zamanda 2010 sonunda muhafazakarları temsil eden Cumhuriyetçi Parti ABD Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu kazandı. Transfer sürecini durdurmak için Meclis, Savunma Bakanı'nı tutukluların gönderileceği ülkelerin onların tekrar terör faaliyetlerine başlayamayacağını garantiye alan güvenlik tedbirlerini alacaklarına dair sertifika imzalamasıyla yükümlü kıldı. Bunu da garantiye almak imkansız olduğu için hiçbir Savunma Bakanı böyle bir sertifika imzalamak istemedi ve böylece transfer süreci

⁶⁶ Connie Bruck, "Why Obama Has Failed to Close Guantánamo", **The New Yorker**, 01.08.2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/08/01/why-obama-has-failed-to-close-guantanamo>, (31.01.2018).

⁶⁷ A.g.e.

⁶⁸ A.g.e.

durdu.⁶⁹ Obama yönetimi de iç politikada sağlık sigortası gibi Amerikan halkı için daha önemli sorunlara odaklanıp bu konuda mücadele vermeyi gerekli görmedi. Mart 2011’de Obama, askeri mahkemelerin yargılamaları tekrar başlamasına izin verdi ve kalan tutukluların süresiz tutulmasını da onaylamış oldu.⁷⁰

Böylece Guantanamo’nun kapatılması konusunun Obama’nın ilk döneminde gündemden çıktığını söyleyebiliriz. Ancak 2013’te kamptaki tutuklular açlık grevi yaptılar. Görevliler tutukluları zorla beslemeye başlayınca kamptaki insan hakları ihlalleri yine gündeme geldi. Bu bağlamda Obama, çabaları canlandırmak için 2013’te hem Dışişleri Bakanlığı’nda hem de Savunma Bakanlığı’nda kampın kapatılması ile yetkili olacak özel temsilcileri atadı. Ayrıca Savunma Bakanlığı makamına Guantanamo’nun kapatılmasını destekleyen Chuck Hagel getirildi. Son olarak Kongre transfer koşullarını da kolaylaştırdı: Savunma Bakanı artık tutukluların tekrar suç işleme riski olmadığı değil, sadece azaldığı konusunda garanti vermeliydi.⁷¹ Tekrar seçime girmeyeceği için Başkan Obama eleştirilerden korkmayıp bu konuda daha ısrarlı davranmaya başladı. Böylelikle ikinci başkanlık döneminin son gününe kadar aktif bir şekilde transfer yapıldı.

Sonuç olarak, Obama döneminde Guantanamo’ya yeni tutuklu hiç getirilmedi.⁷² 8 yıl içinde 196 transfer gerçekleşti. Bunların 52’si kendi ülkelerine, 144’ü ise üçüncü ülkelere gönderildi. Esir kampında 41 tutsak kaldı; 26’sı için ne transfer ne de yargılama kararı çıktı.⁷³

Başkanlığının sonunda Obama Guantanamo’nun ABD için oluşturduğu mali yükün gereksiz büyük olduğunu ve hala ABD’nin uluslararası hukuka aykırı

⁶⁹ A.g.e.

⁷⁰ Pirinççi, a.g.e., s. 110.

⁷¹ Bruck, a.g.e.

⁷² Human Rights First, **Guantánamo by the Numbers**, February 2018,

<https://www.humanrightsfirst.org/sites/default/files/gtmo-by-the-numbers.pdf>, (01.02.2018).

⁷³ **The Obama Administration Efforts...**, s. 3-5.

davranmasının sembolü olmaya devam ettiğini vurguladı. Kampın açık kalmasının nedenine gelince, bu konuda az sayıda kalan tutsakların ABD’de bulunan özel hapisanelere transfer edilmesinin önünü kapatan Kongre’yi suçladı.⁷⁴

Böylece Guantanamo’nun kapatılması, kamp ABD’nin itibarına zarar vermesine rağmen Başkan ve Kongre arasındaki mücadelenin nesnesi oldu. Bunun yanı sıra Guantanamo sorunu Başkan Obama’nın teröre karşı mücadele stratejisinin askeri unsurunu belirledi. Obama, istihbarat toplamak için ABD askerlerinin hayatlarını riske atarak teröristleri canlı olarak ele geçirip, onları ABD vatandaşlarının vergileriyle tutuklamak istemiyordu. Bunun yerine insansız hava araçlarını kullanarak teröristleri hemen yok etmeyi tercih ediyordu.

C. ABD’nin Irak’tan Askeri Birliklerini Geri Çekmesi

Başkan Obama, Irak savaşını Bush dönemi ABD dış politikasının başka bir hatası olarak değerlendiriyordu;⁷⁵ Washington’un gereksiz yere Irak’ı işgal etmesinin bölgede zaten var olan ABD karşıtlığını artırdığını düşünüyordu. En önemlisi ise, ABD’nin Irak’ta başta ekonomik olmak üzere kaynaklarını harcamasının Afganistan’da başarılı sonuç almayı önlediğini ileri sürüyordu.

Yeni Başkan Obama’ya göre, terörle savaşın ana cephesi Afganistan olduğu için ABD Irak’a hiç girmemeliydi. Bu savaşı en kısa zamanda sonlandırıp kaynakları Afganistan’a aktarmak istiyordu. Seçimler sırasında Obama askeri birliklerin çoğunu Irak’tan 16 ay içinde çekeceğini söylemişti. Ancak Kasım 2008’de Bush yönetimi Irak hükümetiyle 2011 yılının sonuna kadar çekilmeyi öngören bir anlaşmayı imzalamıştı. Bu bağlamda Obama Kahire Konuşması’nda Ağustos 2010’a kadar ABD askerlerinin çoğunun, 2012’ye kadar ise tümünün çekileceğini açıkladı. Hakikaten 2010 sonbaharına

⁷⁴ **The Obama Administration Efforts...**, s. i.

⁷⁵ Commission on Presidential Debates, “The First McCain-Obama Presidential Debate”.

kadar operasyonun aktif bölümü bitirilip askeri birliklerin çoğu eve döndü; sadece 50.000 Amerikan askeri, üslerin çalışmasını ve güvenliği sağlamak için kaldı. 15 Aralık 2011’de ise operasyon tamamen sonlandırıldı. Irak’ta sadece 200 askeri danışman kaldı.⁷⁶ Obama terörle savaşın Afganistan’da yapıldığını ve Irak savaşının gereksiz olduğunu ifade etmesine rağmen, Irak’tan dönen askerleri karşılarken, 11 Eylül’ün intikamını aldıklarını söyleyerek Irak’ın El-Kaide ile kanıtlanamamış başına atıfta bulundu.⁷⁷

ABD’yi Irak’ta bu kadar uzun süre tutan demokrasi kurma amacıydı. Irak’ta Şii çoğunluk (65%) ile Sünni azınlık arasında ve Araplar ile nüfusunun en büyük azınlığı Kürtler (yaklaşık % 20)⁷⁸ arasında mezhepsel ve etnik ayrışmalar vardır. 2003’e kadar Irak’ı Sünni azınlık yönetmekteydi. 2003’ten sonra yapılan çok-partili seçimlerden sonra ABD yanlısı Şii hükümet kuruldu. Ayrıca yeni Anayasa’ya göre Kürtlerin yaşadığı bölgelerin çoğunu kapsayan Kürdistan Özerk Bölgesi oluştu. İlaveten Saddam Hüseyin’in sert yönetiminin devrilmesinden sonra El-Kaide Irak’a sızmaya başladı. Terör, yabancı askeri güçlere karşı, ABD yanlısı hükümete karşı, Sünniler tarafından Şialara karşı, ayrıca Kürtler tarafından Araplara karşı kullanılmaya başladı. Böylelikle terör hem yabancı işgaline karşı bir savaş aracı hem de iktidar mücadelesinin aracı haline geldi.⁷⁹

Irak’ta Mart 2010’da yapılan genel seçimlerin sonucunda İyad Allavi’nin farklı mezheplere ve etnik gruplara dayanan laik nitelikli koalisyonu 91 koltuk alarak seçimleri kazanmıştı, ancak aldığı oy tek başına hükümet oluşturmaya yetmedi. 2006’dan beri Başbakan olan Nuri el-Maliki’nin çoğunlukla Şii partilerinden oluşan koalisyonu ise 89

⁷⁶ Pechatnov ve Manykin, **a.g.e.**, s. 638.

⁷⁷ “Transcript: President Obama Iraq speech”, **BBC**, 15.12.2011, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-16191394>, (14.10.2018).

⁷⁸ World Population Review, “Irak Population 2018”, <http://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population/>, (03.02.2018).

⁷⁹ Elena Iskorina, “Usilenie mezhdunarodnogo terrorizma kak odin iz itogov amerikanskogo vtorzheniia v Irak 2003 goda (po materialam amerikanskoi pressy)” (ABD’nin 2003 yılında Irak işgalinin sonuçlarından biri olarak uluslararası terörizmin kuvvetlenmesi (Amerikan basınının malzemeleri üzerinden)), **Izvestiia PGPU im. V.G. Belinskogo**, № 27 (2012), s. 682-683.

koltuk kazandı.⁸⁰ Ülkeden çekilmeye hazırlanan ABD laik lideri desteklemek yerine, Irak'ın iç siyasetine karışmamaya karar verdi. Başbakan koltuğu için el-Maliki ile Allavi arasında 8 ay süren mücadeleden el-Maliki galip çıktı ve bütün partileri içeren koalisyon hükümeti kuruldu. Bundan sonra Irak'ın istikrarını artık ABD değil, bu hükümet sağlayacaktı.

Ancak el-Maliki Irak'ın lideri olarak bütün halkın çıkarlarını savunmak yerine aşiret ve mezhebe dayanan bir yapı kurdu.⁸¹ 20 Aralık 2011'de önce Allavi, daha sonra da Kürdistan lideri Barzani el-Maliki'nin diktatör olduğunu iddia ettiler.⁸² 2012 yılının ortasında el-Maliki hükümeti için başarısızlıkla sonuçlanan güvenoylaması yapılmaya girişiminde bulunuldu. Siyasi gerginlik tırmanırken ülkede El-Kaide faaliyetlerinin artması güvensizliği de artırmaktaydı.

Sonuç olarak ABD Irak'a müdahalede bulunup Saddam Hüseyin'i devirerek Irak'taki statükoyu bozdu. Bundan sonra ülkede Şii çoğunluğun baskın olduğu şiddetli güç mücadelesi başlamıştı. Müdahaleden önce ülkeyi yöneten Sünni azınlık da iktidardan uzaklaştırılmıştı. ABD, Irak'ta geniş temelli demokrasiyi kurmaya çabaladı ama başarılı olamadı. Durum uzadıkça ABD bir nevi olay yerinden kaçmak istedi. Bunun yanı sıra Bush döneminde ABD'nin dış politikasının Orta Doğu'ya odaklandığı için dünyanın diğer bölgelerinde yükselen güçler ortaya çıkmıştı. Washington Orta Doğu'da oyalanmak yerine onlarla daha geniş ilişki kurmak istiyordu. Ekim 2011'de Libya operasyonunu sonlandırdıktan ve Aralık'ta Irak'tan askerlerini çektikten sonra ABD, Irak ve bölgedeki olaylara ilişkin mesafeli davranmayı tercih etti. Bölgenin değerini azaltmak için ABD

⁸⁰ **ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları**, ORSAM Raporu № 77, Ankara, ORSAM, Ekim 2011, s. 35.

⁸¹ Mamun Fandi, "Irak: Dva gosudarstva" (Irak: iki devlet), **Al Arabiya**, aktaran Inosmi, 12.08.2010, <https://inosmi.ru/asia/20100812/162045889.html>, (05.03.2018).

⁸² "Koalitsiia "Al-Irakiiia" obiavila o boikote raboty pravitelstva Iraka" (Irak Ulusal Hareketi Irak hükümetinin çalışmalarını boykot ettiğini açıkladı), **RIA Novosti**, 20.12.2011, <https://ria.ru/world/20111220/521224832.html>, (05.03.2018); **2012 Irak Değerlendirmesi ve Irak Kronolojisi**, ORSAM Rapor № 143, Ankara, ORSAM, Ocak 2013, s. 19.

bunun yanında petrol ithalatını azaltmaya çalışmaktaydı. Obama başkanlığında ABD kendi enerji kaynaklarına yatırım yaparak ve alternatif enerji kaynaklarını geliştirerek petrol ithalatını % 60 azalttı.⁸³ Buna rağmen Orta Doğu ABD'nin en çok silah ihraç ettiği bölge olmaya devam etti. 2011-2015 arasında en çok silah ihracatı gerçekleştirdiği 10 ülkenin yarısı bölge ülkeleriydi: ilk sırada Suudi Arabistan ve ikincisinde BAE'yken aralarında Türkiye, Irak ve Mısır de vardı. Orta Doğu ise ABD'nin toplam silah ihracatının % 40'ını kapsamaktaydı.⁸⁴

ABD'nin bölgeden çekilmesi, doğal olarak Türkiye, Suudi Arabistan ve İran gibi bölgesel güçleri daha aktif bir politika uygulamak zorunda bırakıp Irak'ta statükonun yanında bölgesel statükoyu da bozmuş oldu. Bölge güçleri Irak'ın Orta Doğu'da ikinci bir Şii devlet olacağına dair mücadele ederken ülke iç savaşa doğru sürükleniyordu.⁸⁵ Bu ve komşu ülkelerindeki iç çatışmaların arasında El-Kaide kadar tehdit oluşturan Irak Şam İslam Devleti isimli terör örgütü ortaya çıktı. Bu yeni terör tehdidiyle baş etmesi Obama'nın ikinci başkanlık döneminin gündeminin büyük bir bölümü oluşturacaktı.

D. El-Kaide ile Savaşın Zorunluluğu: Afganistan Harekatının Genişletilmesi ve Savaşı Bitirme Çabası

Afganistan savaşı yukarıda ele alınan konular gibi Obama'nın Bush'tan miras olarak devraldığı sorunlarından biriydi. Ancak Irak savaşını bir seçenek olarak değerlendiren Obama, Afganistan savaşının zorunluluğunu kabul ediyordu.⁸⁶ 2009'da Afganistan savaşı yedi yıldır sürmesine rağmen herhangi zaferden bahsetmek zordu. El-Kaide'nin liderleri Pakistan'a kaçmıştı ve Afganistan topraklarının çoğu Taliban'ın eline

⁸³ The White House, "Remarks of President Barack Obama – State of the Union Address as Delivered", 13.01.2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/01/12/remarks-president-barack-obama-%E2%80%93-prepared-delivery-state-union-address>, (15.05.2018).

⁸⁴ Curtis Brown, Ryan Browne ve Zachary Cohen, "Here's who buys the most weapons from the U.S.", CNN, 25.05.2016, <https://edition.cnn.com/2016/05/24/politics/us-arms-sales-worldwide/index.html>, (02.05.2018).

⁸⁵ **ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının...**, s. 42.

⁸⁶ The White House, "Remarks by the President at Cairo...".

geçiyordu, 2008 sonbaharında Afganistan'daki ABD kayıpları Irak'takilerini geçti.⁸⁷ Obama seçimler sürecinde terörizm ile savaşın ana cephesi olarak Irak'ı değil Afganistan'ı gördüğünü açıklamıştı. Bu savaşı kazanmak için Irak'ta harcanan kaynakların Afganistan'a aktarılması gerektiğini düşünmekteydi. Bu bağlamda 30.000 kişiyi göndererek Afganistan'daki Amerikan askerlerinin sayısını 100.000'e çıkardı.

Ancak hareketi genişletmeyi kabul eden Başkan aynı zamanda ABD'nin bu savaştan hiç çıkamayacağından da endişeleniyordu. Bu nedenle Başkan'ın 1 Aralık 2009'da açıkladığı Af-Pak Stratejisi'ne göre hareketin genişletilmesinin yanı sıra, kısa bir süre sonra koalisyon birliklerinin çekilebilmesi için Afganistan'ın kendi güvenlik güçlerinin güçlendirilmesine önem verilecekti. Obama Irak'ta yaptığı gibi askerlerin kesin çekilmeye başlayacağı tarihi da belirledi: Temmuz 2011.⁸⁸

Harekatın genişlenmesi sonucunda Taliban güçleri geri plana itildi ve ABD El-Kaide'ye odaklanmaya fırsat buldu. 11 Eylül saldırısı için sorumlu tutulan Usame Bin Ladin'in Pakistan'ın başkenti İslamabad'a çok yakın mesafede uzun zamandır saklandığı ortaya çıktı. 2 Mayıs 2011'de yapılan operasyon sonucunda El-Kaide'nin liderinin öldürülmesiyle Afganistan savaşında net bir zafer elde edildi. Bu başarı ABD'nin düşmüş itibarını pekiştirmeyi, güvenliğini tehdit edenlerin er ya da geç cezalandırılacağını göstermeyi sağladı.⁸⁹

11 Eylül'den sonra ABD topraklarında hiçbir terör saldırısı gerçekleşmedi. Bin Ladin dahil ABD'nin belirttiği 30 El-Kaide liderlerinden 20'si yok edildi.⁹⁰ Ancak El-Kaide diğer pek çok ülkede şubeler ve güvenli sığınaklar kurdu: Kuzey Pakistan, Yemen,

⁸⁷ Pechatnov ve Manykin, **a.g.e.**, s. 638.

⁸⁸ Pirinççi, **a.g.e.**, s. 106.

⁸⁹ Tutar, **a.g.e.**, s. 82.

⁹⁰ Demirtepe ve Erdoğan, **a.g.e.**, s. 67.

Somali.⁹¹ Durumun farkında olan ABD Başkanı, Haziran 2011’de yayınlanan Terörle Mücadele Ulusal Stratejisi’nde, başta El-Kaide olmak üzere diğer terörist gruplarla da savaşmaya devam edeceğini açıkladı.⁹² Böylece ABD’nin El-Kaide savaşında başarısı önemli ölçüde tartışılabilir hale geldiği gibi, dış politikasında terörle mücadele süresiz nitelik kazandı.

El-Kaide’nin lider kadrosunun çoğunun yok edilmesiyle Afganistan savaşının başlıca amaçlarından biri olan El-Kaide’yi etkisiz hale getirip Afganistan’dan çıkarılması amacına ulaşılmış sayıldı. Bu bağlamda 22 Haziran 2011’de ABD Başkanı amacına ulaştığını ve planladığı gibi askerlerin aşamalı olarak çekilmeye başlayacağını açıkladı.⁹³ 2011 yılının sonuna kadar 10.000, 2012 yazına kadar 33.000 askerini eve getirilmesi planlandı.⁹⁴ Ayrıca Obama Afganistan’ı kusursuz bir yer yapmaya çalışmayacağını altını çizdi. Bundan sonra ABD askerlerinin amacı savaşmak değil, Afgan güvenlik güçlerini desteklemek olacaktı. Plana göre, 2014’te, Afganistan güvenliğini kendi sağlayabilecek durumda olacaktı.⁹⁵

Obama, Afganistan’da El-Kaide’ye karşı savaşın komşu Pakistan’a da yayıldığını kabul etmekteydi.⁹⁶ ABD Afganistan’a müdahale ettikten sonra El-Kaide güçleriyle beraber Taliban güçleri de komşu Pakistan’a geçmişti. Pakistan’ın içinde de aşırıçılık yükselmekteydi. Bunun yanı sıra Pakistan Soğuk Savaş’tan beri ABD’nin müttefikiydi. Washington’un İslamabad ile ortaklığının özünü ise dış yardım oluşturmaktaydı. Yıllardır devam eden yardımlara rağmen Washington, Pakistan’ı, komşu ülkelerdeki cihatçılar dahil devlet dışı aktörleri destekleme politikasından vazgeçiremedi, hatta dolaylı olarak

⁹¹ Mary Habeck, “Evaluating the war with al Qaeda, part IV: How well are we doing?”, **Foreign Policy**, 17.04.2012, <http://foreignpolicy.com/2012/04/17/evaluating-the-war-with-al-qaeda-part-iv-how-well-are-we-doing/>, (31.01.2018).

⁹² Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 339.

⁹³ The Obama White House, “President Obama Addresses the Nation”, 22.06.2011, https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=ai01D82uBs8, (31.01.2018).

⁹⁴ **A.g.e.**

⁹⁵ **A.g.e.**

⁹⁶ The White House, “Remarks by the President at Cairo...”.

bu politikaya yatırım yapmış oldu.⁹⁷ İlâveten ABD'nin Pakistan'a askeri yardım yapması bölgenin önemli aktörü olan demokratik Hindistan ile etkili ilişkiler kurmasını engellemekteydi.⁹⁸ Bin Ladin'in Pakistan'da bulunması dahil olmak üzere bu konular ABD'nin Pakistan'a güvenini yitirmesine ve iki müttefik arasında gerginlik yaşanmasına neden oldu. Bu nedenle Obama döneminde Pakistan'a karşı politika değiştirilmesi gündeme geldi.

Bush döneminde teröristlerin birçoğunun Pakistan'a kaçmasına rağmen ABD bu ülkede terörizme karşı çok az operasyon yürüttü. Obama döneminde bu politikadan vazgeçildi. Bush döneminde ABD Pakistan'da sadece 48 vuruş yapmışken, Obama döneminde insansız hava araçlarının kullanımıyla toplam 353 vuruş yapıldı.⁹⁹ Washington, bu operasyonları yaparken güvenmediği için Pakistan yönetimini haberdar etmiyordu.¹⁰⁰

ABD Pakistan'ın ikili oynadığını, Pakistan da ABD'nin kendi toprağında haber vermeden operasyon düzenleyerek egemenliğini zorladığını düşünmekteydi.¹⁰¹ Aralık 2015'te yapılan araştırmaya göre, Rusya, Filistin ve İsrail ile birlikte Pakistan ABD'ye en az güvenen ülkelerden biri oldu.¹⁰² Bu şartlarda Pakistan'a yapılan ekonomik yardımının kesilmesi de gündeme geldi.

Ancak Obama döneminde kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ABD'nin temel ilgi alanı olarak belirlenmişti. Pakistan böyle bir silaha sahipti ve devletin çökmesi halinde bu silahlar yanlış ellere geçebilirdi. Ayrıca bölgede terör tehlikesi azalmak yerine, Ocak 2015'te IŞİD'in Afganistan ve Pakistan'ı içeren şubeyi kurmasıyla

⁹⁷ Christine Fair ve Sumit Ganguly, "An Unworthy Ally", **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 160-162.

⁹⁸ **A.g.e.**, s. 166.

⁹⁹ "Drone Strikes: Pakistan", **New America**, <https://www.newamerica.org/in-depth/americas-counterterrorism-wars/pakistan/>, (02.05.2018).

¹⁰⁰ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 334.

¹⁰¹ **A.g.e.**

¹⁰² Aluf Benn, "The End of Old Israel", **Foreign Affairs**, № 4 (2016), s. 21.

arttı. Bu bağlamda Beyaz Saray dış yardımı kesme riskine girmekten vazgeçti. Teklif edilen 2017 bütçe tasarısında İsrail, Mısır, Ürdün ve Irak ile beraber Pakistan ABD dış yardımını en çok alan 5 ülkeden biri oldu.¹⁰³

El-Kaide liderliğinin yok edilmesiyle hedefine ulaşan ABD yeni dış politika ilkelerine uygun olarak Afganistan iç savaşına katılmaktan kaçınmak istiyordu. Bu nedenle ülkeyi Taliban'a, El-Kaide'ye ve bir ölçüde Pakistan'a karşı tek başına ayakta durmaya hazırlamaya çalışıyordu. Afgan ordusu ve polisinin sayısı yaklaşık 350.000'e çıkartıldı (2014'te Taliban sayısı yaklaşık 60.000'di¹⁰⁴). Güvenlik güçlerinin amacı Afganistan'dan geçen transit yolları korumaktı. Böylece uyuşturucu ticaretine boğulan Afganistan'ın yasal ekonomisine katkı sağlanacaktı. Ayrıca ekonomik açıdan Taliban'ı destekleyen Pakistan'a neredeyse tamamen bağlı olan Afgan ekonomisi çeşitlendirilecekti.¹⁰⁵ İkinci noktada da strateji başarıya ulaştı. 2016'da Afganistan, Hindistan'a neredeyse Pakistan'a olduğu kadar ihracat yapıyordu.¹⁰⁶ Aynı yılda Kabil'in İran'dan yaptığı ithalat, Pakistan'dan yaptığı ithalatı geçti. Kabil için üçüncü en büyük ithalat pazarı da Çin oldu.¹⁰⁷ Ancak transit yolların geçtiği ve uyuşturucu bitkilerin yetiştiği güney bölgelerde yüksek Taliban hareketliliği devam etmekteydi.

Afganistan'daki sürekli savaş durumu halkın hem Kabil yönetimi hem de Taliban konusunda hayal kırıklığına uğramasına neden olmaktadır. ABD'nin ekonomik yarar sağlayacak askeri stratejisi de işe yaramadı: 2011-2012 yıllarında ülkedeki fakirlik oranı

¹⁰³ Brown, Browne ve Cohen, **a.g.e.**

¹⁰⁴ Akmal Dawi, "Despite Massive Taliban Death Toll No Drop in Insurgency", **Voice of America**, 06.03.2014, <https://www.voanews.com/a/despite-massive-taliban-death-toll-no-drop-in-insurgency/1866009.html>, (31.03.2018).

¹⁰⁵ Pavel Luzin, "Politika SShA v Afganistane v kontekste transformatsii regionalnoi sistemy bezopasnoti" (Bölgesel güvenlik sisteminin dönüşümünün çerçevesinde ABD'nin Afganistan politikası), **Vestnik Permskogo Universiteta**, № 1 (2015), s. 262.

¹⁰⁶ WITS, "Afghanistan Exports By Country 2016", <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AFG/Year/2016/TradeFlow/Export/Partner/by-country>, (31.03.2018).

¹⁰⁷ WITS, "Afghanistan Imports By Country 2016", <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AFG/Year/2016/TradeFlow/Import/Partner/by-country>, (31.03.2018).

% 36 iken, 2013-2014'te % 39'a çıktı.¹⁰⁸ Fakir, güvensizlik içinde yaşayan ve değişimi arzulayan insanlar bölgede faaliyet gösteren terör örgütleri için kolay hedefti.

Bu nedenlerle terör ile mücadelenin en önemli unsuru Afganistan iç savaşının taraflarının barışmasıydı. Obama seçilmeden önce uluslararası ilişkilerde diplomasiye önem vereceğinin altını çizmişti. Bu bağlamda Afganistan iç savaşını durdurmak için Obama askeri ve ekonomik yöntemlerin yanı sıra diplomasiyi kullanmayı denemeye de karar verdi. Savaştan yorulmuş ABD yönetimi 2010'da Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin Taliban ile görüşmeleri başlatma önerisini destekledi.¹⁰⁹ Taliban'ın BM tarafından terör örgütü olarak tanımlanmasına rağmen, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın terör örgütleri listesine girmemesi nedeniyle teknik olarak Taliban ile çok taraflı görüşmeler düzenlemek teröristlerle görüşme yapmama ilkesine aykırı değildi.¹¹⁰ Bunun yanı sıra Taliban, sergilediği gerilla stratejisi ile önceden ilan edilen ABD birliklerinin çekilmesini bekleyip ülkeyi yeniden rahatça ele geçirebilirdi. Birliklerinin çekilmesinden sonra Kabil hükümetinin Taliban tarafından yok edilmesini istemeyen ABD, Taliban'ı aşırılıkçılardan çok Afgan halkının meşhur temsilcilerinden biri olarak kabul etmeye hazırды.

ABD ile yapılan gayri resmi görüşmelerden sonra, 2012 başında Taliban, kesin açılış tarihi vermemekle birlikte Katar'da hareketi temsil eden bir ofisin açılmasına dair Katar hükümetiyle anlaşmaya vardıklarını açıkladı. Eskiden Afganistan'dan yabancı askeri birliklerin tamamı çekilene kadar hiçbir görüşmeye katılmayacağını iddia eden Taliban, şimdi görüşmeler için ön koşul olarak Guantanamo Esir Kampı'nda tutulan

¹⁰⁸ The World Bank, "Afghanistan Poverty Status Update – Progress at Risk", 08.05.2017, <http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-poverty-status-update-report-2017>, (31.03.2018).

¹⁰⁹ Ewen MacAskill ve Simon Tisdall, "White House shifts Afghanistan strategy towards talks with Taliban", *The Guardian*, 19.07.2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/jul/19/obama-afghanistan-strategy-taliban-negotiate>, (31.01.2018).

¹¹⁰ U.S. Department of State, "Foreign Terrorist Organizations", <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>, (14.09.2018).

üyelerinin serbest bırakılmasını istediğini belirterek tutumunu değiştirdiğini açıkça gösterdi.¹¹¹ Guantanamo'daki üyelerinin serbest bırakılmasına karşılık olarak, Taliban tarafından esir tutulan tek Amerikan askeri Bowe Bergdahl'ı serbest bırakacağını bildirdi. Bu süreç Afgan hükümeti, Taliban ve ABD arasında resmi görüşmelere doğru bir adımdı. ABD Taliban'ı yenilgiye uğratmaktan çok, onun barışçıl çözümün ayrılamaz bir parçası olduğunu kabul etmeye yöneldi.

ABD'nin güçlü desteğiyle Taliban Ofisi Haziran 2013'te Doha'da açıldı. Ancak bu atılım görüşmelerin başlaması için yeterince ivme veremedi. Afganistan başkanlık seçimleriyle paralel olarak ABD, 31 Mayıs 2014'te Katar aracılığıyla Taliban'ın görüşmeler için ön koşul koyduğu esir değiş tokuşunu gerçekleştirdi. İlk başta beklenmedik gibi görünen bu adım aslında Başkan Obama'nın Guantanamo'yu boşaltma girişimiyle uyumluydu. Diğer taraftan bu adımla Taliban'ın görüşme masasına oturması da sağlanabilirdi. Son olarak, bu esir değiş tokuşu 2014 sonunda bitecek olan ABD askeri hareketinin süresi dolmadan 2009'dan beri esir tutulan Amerikan askerini kurtarma girişimi olarak da nitelendirilebilirdi.¹¹² Böylece Taliban'ın görüşmeler için belirlediği ön koşul yerine getirildiyse de fiilen yine görüşmelere başlanamadı.

2014 yılının geldiğinde Afganistan devletinin hala yeterince güçlü olmadığını gören ve Taliban ile hükümet arasında uzlaşmayı sağlayamayan ABD, operasyonun sonlandırılmasından sonra da ülkede askeri varlığını korumaya karar verdi. Eşref Gani Ahmedzai yeni devlet başkanı olarak seçildikten sonra, 30 Eylül 2014'te, 2012'de ABD ile Afganistan arasında imzalanan Stratejik Ortaklık Anlaşması'nın öngördüğü Savunma ve Güvenlik Alanlarında İşbirliği Anlaşması ve Afganistan'daki NATO Birliklerin Statüsüne Dair Anlaşma imzalandı. İlk anlaşmaya göre ABD askerleri 2015'ten

¹¹¹ Mathew Rosenberg, "Taliban Opening Qatar Office, and Maybe Door to Talks", **The New York Times**, 03.01.2012, <http://www.nytimes.com/2012/01/04/world/asia/taliban-to-open-qatar-office-in-step-toward-peace-talks.html>, (31.01.2018).

¹¹² The Obama White House, "President Obama Addresses the Nation".

anlaşmanın süresi dolacağı 2024'e kadar Afganistan'da kalabilecekti. Afganistan yönetimi ABD askerlerinin Afgan yargı sistemine karşı dokunulmazlığını ve El-Kaide ile ortaklarına karşı operasyon düzenleme hakkını tanımaktaydı.¹¹³ ABD ise Afgan güvenlik güçlerine eğitim verecek, destekleyecek ve donatım sağlayacak, Afganistan bütçesine katkı sağlayacaktı.¹¹⁴

Böylece 2014 sonunda ABD ve koalisyon ortakları 2001'de başlayan askeri operasyonu sonuçlandırdıklarını açıkladılar. Bundan sonra ülkedeki kontrol Afganistan ordusuna devredildi. Kabil ile imzalanan anlaşma çerçevesinde Afganistan'da kalacak olan ABD ve diğer NATO askerleri Taliban'a karşı savaşa doğrudan katılmayacaktı.¹¹⁵ Bu birlikler Afgan ordusuna eğitim ve donanım desteğinde bulunup El-Kaide'ye karşı operasyonları gerçekleştirecekti. Sonuç olarak Obama iktidara geldikten sonra 140.000'e ulaşan Afganistan'daki NATO güçleri, 2015 başında 9.800'ü Amerikan askeri olmak üzere 13.000'e indirildi.¹¹⁶ Belirtmek gerekir ki NATO güçlerinin çoğunun Afganistan'dan çekilmesini Taliban kendisinin zaferi olarak sundu.¹¹⁷

Ancak 2014 sonunda ABD birliklerini çektikten sonra Taliban saldırıya geçti ve Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren IŞİD bölgede şube açtı. Bu koşullarda, normalde başkanlığı bitmeden Afganistan'dan bütün Amerikan askerlerini çekmeyi planlayan Obama, Başkan Gani'nin ricasını göz önünde bulundurarak Mart 2015'te çekilmeyi durdurdu.¹¹⁸ ABD'nin Afganistan'dan askerlerini çekmeme kararı Afganistan'ı aşan

¹¹³ **Security and Defense Cooperation Agreement between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America**, 30.09.2014,

<http://mfa.gov.af/Content/files/BSA%20ENGLISH%20AFG.pdf>, (31.01.2018), s. 18.

¹¹⁴ **A.g.e.**, s. 7-8.

¹¹⁵ **A.g.e.**

¹¹⁶ "How many foreign troops are in Afghanistan?", **BBC**, 15.10.2015,

<http://www.bbc.com/news/world-south-asia-11371138>, (31.03.2018).

¹¹⁷ "Afghanistan conflict: Taliban declares 'defeat' of Nato", **BBC**, 29.12.2014,

<http://www.bbc.com/news/world-asia-30626728>, (31.03.2018).

¹¹⁸ Aleksandr Zuev, "Perspektivy razvitiia vneshnei politiki SShA v Afganistane posle vyvoda mezhdunarodnogo voennogo kontingenta" (Afganistan'dan uluslararası askeri güçlerin geri çekilmesinden sonra ABD'nin Afganistan politikasının gelişme perspektifleri), **Vlast**, № 8 (2015), s. 212.

ABD'nin terör ile mücadele stratejisinin bir parçası olup ABD'nin savaşlarını bitirmeye çalışan Obama politikasında bir kırılmaydı. Beyaz Saray'ın amacı Irak ve Suriye'deki senaryoların Afganistan'da tekrarlanmasını önlemektir. Afganistan'ın komşusu Çin'in ve aralarında sadece Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olan Rusya'nın Afganistan'da IŞİD'in yayılmasını önlemek için Taliban'a destek verecekleri ihtimali önemli ölçüde arttı. Böylece ABD'nin yıllardır ayakta tutmaya çalıştığı ve muazzam yatırım yaptığı devlet yapısı çökebilirdi.

ABD Afganistan iç savaşında artık ana rol oynamadığından ve IŞİD yüzünden uzlaşması hayati önem taşımaya başladığından, Washington, Kabil ve Taliban arasındaki görüşmelerin başlamasına odaklandı. 7 Temmuz 2015'te ABD ve Çin aracılığıyla Pakistan'ın başkenti İslamabad'da iki taraf arasında ilk doğrudan görüşmeler gerçekleşti.¹¹⁹ Bu görüşmeler bir sonuç vermemekle birlikte Taliban içinde derin görüş ayrılıklarına ve örgütün bir dönem için bölünmesine neden oldu. Bundan faydalanan IŞİD şubesi daha da güçlendi. Barbar yöntemlerle ünlü olan IŞİD'in nükleer silaha sahip olan Pakistan'ın yanında alan kazanması da ayrı bir endişe sebebiydi.

Bu ortamda Obama Ekim 2015'te, 2016 başında planlanan ABD askerlerinin 5.500'e indirilmesini 2017 başına kadar erteledi. 2016 ortasında da başkanlığının sonuna kadar Afganistan'da 8.400 askerini kalacağını açıkladı.¹²⁰ Yani operasyonun bitişinden sonra ABD ülkeden sadece 1.400 askerini çekti. Operasyonun bitirilmesinden sonra 2015 ve 2016 yıllarında Afgan güvenlik güçlerine destek sağlamak için de ülkede 1307 vuruş yapıldı.¹²¹

¹¹⁹ "Dvizhenie "Taliban". Dose", **TASS**, 29.07.2015, <https://tass.ru/info/2152632>, (19.01.2019).

¹²⁰ "SShA sokhraniat do 2017 goda v Afganistane 8,4 tys. voennosluzhashchikh" (ABD Afganistan'da 2017 yılına kadar 8,4 bin asker tutacak), **TASS**, 06.07.2016, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3434670>, (31.03.2018).

¹²¹ Jessica Purkiss ve Jack Serle, "Obama's Covert Drone War In Numbers: Ten Times More Strikes Than Bush", **The Bureau of Investigative Journalism**, 17.01.2017, <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2017-01-17/obamas-covert-drone-war-in-numbers-ten-times-more-strikes-than-bush>, (14.09.2018).

Sonuç olarak, Başkan Obama döneminde ABD Afganistan savaşını bitirmeye yönelik kararlı adımlar attı. Önce harekat genişletilip Taliban'ın büyümesi durduruldu ve sonrasında başta Usame Bin Ladin olmak üzere El-Kaide'nin liderliğinin çoğu yok edildi. Amaçlarına ulaşmış ABD, Afganistan bataklığından çıkmak için operasyonu sonuçlandırdı ve 100.000 olan Amerikan asker sayısını yaklaşık 10.000'e indirdi. Ancak Irak'ta olduğu gibi Afganistan'da güçlü başarılı bir devlet yapısını oluşturamadı. Bu, ülkeyi kolay bir hedef yaptı. Obama'nın ikinci başkanlık döneminde terör ile mücadele konusuna damga vuran IŞİD'in, güvensiz olan nükleer güç sahibi Pakistan'ın yanında faaliyet göstermeye başlamasına da neden oldu. Bu da kitle imha silahlarının genişlemesini önleme dış politika ilkesi çerçevesinde ABD'yi bölgede kalmaya zorladı ve Çin ile Rusya'nın sürece dahil olmalarına neden oldu. Böylece Afganistan-Pakistan sorunu sadece ABD'nin baş ağrısı değil, diğer büyük güçlerin de sorunu oldu.

E. Arap Baharları ve ABD Dış Politikasında Terör ile Mücadele Önceliği

Çaresiz bir seyyar satıcının kendisini ateşe vermesinden kısa bir süre sonra 24 Aralık 2010'da Tunus'ta ortaya çıkan barışçıl hükümet karşıtı protestolar Arap Baharı sürecini başlattı. Orta Doğu'da protestoları şiddetle bastırmak geleneği olsa da Tunus ordusu protestolara müdahale etmeyi reddetti. Ortaya çıkan geniş toplumsal hareket sonucunda Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali ülkeden kaçmak zorunda kaldı.

23 yıl iktidarda olan otoriter bir liderin nispeten barışçıl bir şekilde devrilmesi Orta Doğu'daki diğer halklara muazzam bir ilham verdi. İnternet ve televizyon sayesinde olayları yakından takip edenler kendi gelecekleri için de sokağa çıkmaya karar verdiler. Tunus başarısı Mısır, Libya ve Yemen'de iktidarın değişmesine, Suriye'de iç savaşın başlamasına, Cezayir, Ürdün, Umman, Fas, Bahreyn gibi birçok ülkede ayaklanmalara ve hükümetlerin taviz vermek zorunda kalmasına neden oldu. Radikal sonuçlarla karşılaşan ülkelerdeki devrimlerin gidişatı ordu tepkisine bağlıydı.

Bu iktidar değişiminin ve otoriter rejimlerin gevşetilmesi dalgası ABD'yi çelişkili duruma düşürdü. Dünyada en büyük demokrasi ve özgürlük destekleyicisi olarak bilinen ABD, Obama döneminde dış politikasının Orta Doğu odağını kaldırmaya ve diğer ülkelerin iç işlerine karışmamaya çalışmaktaydı. Arap Baharı çerçevesinde bazı ayaklanmalar kanlı iç savaşlara dönüşünce birçoğu ABD'nin bunu durdurması için baskı yapmaya başladı.

Başkan Obama göre, ABD'de ve dünyada çok fazla kişi bütün sorunların kaynağının ABD olduğunu düşünüyordu ya da ABD tarafından çözülebilir olduğuna inanıyordu.¹²² Bu tarzda düşünenlere Başkan 'ücretsiz biniciler' diyordu.¹²³ Çok fazla ülke kendi sorunlarını ABD'nin liberal değerleri yayma isteğini kullanarak ABD aracılığıyla çözmeye çalışıyordu. Bu nedenle Obama döneminde ABD, diğer ülkelerin demokrasi savunmasına ya da iç sorunlarını kendilerinin çözmesine teşvik etmeye çalışmaktaydı. Bu nedenle Beyaz Saray, Arap Baharı'na genel olarak mesafeli yaklaşıp devrimlerin gidişatını ve ABD ile ilişkilerini göz önünde bulundurarak her ülkeye karşı farklı politika uyguladı.

Mısır ve Yemen liderleri otoriter olmalarına rağmen ABD'nin bölgedeki stratejik ortaklarıydı. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözümlü destekleyip İsrail ile olumlu ilişkiler sürdürmekteydi. Yemen lideri Ali Abdullah Salih ise El-Kaide ile mücadeleyi desteklemekteydi.¹²⁴ Hükümet karşıtı protestolar bu ülkelerde başladığında ABD zor bir tercih yapmak zorunda kaldı. ABD halk ayaklanmalarına karşı yönetimleri destekleseydi bölgedeki ABD karşıtlığına katkı yapmış olurdu. Ancak halk protestolarının aşırı derecede desteklemesi de Amerika'nın

¹²² The White House, "Address by President Obama to the 71st Session of the United Nations General Assembly", 20.09.2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/20/address-president-obama-71st-session-united-nations-general-assembly>, (25.05.2018).

¹²³ Goldberg, a.g.e.

¹²⁴ Hillary Clinton, **Zor Seçimler**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2016, s. 335, 348.

değerlerini güçle dayatmasıyla ilişkilendirilebilirdi.¹²⁵ Ayrıca, ABD müttefikleri olan bazı otoriter liderlere yüzü çevirirse, bölgedeki diğer demokratik olmayan müttefiklerin güvenini kaybedebilirdi.

Arap Baharı Mısır'da ve Yemen'de Ocak 2011'de başladı. Mısır'da ordu önce tarafsızlığı koruyup daha sonra protestoları desteklerken Yemen'de ordu parçalandı. Salih'i destekleyenler ve karşıtları arasında çatışmalar yaşanmaktaydı. İki lider de iktidardan çekilmeye isteksizdi. İlk başta 30 Ocak'ta ABD Mısır konusunda tutumunu şöyle açıkladı: 'Protestocuların talepleri haklı, ancak istikrar için demokrasiye geçiş barışçıl ve aşamalı olmalıdır'.¹²⁶ Diğer bir deyişle ABD hem protestocuları destekledi, hem de Mübarek'e zaman tanıdı. Ancak protestolar genişleyince ve Mübarek'in aldığı demokratik adımlar yetersiz kalınca tutumunu değiştirdi. Şubat başında Obama Mısır'daki demokrasiye geçişin hemen başlaması gerektiğini belirtti.¹²⁷ Aynı şekilde Haziran'da Salih'e karşı gerçekleşen suikast girişiminden sonra Obama'nın danışmanı tedavi için Suudi Arabistan'a gelen Yemen Devlet Başkanı'yla buluşup iktidarı bırakması çağırısında bulundu.¹²⁸ Desteği kaybeden Mısır lideri 11 Şubat'ta, Yemen lideri ise 23 Kasım'da istifa ettiler.

Bu ülkelerdeki sonraki gelişmelere ABD oldukça mesafeli yaklaştı. Mısır'da Arap Baharı'ndan sonra seçimler yoluyla iktidara gelen Müslüman Kardeşler hükümetinin 3 Temmuz 2013'te askeri darbe sonucunda devrilmesi, ardından 2014'te %50'den daha az katılımı gerçekleşen seçimler sonucunda otoriter diyebileceğimiz General Sisi'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, yine ortaya çıkan protestolarda 800'den fazla kişinin

¹²⁵ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 353.

¹²⁶ Mark Landler, "Clinton Calls for 'Orderly Transition' in Egypt", **The New York Times**, 30.01.2011, <https://www.nytimes.com/2011/01/31/world/middleeast/31diplo.html>, (16.03.2018).

¹²⁷ "Obama says Egypt's transition 'must begin now'", CNN, 02.02.2011, <http://edition.cnn.com/2011/POLITICS/02/01/us.egypt.obama/index.html>, (16.03.2018).

¹²⁸ David Sanger, "Envoy Meets with Leader of Yemen on Accord", **The New York Times**, 10.07.2011, <https://www.nytimes.com/2011/07/11/world/middleeast/11yemen.html>, (16.03.2018).

hayatını kaybetmesi ve çok sayıda kişinin tutuklanması ABD için bir meydan okumaydı: ABD demokrasi ile güvenlik arasında ikilemde kaldı. Bu şartlarda Obama bölge ülkelerinin iç işlerine çok fazla karışmama stratejisine sadık kaldı ve pragmatik bir politika uyguladı.

ABD Başkanı demokratik yollarla seçilmiş cumhurbaşkanının devrilmesini kınamayıp, durumu darbe olarak tanımlamaktan kaçındı. Ülkede darbe sonrası meydana gelen geniş şiddete cevap olarak ise ilk başta sadece askeri işbirliğini kısıtlayıp ortak tatbikatı iptal etmekte yetindi.¹²⁹ Ancak Ekim’de Obama ABD - Mısır ilişkilerinde önemli yere sahip olan askeri yardımı ciddi ölçüde kesti. 2014’ün başında ABD, yardımın yeniden başlatılması için demokrasiye yönelik adımlar atılmasını, İsrail ile barış anlaşmasını tanınmasını ve ABD ile stratejik ilişkilerin devam etmesini koşul olarak ileri sürdü. Ama Nisan 2015’te artan terör ile mücadeleye, sınır, deniz ve özellikle Sina güvenliğine odaklanacak şekilde yardımlar tekrar başladı.¹³⁰

Arap Baharı’ndan sonra iç savaşı önleyebilen Mısır’ın aksine Yemen, Libya ve Suriye’de şiddetli iç savaşlar yaşandı. ABD’nin en mesafeli kaldığı ülke Yemen oldu. Bu ülkede ABD için en önemli olan şey terör ile mücadeleydi. Yemen’de faaliyet gösteren ve Guantanamo’nun tutsaklarının yarısının mensupları olduğu Arap Yarımadası El-Kaidesi 2009, 2010 ve 2012’de ABD uçaklarına başarısız saldırı girişiminde bulundu.¹³¹ Arap Baharı’ndan önce ABD Salih ile işbirliği içinde teröre karşı operasyonları yürütüyordu. Ancak devrimden sonra belirsizlik ortamında yeşeren teröristlere karşı operasyonların sıklığı önemli ölçüde arttı. Obama döneminde Yemen’de toplam 183

¹²⁹ Steve Holland ve Jeff Mason, “Obama cancels military exercises, condemns violence in Egypt”, **Reuters**, 16.08.2013, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-obama/obama-cancels-military-exercises-condemns-violence-in-egypt-idUSBRE97E0N020130816>, (11.04.2018).

¹³⁰ Roberta Rampton ve Arshad Mohammed, “Obama ends freeze on U.S. military aid to Egypt”, **Reuters**, 01.04.2015, <https://www.reuters.com/article/us-usa-egypt-military/obama-ends-freeze-on-u-s-military-aid-to-egypt-idUSKBN0MR2GR20150401>, (11.04.2018).

¹³¹ “Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)”, **Council on Foreign Relations**, 19.06.2015, <https://www.cfr.org/backgrounder/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap>, (02.05.2018).

vuruş yapıldı. Bunların 164'ü insansız hava araçları kullanımıyla ve 167'si 2011'den sonra gerçekleşti.¹³²

Yemen savaşının diğer bir boyutu ABD-Suudi Arabistan ilişkileriydi. 2014'te başlayan Yemen iç savaşına 26 Mart 2015'te Suudi Arabistan'ın liderlik yaptığı koalisyon müdahale etti. Geniş destek gören Kararlılık Fırtınası operasyonuna ABD lojistik ve istihbarat açısından yardım edeceğini açıkladı.¹³³

Suudi Arabistan bölgede ABD'nin en önemli müttefiklerinden biriydi. Obama başkanlığı boyunca bu ülkeye dört defa ziyarette bulundu. Suudi Arabistan dışında bölgede bu kadar ilgiyi sadece Afganistan gördü.¹³⁴ Ancak ABD'nin İran ile nükleer anlaşma üzerinde çalışması ve ABD-İran ilişkilerin düzelme ihtimali karşısında endişelenen Suudi Arabistan'la ortaklığına sadık olduğunu göstermek için ABD Kararlılık Fırtınası'nı desteklemeye gerek duydu.¹³⁵

Bununla birlikte söz konusu operasyon bir insani felakete dönüşünce ABD kendi rolünü sorgulamaya başladı. ABD operasyona doğrudan katılmamasına rağmen, bu savaşta Suudi Arabistan'ın kilit ortağıydı. Senatör Chris Murphy'ye göre, ABD'nin sağladığı bombalar, havada yakıt ikmalini gerçekleştiren uçakları ve istihbaratı olmaksızın bu operasyon mümkün olmazdı.¹³⁶ Bu bağlamda Başkan Obama, Aralık

¹³² "Drone Strikes: Yemen", *New America*, <https://www.newamerica.org/in-depth/americas-counterterrorism-wars/us-targeted-killing-program-yemen/>, (02.05.2018).

¹³³ Veysel Kurt, "Devrim"den Askeri Müdahaleye Yemen, İstanbul, SETA Analiz, № 144 (Aralık 2015), s. 17.

¹³⁴ Office of the Historian, "Barack Obama", <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/president/obama-barack>, (16.08.2018).

¹³⁵ Jackie Northam, "As Yemen's War Worsens, Questions Grow about the U.S. Role", *National Public Radio*, 11.10.2016, <https://www.npr.org/sections/parallels/2016/10/11/497563923/u-s-reconsiders-support-of-saudi-led-coalition-in-yemen-conflict>, (02.05.2018).

¹³⁶ A.g.e.

2016'da Amerikan silahlarının en büyük alıcısı olan Suudi Arabistan'a silah satışlarını sınırlamaya karar verdi.¹³⁷

ABD'nin en çok ilgilenmek zorunda kaldığı iç savaşlar da Libya ve Suriye savaşları oldu. Arap Baharı Libya'ya Şubat 2011'de yayıldı. 40 yıldan uzun süredir iktidarda olan Kaddafi barışçıl bir şekilde istifa etmediği gibi protestoların çıktığı bölgeye orduyu gönderdi.

Geniş çaplı katliam, başta ABD olmak üzere uluslararası toplumu harekete geçirdi. Kaddafi 20. yüzyılın sonunda uyguladığı kışkırtıcı dış politika ve baskıcı iç politika nedenleriyle uluslararası toplum tarafından kınanmaktaydı. Bu nedenlerle BM Güvenlik Konseyi'nin müdahale kararı alması çok zor olmadı. 17 Mart 2011'de BM kararıyla Libya'ya askeri müdahalenin düzenleneceği açıklandı.

Karar kapsamında halkı korumak için NATO koalisyonuna 'bütün gerekli araçları' kullanma izni verildi.¹³⁸ Operasyona deniz ve hava kuvveleriyle katılan ABD, Orta Doğu kamuoyunun gözünde meşruluğunu pekiştirmek için Arap Birliği'nin desteğini alarak Katar, BAE ve Ürdün'ün operasyona katılmasını sağladı. Böylece ABD'nin yine uluslararası hukuka saygı göstermeye ve uluslararası toplumunun desteğini arkasına alarak hareket etmeye çalıştığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra müdahale sırasında koalisyon güçleri sadece halkı korumakla yetinmeyip saldırıya geçti. NATO operasyonu ancak Kaddafi'nin devrilmesinden ve öldürülmesinden sonra 31 Ekim'de sonlandırıldı.

Askeri güç kullanımına çok dikkatli yaklaşan Obama için Libya'ya müdahale etmeye karar vermek kolay değildi. Obama döneminden önceki yönetim, benimsediği

¹³⁷ Brown, Browne ve Cohen, **a.g.e.**; "SShA ogranichat voennuiu podderzhku Saudovskoi Aravii iz-za situatsii v Iemene" (ABD Yemen'deki durumu nedeniyle Suudi Arabistan'ın askeri desteğini kısıtlayacak), **İnterfax**, 13.12.2016, <http://www.interfax.ru/world/541259>, (02.05.2018).

¹³⁸ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 360.

liberal müdahalecilik yaklaşımına göre demokratik amaçlar için diğer ülkelere müdahale edebiliyordu. Başkan Obama bu görüşü desteklemiyordu ama yönetim kadrosunda liberal müdahaleciliği savunan kişiler vardı; Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, ABD BM Temsilcisi Susan Rice, Samantha Power gibi isimleri bunların arasında sayabiliriz. Libya konusunda bu kişilerin ciddi baskısı sonucunda askeri güç kullanmaya karar verildi.¹³⁹ Ancak ABD'nin müdahalesi ve Kaddafi'nin yok edilmesi Libya'ya barış getirmedi. Libya gibi dini açıdan homojen bir ülkede bile devrim sonrasında aşiretler temelinde iktidar mücadelesi ve siyasi krizler yaşandı.

8 Eylül 2012'de Mısır medyasında ABD'de çekilen 'Müslümanların Masumiyeti' adlı kısa bir film yayınlandı. Bu film başta Hz. Muhammed'e olmak üzere İslam dinine hakaret olarak değerlendirilip birçok Müslüman ülkelerde ABD'nin diplomatik temsilciliklerinin önünde protestolara neden oldu. 11 Eylül 2012'de Bingazi'de gerçekleşen protestoya silahlı İslamcı aşırıcular katıldıktan sonra ABD Başkonsolosluğu'na ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın lojmanlarına silahlı bir saldırı gerçekleşti. Bunun sonucunda ABD Libya Büyükelçisi Christopher Stevens ve diğer üç ABDli öldürüldü ve birçok kişi yaralandı.

11 Eylül'de 2001 terör saldırılarının yıldönümünde 1979'dan beri ilk defa bir ABD Büyükelçisi'nin öldürülmesi Washington'u sarstı.¹⁴⁰ Aralık 2013'te yayınlanan The New York Times'in araştırmasına göre saldırının Libya devrimi sırasında NATO'nun desteklediği militan grubun tarafından gerçekleştirilmesi daha da şok vericiydi.¹⁴¹ Bu, çatışma sırasında dost ve düşmanı ayırmanın ne kadar zor olduğunu gösterip ABD'nin

¹³⁹ Goldberg, **a.g.e.**

¹⁴⁰ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 387.

¹⁴¹ David Kirkpatrick, "A Deadly Mix in Benghazi", **The New York Times**, 28.12.2013, <http://www.nytimes.com/projects/2013/benghazi/index.html#/?chapt=0>, (03.04.2019).

diplomatik açıdan geri çekilmesine neden oldu ve bütün Orta Doğu politikasını etkiledi.¹⁴²

2014'te Libya'da iki rakip hükümet oluştuğu gibi IŞİD dahil İslamcı ve militan gruplar faaliyet gösteriyordu. Obama yönetimine göre, Libya'da siyasi krize neden olan sorunları çözecek olan ulus inşası sürecine ABD müdahale edemezdi; yapılabilecek tek şey ülkenin teröristlerin ellerine geçmesini önlemek için iki hükümetin anlaşmasını sağlayarak, milletin terörizm tehdidi karşısında birleşmesini sağlamaya çalışmaktı. Böylece Ekim 2014'te BM müzakere süreci başladı. Müzakere sürecine paralel olarak IŞİD, Ağustos 2015'te, Kaddafi'nin memleketi olan, deniz kıyısında bulunan ve petrol yataklarına yakın Sirte'yi ele geçirdi.

BM müzakereleri ancak 17 Aralık 2015'te başarıya ulaştı. Bu tarihte Fas'ın Süheyraat şehrinde Tobruk ve Trablus hükümetleri Libya Siyasi Uzlaşma Anlaşmasını imzaladılar. Anlaşma neticesinde Fayiz el-Sarac başkanlığında Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) kuruldu. Ancak bu hükümet iktidarı tam olarak ele alamadı ve siyasi kriz devam etti. Bu koşullarda ABD, IŞİD'in genişlemesini önlemek için müdahalede bulunmak zorunda kaldı. BM tarafından tanınan UMH'nin davetiyle ABD Ağustos 2016'da IŞİD'in kontrolü altındaki Sirte'yi vurmaya başladı. ABD 510 vuruş yaptıktan sonra Aralık'ta UMH güçleri Sirte'yi IŞİD'den temizlediler.¹⁴³

Son olarak ABD'nin ilgilenmek zorunda kaldığı diğer bir iç savaş Suriye'de ortaya çıktı. Suriye ABD'nin stratejik ortağı değildi, hatta Suriye ile İsrail arasında barış anlaşmasının imzalanmaması onu ABD'nin jeopolitik düşmanı haline getiriyordu. Bu sorunu çözmek için Obama katılım politikası uygulamaya başladı. Şubat 2010'da

¹⁴² **A.g.e.**; Frederic Wehrey, “We Helped You and Now You’ve Abandoned Us”, **The New York Times**, 16.04.2018, <https://www.nytimes.com/2018/04/16/opinion/libya-america-cia.html>, (03.04.2019).

¹⁴³ “Airstrikes and Civilian Casualties: Libya”, **New America**, <https://www.newamerica.org/in-depth/americas-counterterrorism-wars/airstrikes-and-civilian-casualties-libya/>, (16.09.2018).

2005'ten beri ilk defa Suriye'ye büyükelçi atadı. Ancak Esad'ın barışçıl bir şekilde istifa etmek yerine Arap Baharı sürecinde başlayan protestoları Kaddafi gibi şiddetle bastırması ikili ilişkileri soğuttu. 18 Ağustos 2011'de Obama Esad'ı istifa etmeye çağırdı.¹⁴⁴

Suriye'de insani kriz çıktığında ABD'nin Esad'ı etkileme araçları oldukça sınırlıydı. Mısır'dan farklı olarak Suriye, ne ABD'nin stratejik ortağı ne de Washington'un yardımına bağlıydı.¹⁴⁵ Ayrıca Esad rejimi Kaddafi'ninki gibi izole edilmiş değildi; İran ve BM Güvenlik Konseyi'nin üyesi Rusya ortaklarıydı. Yaptırım, askeri müdahale ya da yönetimi istifaya çağıran bütün BM Güvenlik Konseyi kararları Rusya ve Çin tarafından veto edilmekteydi. Bu ülkeler, bir devletin iç işlerine karışmama ilkesini savunduklarını ileri sürüyorlardı.

Ancak ABD Suriye'deki insani krize sessiz kalamazdı. Şubat 2012'de Tunus'ta 60'dan fazla ülkeyi bir araya getiren 'Suriye'nin Dostları' forumunu düzenleyerek yaptırım ve insani yardım konusunda BM dışında çalışmaya başladı.¹⁴⁶ Ancak Esad yönetimine Rusya ve İran'ın mali destek sağlaması etkili bir yaptırım rejiminin kurulmasını önledi.

Bunun üzerine Beyaz Saray müdahale yerine barışçıl çözüm aramaya başladı. 10 Nisan 2012'de BM Suriye Temsilcisi Kofi Annan'ın barış planına göre Suriye'de ateşkes ilan edildi. 30 Haziran 2012'de ABD'nin de katıldığı Cenevre-1 konferansında çatışmanın çözümü için hem şimdiki yönetimin hem de muhalefetin yer alacağı bir hükümet kurulması önerildi.¹⁴⁷ Cenevre-1'den sonuç çıkmayınca 7 Mayıs 2013'te ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Cenevre-2

¹⁴⁴ Scott Wilson ve Joby Warrick, "Assad must go, Obama says", **The Washington Post**, 18.08.2011, https://www.washingtonpost.com/politics/assad-must-go-obama-says/2011/08/18/gIQaelheOJ_story.html?utm_term=.9b3e53fe882e, (15.03.2018).

¹⁴⁵ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 359.

¹⁴⁶ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 450.

¹⁴⁷ Action Group for Syria, **Final Communiqué**, 30.06.2012, <http://www.un.org/News/dh/infocus/Syria/FinalCommuniquéActionGroupforSyria.pdf>, (15.03.2018), s. 3.

görüşmelerinin düzenlenmesini teklif ettiler ve yeni barış konferansı için hazırlıklar başladı.

21 Ağustos 2013'te Şam çevresinde 600-1300 kişinin ölümüne sebep olan kimyasal saldırı ki ABD'nin kırmızı çizgiydi, süreci akamete uğrattı. Esad rejiminin ABD'nin kırmızı çizgisini geçmesine rağmen Obama askeri müdahale konusunda hala isteksizdi. Ancak Esad rejimini cezalandırma zorunluluğunun yanında ABD'nin verdiği sözleri tutacağına kanıtlanması lazımdı.

Başkan Obama, 31 Ağustos'ta tek taraflı olarak Suriye hükümetine askeri müdahaleye karar verdiğini açıkladı ama Kongre ya da BM'den askeri güç kullanma izni almak istedi.¹⁴⁸ ABD toplumu ile beraber Kongre güç kullanmamaktan yanaydı. ABD'nin müttefikleri Almanya ve İngiltere de Suriye'deki operasyonu desteklemeyeceklerini bildirdiler.

Bu koşullarda Beyaz Saray güç kullanmak yerine anlaşmayı tercih etti. ABD Dışişleri Bakanı Kerry, Esad'ın ülkedeki kimyasal silahları teslim etmesi halinde vuruşun yapılmayacağını açıkladı. Suriye, Rusya aracılığıyla bunu yapmaya hazır olduğunu dile getirdi. Anlaşma çerçevesinde Esad yönetiminin teslim ettiği kimyasal silahlar Suriye'den çıkarıldı ve yok edildi.

Suriye'den kimyasal silah çıkarılması süreciyle paralel olarak 22 Ocak 2014'te ABD ve Rusya'nın girişimleriyle Cenevre-2 uluslararası barış konferansı gerçekleşti. Cenevre-2'nin en önemli sonucu hem Suriye hükümetinin hem de muhaliflerin temsilcilerinin katılmasıydı.

¹⁴⁸ The White House, "Statement by the President on Syria", 31.08.2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria>, (08.04.2018).

Bu aşamada kimyasal silah kullanımından sonra bile Suriye iç savaşına karışmak istemeyen ABD, terör tehdidi karşısında tutumunu değiştirmek zorunda kaldı. Suriye ve Irak'ta faaliyet gösteren ve bu ülkelerdeki iç çatışmalardan faydalanan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD), El-Kaide'nin ABD'ye saldırı stratejisinin aksine alan kazanmayı hedefledi. Haziran 2014'te Irak'ın ikinci en büyük şehri olan Musul'u ele geçiren İŞİD, kontrol ettiği topraklarda halifelik ilan etti. İŞİD'in Bağdat'a doğru ilerleyişi ABD'nin arkasında bıraktığı zayıf hükümet için muazzam bir tehditti. Irak'ın tamamının teröristlerin eline geçmesini önlemek için Irak hükümetinin yardım çağrısına cevap olarak ABD, yaklaşık 60 ülke içeren uluslararası koalisyonun önderliğinde çeşitli askeri yardımlara ilaveten 8 Ağustos 2014'te hava operasyonunu başlattı.¹⁴⁹

İŞİD 19 Ağustos ve 2 Eylül'de iki ABDli gazeteciyi idam etti. Ardından Koalisyon güçleri 22 Eylül 2014'te Suriye'de de İŞİD'e karşı hava operasyonu başlattı. Koalisyona Arap monarşileri, NATO müttefikleri, İsrail vd. katıldılar. Koalisyon saldırıları BM Güvenlik Konseyi'nin güç kullanma izni olmadan gerçekleştirmekteydi.

ABD Kongresi, Suriye'deki ılımlı muhaliflerin İŞİD ile savaşmaları için ABD tarafından eğitilmesini ve silah verilmesini onaylayan kanunu geçirdi.¹⁵⁰ Bununla birlikte Beyaz Saray Suriye'de terör ile mücadele için ortak aramaya çok dikkatli yaklaştı. Muhaliflerin verilen silahları daha sonra ABD'ye veya bölgedeki müttefiklerine karşı kullanmayacağından emin olmak gerekiyordu.¹⁵¹

Bir yıl sonra, Eylül 2015'te ise, Şam'ın daveti üzerine Rusya da İŞİD'e karşı Suriye'ye askeri müdahalede bulundu. Rusya dışında, İran güçleri ve başta Hizbullah

¹⁴⁹ "Terroristicheskaia organizatsiia "İslamskoe gosudarstvo". Dose" ("İslam Devleti" terör örgütü. Dosya), TASS, 10.05.2016, <http://tass.ru/info/1264570>, (10.04.2018).

¹⁵⁰ The White House, "Statement By the President on Congressional Authorization to Train Syrian Opposition", 18.09.2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/18/statement-president-congressional-authorization-train-syrian-opposition>, (05.09.2018).

¹⁵¹ Commission on Presidential Debates, "October 22, 2012 Debate Transcript".

olmak üzere çeşitli Şia askeri birlikleri de Esad'a destek vererek savaşmaktaydı. ABD, Eylül 2015'te Rusya'nın IŞİD'e karşı Suriye ordusu ve İran ile güçlerini birleştirme teklifini reddedince Rusya da uluslararası hukuk açısından yasadışı olmasına atıfta bulunarak ABD'nin koalisyonuna katılmayacağını açıkladı. Böylece fiilen iç savaşın farklı taraflarını destekleyen dış güçler karşı karşıya geldiler.

Rusya'nın müdahalesinden sonra Suriye barış süreci Washington ve Moskova'nın anlaşmasına bağlıydı; Kerry ve Lavrov birkaç defa ikili görüşme yaptılarsa da bir sonuç elde edilemedi. Ekim 2015'te Viyana'da geçen barış görüşmelerine ilk defa İran'ın davet edilmesi ve 24 Ağustos 2016'da Türkiye'nin de IŞİD'e karşı Suriye'ye müdahaleye başlaması, bir çıkar dengesinin sağlanmasını daha da zorlaştırdı. Aralık 2016'da Türkiye ile Rusya'nın teklif ettiği ateşkesin ilan edilmesi ve Türkiye, Rusya ve İran'ın ateşkesin korunması halinde Astana'da yeni barış görüşmelerinin yapılmasını teklif etmeleri ABD'nin Suriye'yi 'kaybettiğinin' bir belirtisiydi.¹⁵²

Ancak ABD için Suriye'yi 'kazanmanın' ne kadar önemli olduğu tartışılabilir. Çünkü Arap Baharı sürecinde bile ABD'nin Orta Doğu politikasının odağı hep terör ile mücadele olmuştu. Obama'nın ikinci başkanlığında IŞİD'in ortaya çıkmasıyla terörle mücadelenin özü değişti. Obama'nın ilk başkanlık döneminde ABD'nin en büyük düşmanı olan El-Kaide gizli bir örgütken ve ABD'ye tek tek saldırı planları kurarken, IŞİD belirli bir toprak ve nüfusa sahip olan, barbarca yöntemler uygulayan ve katliamlar yapan terör devleti kurmak istiyordu. Dolayısıyla IŞİD doğrudan ABD'ye tehdit

¹⁵² Robin Wright, "The Winners and Losers in the New Syrian Ceasefire", **The New Yorker**, 30.12.2016, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-winners-and-losers-in-the-new-syrian-ceasefire>, (09.09.2018)

oluşturmamaktaydı; dünya ekonomisi için kilit olan ve ABD'nin başta İsrail olmak üzere diğer ortaklarının bulunduğu Orta Doğu için büyük bir tehditti.¹⁵³

Obama döneminde terör ile mücadelenin çapı genişledi. Özellikle Arap Baharı'nın neden olduğu istikrarsızlık ortamında terör örgütleri yeşeriyordu. Zamanla büyüyen IŞİD El-Kaide gibi şube açmaya başladı. Irak ve Suriye'nin yanı sıra Libya'da, Mısır'daki Sina Yarımadası'nda, Afganistan'da ve Boco Haram terör örgütünün katılımıyla Nijerya'da varlık gösterdi. Şubat 2014'te IŞİD ile bağlantısını kesen El-Kaide de büyüyordu. Mağrip El-Kaidesi ve Arap Yarımadası El-Kaidesi'ne ilaveten Suriye'de de faaliyete başladı. 2012'de Somali merkezli ama Kenya'da da faaliyet gösteren Eş Şebab terör örgütü El-Kaide'ye katıldığını açıkladı. 2014'te Afganistan, Pakistan, Hindistan, Bangladeş ve Myanmar'da faaliyet gösteren Hint Alt Kıtası El-Kaidesi kuruldu.

Bölgesel güçler Arap Baharı'ndan sonraki gelişmelerle meşgulken ya da onun tarafından zayıflatılmışken, Irak'tan yeni çekilen ve Afganistan'dan çoğunlukla çekilmeye hazırlanan ABD yine harekete geçmek zorunda kaldı: Afganistan, Pakistan, Irak, Suriye, Libya, Yemen ve Somali'de teröre karşı operasyonlar yürüttü; Usame Bin Ladin'i, Taliban liderini, Arap Yarımadası El-Kaidesi'nin liderlerini yok etti; Bingazi ABD Büyükelçiliği'nin saldırısının organizatörünü yakalattı.¹⁵⁴

Diğer taraftan bütün cephelerde savaşmayan ABD, yerel hükümetler ya da müttefiklerin de katılımını talep etti.¹⁵⁵ ABD istihbarat ve dış yardım yapacaktı. Ancak

¹⁵³ Daniel Byman, "Comparing Al Qaeda and ISIS: Different goals, different targets", **Brookings**, 29.04.2015, <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-targets/>, (02.05.2018).

¹⁵⁴ The White House, "Remarks of President Barack Obama – State of the Union Address as Delivered"; Goldberg, **a.g.e.**

¹⁵⁵ Nicolas Van de Walle, "Obama and Africa", **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 55-56.

yerel ortaklar verilen istihbarata rağmen harekete geçemeyebiliyor, hatta üyelerinin bazıları terör ve diğer silahlı gruplarla işbirliği yapabiliyorlardı.

ABD terör sorununu sadece askeri araçlarla çözmeye çalışmıyordu.¹⁵⁶ İç savaşların yaşandığı ülkelerde BM çerçevesinde barışçıl girişimlerde bulunuyordu. Obama'ya göre terörün temel nedeni mezhep ya da aşiret temelli ayrımcılıktan kaynaklanan sosyal dengesizliklerdi.¹⁵⁷ Bu yüzden terörizm ile mücadelenin önemli bir parçası girişimciliğin gelişmesiydi, çünkü böylece insanların geliri hükümete değil kendilerine bağlı olacaktı. Hayatını kendi ellerine alanlar ise, teröristlerin propagandasına daha dayanıklı olacaktı.¹⁵⁸

Bu bağlamda dış yardım ABD'nin hayırseverliği olmaktan çıkıp ulusal güvenliğin bir parçası haline geldi.¹⁵⁹ Bu şekilde Obama döneminde ABD dış yardımı İkinci Dünya Savaşı sonrası düzeyine çıkıp ilk başkanlık döneminde 53 milyar dolara ulaştı.¹⁶⁰ ABD büyük bir bütçe açığı sorunuyla karşı karşıyaydı. ABD bütçesinin sadece % 1'ini dış yardımlar oluşturmaya rağmen azaltılmasına dair fikirler ortaya çıkmaya başladı.¹⁶¹ Böylece Obama'nın ikinci başkanlık döneminde, 2014'te dış yardım 44,1 milyar dolar olan en düşük seviyeye indiyse de 2016'da 49,47 milyar dolar oldu.¹⁶²

Son olarak, Obama aşırı İslamcılığa karşı mücadele sorumluluğunu Müslümanlara da yüklemekteydi. Ona göre Müslümanlar İslam içinde aşırıcıları izole edip

¹⁵⁶ Iuliia Trofimova, "Politicheskii portret Baraka Obamy i itogi vshnepoliticheskoi strategii sorok chetvertogo prezidenta SShA" (Barack Obama'nın siyasi portresi ve 44. ABD Devlet Başkanı'nın dış politika stratejisinin sonuçları), **Vestnik NGTU im. R.E. Alekseeva**, № 3 (2016), s. 57.

¹⁵⁷ "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

¹⁵⁸ **A.g.e.**

¹⁵⁹ David Weiss, "Reducing the Deficit through Foreign Aid", **The Huffington Post**, 21.05.2013, https://www.huffingtonpost.com/david-weiss/reducing-the-deficit-thro_b_3312844.html, (26.05.2018).

¹⁶⁰ USAID, "Aid Trends", <https://explorer.usaid.gov/aid-trends.html>, (26.05.2018).

¹⁶¹ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 371; Tatiana Vorozhko, "Budget Cuts Hit US Foreign Aid Programs", **Voice of America**, 03.04.2013, <https://www.voanews.com/a/budget-cuts-hit-us-foreign-aid-programs/1633892.html>, (27.05.2018).

¹⁶² USAID, **a.g.e.**

Hristiyanların da bir zamanlar yaptığı gibi İslam'ı modern dünyaya uygun şekle getirmeliydiler.¹⁶³

Özetle, Orta Doğu bölgesinde kendisine yönelik karşıtlığı aşmayı amaçlayan ABD Arap Baharı'nı genel olarak destekledi. Devrim yaşayan ülkeler arasında müttefikleri olmasına rağmen, demokrasiyi destekleme ilkesine sadık kalıp ülkelerin iç işlerine karışmamaya çalışıyordu. Ancak bir insani kriz çıktığında, başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası toplumla beraber askeri yaptırım ya da diplomatik müdahalede bulunmayı tercih ediyordu. Devrimlerin daha ağır geçtiği Libya ve Suriye'ye müdahale kararı alırken o ülkelerin halklarına kulak verdiğini ileri sürerek meşruiyet sağlamaya çalıştı.¹⁶⁴

F. İran'ın Nükleer Programı Sorunu

Obama yönetiminin 2010'da hazırladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD için en büyük tehdit başta nükleer silahların yayılması olmak üzere kitle imha silahları olarak belirlendi.¹⁶⁵ Bu çerçevede Başkan Obama İran'ın nükleer programı sorunun çözülmesine öncelik verdi.

İran nükleer programının askeri niteliğine dair hiçbir delil bulunmamaktaydı. Buna rağmen İran'ın Uluslararası Atom Enerji Ajansı'ndan (IAEA) habersiz nükleer faaliyet göstermesi, Ajans'la işbirliğini kısıtlaması, Devlet Başkanı'nın İsrail'e karşı sert ifadeleri, 2009'daki füze teknolojilerinin başarısını gösteren uzaya uydu gönderebilmesi, bazı terörist grupları desteklediğine dair iddialar ABD'yi İran'ın nükleer programını

¹⁶³ Goldberg, **a.g.e.**

¹⁶⁴ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 367; The White House, "Statement by President Obama on the Situation in Syria", 18.09.2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria>, (16.03.2018).

¹⁶⁵ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 4.

UAEA'ya tamamen açıklamasını ve müfettişlerin erişimini sağlamaya mecbur bırakılmaktaydı.

İran ile görüşmeler yapılmasını savunan Obama'ya göre, ABD'nin İran'ı izole etme çabaları nükleer programına ancak ivme kazandıracaktı.¹⁶⁶ 2008 seçimlerinde Obama bölgede İran'ın etkisinin artmasının nedeninin ABD'nin Irak'ta yürüttüğü savaş olduğunu belirtmişti.¹⁶⁷ Başkan, İran sorununun büyük ölçüde ABD politikasından kaynaklandığını düşünüyordu.

ABD Başkanı olduktan sonra Obama'nın kullandığı yumuşak retorik İran ile nükleer görüşmelere olumlu yansıdı. Kahire konuşmasında İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer enerjiyi kullanma hakkı bulunduğunu ve Tahran ile görüşmelere hazır olduğunu belirtmişti. Bu ortamda Cenevre'de Ekim 2009'da İran'ın girişimiyle 'P5+1' adı verilen ve başta ABD olmak üzere BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ve Almanya'dan oluşan ülke grubuyla görüşmeler başladı. Ancak taviz vermeye hazır gibi görünen Ahmedinejad, daha sonra İran içi muhalefetin baskısına uğrayarak anlaşmalardan vazgeçti.¹⁶⁸

Görüşmeler yine çıkmaza girdiği için 9 Haziran 2010'da 1929 numaralı BM Güvenlik Konseyi kararıyla yeni yaptırımları uygulandı. Bu karar İran'ın diğer ülkelerle uranyum ve diğer nükleer maddelerin zenginleştirilmesi ve nükleer teknolojilere ilişkin herhangi ticaret faaliyetlerini yasakladı. BM üye ülkeleri için İran'a herhangi askeri teçhizatın sağlanması da yasaklandı.¹⁶⁹

BM Güvenlik Konseyi'nin çerçevesinde uygulanan yaptırımlar askeri ve nükleer alanlarla sınırlıydı ve İran'a siyasi mesaj vermekle yetinmekteydi. Söz konusu yaptırımlar

¹⁶⁶ Commission on Presidential Debates, "The First McCain-Obama Presidential Debate".

¹⁶⁷ Commission on Presidential Debates, "The First McCain-Obama Presidential Debate".

¹⁶⁸ Yaşar, **a.g.e.**, s. 108.

¹⁶⁹ Khasan Shokukhi-Nasab, "Istoriia vvedeniia sanktsii protiv Irana" (İran yaptırımlarının tarihi), **IRNA**, aktaran Inosmi, 01.03.2015, <https://inosmi.ru/asia/20150302/226574256.html>, (31.01.2018).

etkili olmayınca ABD akıllı güç kavramı çerçevesinde diplomasiyi tercih ettiğini ama gerekirse zorlama yöntemlerine başvurmaya da hazır olduğunu gösterdi. Beyaz Saray BM dışında İran'ın iradesini kırarak önlemler aldı. İran'ın dış ticaretinin önemli payını oluşturan petrol ve doğal gaz ihracatı ABD'nin hedefi oldu.

İran'ın doğal enerji kaynaklarının ihracı yasaklandı; 50 İranlı finans şirketine, 58 tankere ve 27 şirkete sahip olan Ulusal İran Tanker Şirketine, 8 İran petrokimya şirketine, İran-Venezuela ortak bankasına, birçok İran vatandaşına karşı yaptırımlar uygulandı. İlaveten İran denizcilik şirketlerine, petrol, enerji ve sigortacılık şirketlerine, İran havacılık şirketine, İran Merkez Bankası'na vs. karşı yaptırımlar uygulamaya kondu.¹⁷⁰ ABD, Avrupa Birliği, Japonya, Kanada, Avustralya, İsrail, Hindistan, Çin, Güney Kore, Türkiye, Tayvan, Singapur, Malezya, Güney Afrika gibi birçok ülkeyi bu yaptırımlara katılmaya ikna etti.¹⁷¹ Böylece uluslararası alanda ana örgüt olan BM dışında hareket etmeye karar verse de, bunun uluslararası desteğe dayanmasına dikkat etti.

ABD'nin İran'a karşı sıkı yaptırımları uygulamaya başladığı zaman iki ülke arasında ekonomik ilişkiler zaten çok azdı. Ancak ABD 'parayı takip et' ilkesini kullanarak İran ile ekonomik ilişkilerde bulunan herkese karşı yaptırım uygulamaya başladığında ve Tahran'ın dolara ve uluslararası finans sistemine erişimini kestiğinde yaptırımlar gerçekten sıkı hale geldiler.¹⁷²

Bu çabaların sonucunda İran'ın GSMH'nin % 60'ını oluşturan petrol ihracatı 2012-2013 yılları arasında 2,5 milyondan 1,1 milyona düştü.¹⁷³ Enflasyon ve işsizlik

¹⁷⁰ A.g.e.

¹⁷¹ A.g.e.; Yaşar, a.g.e., s. 110.

¹⁷² Gvosdev, a.g.e.

¹⁷³ "İranskii shablon: istoriia sanktsii SShA protiv energeticheskogo sektora Irana" (İran modeli: İran'ın enerji sektörüne karşı ABD yaptırımlarının tarihi), **EurAsia Daily**, 07.01.2017, <https://eadaily.com/ru/news/2017/01/07/iranskiy-shablon-istoriya-sankciy-ssha-protiv-energeticheskogo-sektora-irana>, (31.01.2018).

artışlarıyla beraber bu yaptırımlar İran ekonomisini ciddi zarara uğrattı. Bu zarar o kadar büyüktü ki 2013 İran seçimlerinde iktidarın değişmesine neden oldu.

İran “tehdidi” karşısında ABD ekonomik araçlara başvurmanın yanında caydırıcı çevreleme politikası da uyguladı. İran’a karşı askeri güç kullanmayacaktı ama İran’ın nükleer programı stratejik tehlike oluşturduğu için Avrupa füze savunma sistemini (FSS) kurmaya başladı.¹⁷⁴ İlk olarak ABD deniz kuvvetleri, İspanya’nın Rota üssüne Aegis savunma sistemini taşıyan 4 tane kruvazör yerleştirecekti.¹⁷⁵ Avrupa FSS’nin ikinci aşaması olarak Türkiye’ye yerleştirilen radar Ocak 2012’de çalışmaya başladı. Eylül 2011’de ise Romanya ve Polonya ile FSS’nin konuşlandırılması konusunda anlaşmalar yapıldı.¹⁷⁶

Haziran 2013’te ekonomik krize giren İran’da daha liberal olan ve 2000’lerdeki nükleer görüşmelere katılan Hasan Ruhani cumhurbaşkanı seçildi. Bu bağlamda nükleer görüşmeler yeniden başladı. 27 Eylül’de Başkan Obama, Başkan Ruhani’yi arayarak 1979’dan beri bu düzeydeki ilk diplomatik temasta bulundu. Ayrıca aynı gün ABD Dışişleri Bakanı Kerry İran Dışişleri Bakanı’yla buluşarak 1979’dan beri bunu yapan ilk ABD Dışişleri Bakanı oldu.

24 Kasım 2013’te İran ve P5+1 ülkeleri Cenevre uzlaşısı olarak da bilinen Ortak Hareket Planı’nı imzaladılar. 6 aylık plan belirli adımları öngörerek 6 ay sonra ana anlaşmanın yapılmasına yönelikti. İran ilk adım olarak bütün nükleer faaliyetlerini azalttı

¹⁷⁴ Sekan Ö. Abbasigil, **Obama Dönemi ABD-İran İlişkileri ve Bölgeye Etkilerinin Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tayyar Arı), İstanbul, (Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler), 2015, s. 62.

¹⁷⁵ North Atlantic Treaty Organization, **NATO Ballistic Missile Defense**, July 2016, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf, (05.04.2018).

¹⁷⁶ **A.g.e.**

ve UAEA'ya tesislerine erişim sağladı. Karşılığında da yaptırımlar gevşetildi. Ana anlaşmaya varılmadan 6 aylık süre iki defa uzatıldı.¹⁷⁷

Kasım 2014'te Cumhuriyetçi Parti'nin Kongre'de çoğunluk sağlaması İran nükleer anlaşmasının önünde ciddi bir engel olabilirdi. Muhalif Kongre, İran Nükleer Anlaşması'nın yapılması sürecini elinden geldiğince zorlaştırmaya çalıştı. 9 Mart 2015'te 47 Senatör İran Meclisi'ne açık mektup yazarak Kongre'nin onayı olmayan herhangi bir anlaşmanın bir sonraki ABD Başkanı tarafından iptal edilebileceğini ifade ettiler. 14 Nisan 2015'te ABD Kongresi ABD Başkanı'nı İran anlaşmasını Kongre onayına sunmakla yükümlü kılan yasayı geçirdi.¹⁷⁸ Bunun sonucunda İran görüşmelerinde ana rol, Kongre kontrolüne tabi olan Dışişleri Bakanlığı'na değil, Başkan'ın danışmanlarına geçti.¹⁷⁹

14 Temmuz 2015'te taraflar Kapsamlı Ortak Hareket Planı'nı (KOHP) imzaladılar. 20 Temmuz'da BM tarafından onaylanan KOHP 16 Ocak 2016'da yürürlüğe girdi. ABD'deki iç rekabet ortamında ABD'nin KOHP'ye 'anlaşma' dememesi tesadüf değildi. Uluslararası anlaşmaların ABD Senatosu tarafından onaylanması şarttır. Ancak KOHP, doğrudan Başkan'a bağlı olan ABD BM Temsilcisi tarafından BM çerçevesinde imzalandığı için BM onayladığı anda ABD için de bağlayıcı hale geldi.¹⁸⁰ Ancak Kongre'nin geçirdiği yasaya göre yine de Başkan KOHP'yi Kongre'nin onayına sunmak zorunda kaldı. Obama muhaliflere konuşma yaparak Senato'nun KOHP'nin reddedilmesi için gerekli 60 oy toplamasını engelledi.¹⁸¹

¹⁷⁷ Kelsey Davenport, "Timeline of Nuclear Diplomacy with Iran", **Arms Control Association**, 2018, <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran#2013>, (04.05.2018).

¹⁷⁸ Davenport, "Timeline of Nuclear Diplomacy with Iran".

¹⁷⁹ Gvosdev, **a.g.e.**

¹⁸⁰ **A.g.e.**

¹⁸¹ David Ignatius, "How the Iran deal became the most strategic success of Obama's presidency", **The Washington Post**, 15.09.2015, https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-bet-that-paid-off/2015/09/15/e46b80f6-5be6-11e5-8e9e-dce8a2a2a679_story.html?utm_term=.dd18ed93d73a, (04.04.2018).

KOHP'ye göre İran'a karşı uygulanan bütün BM yaptırımları kaldırılacaktı, ancak 5 yıllık ağır silah ambargosu ve 8 yıllık balistik füze ambargosu kalacaktı. ABD ve AB İran nükleer programına ilişkin yaptırımları kaldıracaklardı. İran ise çalıştırılan santrifüj sayısını azaltacaktı. 15 yıl boyunca Tahran uranyumu en fazla %3.67 zenginleştirecekti ve bunu sadece Natanz tesisinde yapacaktı. Aynı süre içinde İran'ın sahip olduğu zenginleştirilmiş uranyumun miktarı 300 kilogramı geçmeyecekti. Ayrıca 15 yıl için yeni nükleer tesisin yapılması yasaklandı.¹⁸²

İran nükleer anlaşması hem ABD ortakları arasında hem de ABD içinde sıcak tartışmalara neden oldu. İsrail ve Suudi Arabistan İran'ın barışçıl dahil hiçbir nükleer programının olmamasını istemekteydi. ABD ise uzlaşmaya odaklandığı için, UAEA'nın kontrolünü ve silah için kullanılabilir %20'ye kadar zenginleştirilmiş uranyum üretilmemesini öncelikli kıldı.

ABD içinde ise İran'daki rejiminin değişmesi dört gözle beklenmekteydi. Anlaşma yapılmasının iktidarı nasıl etkileyeceği tartışmaların konusu oldu. Obama'ya göre, anlaşma muhalifleri güçlendirecekti. Zira İran'da nükleer program Batı'ya direniş olarak sunulmuş siyasi propaganda nesnesine dönüşmekteydi. Muhafazakarlara göre ise, yaptırım altında kalan İran kırılmaya çok yakındı. Yakında halk isyanının başlaması ve rejimi devirme ihtimali yüksekti.¹⁸³

Ayrıca, Obama'ya muhalefet edenlere göre İran Orta Doğu'da Şia nüfusunun üzerinde nüfuzunu artırarak çatışmaları kışkırtmaktaydı. KOHP İran'ın barışçıl nükleer programına devam etmesine fırsat verip Tahran'ın onu her an askeri niteliğe çevirebileceği anlamına geliyordu. Obama'nın koşullarında anlaşma yapmak İran'ın

¹⁸² Kelsey Davenport, "The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) at a Glance", **Arms Control Association**, 2018, <https://www.armscontrol.org/factsheets/JCPOA-at-a-glance>, (04.05.2018).

¹⁸³ John Bolton, "Syria is a sideshow", **New York Post**, 05.05.2014, <https://nypost.com/2014/05/05/syria-is-a-sideshow/>, (04.05.2018).

etkisinin artmasına ve bölgenin istikrarsızlığına katkı sağlayacaktı. Ancak Başkan Obama duruma farklı açıdan bakmaktaydı. İran'ın istikrar bozucu faaliyetlerde bulunduğunu kabul etmekle birlikte, nükleer anlaşma yapılmaması halinde İran'ın aynı faaliyetlere elinde nükleer silahla devam edeceğini ileri sürüyordu.¹⁸⁴

Sonuç olarak Başkan Obama Kongre'de ve bölge müttefikleri arasında karşılaştığı şiddetli muhalefete rağmen önemli bulduğu bu girişimi hayata geçirdi. ABD İran'ı uzlaşmaya zorladıktan sonra Tahran'ın uluslararası topluma dönmesi mümkün olacaktı. Obama'ya göre nükleer sorunu dışında İran'ın kışkırtıcı bölge politikalarına en etkili karşılık katılım politikasıyla verilebilirdi.

G. ABD-İsrail İlişkilerinde Gerginlik Dönemi

Obama'nın kitle imha silahları dışında bölgeye ilişkin diğer önceliği, yıllardır süregelen ve bölgede ABD karşıtlığına da katkı yapan İsrail-Filistin sorununun çözülmesiydi. ABD'nin bu sorunların çözülmesi için bazen İsrail'in çıkarlarını göz ardı etmesi iki ülke arasında büyük bir gerginlik yarattı. Ancak araştırmalara göre, bu tarz gerginlik dönemleri ABD-İsrail ilişkileri tarihinde sürekli olarak ortaya çıkmakla beraber stratejik ortaklık ilişkilerini hiçbir şekilde etkilememektedir.¹⁸⁵ Obama dönemi ABD İsrail politikası da bu çelişkili olgunun bir örneği oldu.

ABD'nin İslam dünyasıyla ilişkilerini düzeltmesinin ilk adımı olan Kahire Konuşması'nda Başkan Obama İsrail'i desteklemenin yanında Filistinlilerin de kendi devletini kurma hakkı olduğunu kabul etmişti. Ardından sorunun çözülmesi için hem Filistinlilerin hem de İsrail'in çaba harcaması gerektiğini vurgulamıştı. İsrail için de koşullar belirlemek ABD açısından sıra dışı bir adımdı. Bu koşullar İsrail'in Filistinlilere kendi devletlerini kurma hakkını tanıması ve Batı Şeria'daki yasa dışı yerleşim yerlerinin

¹⁸⁴ "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

¹⁸⁵ Philip Gordon, "The Crisis in U.S.-Israeli Relations", *Foreign Affairs*, № 6 (2016), s. 133.

kurulmasını durdurmasıydı.¹⁸⁶ Başkan'ın bu adımıyla ABD-İsrail ilişkilerinde soğuma başladı.¹⁸⁷

ABD'nin İsrail'e karşı bu daha mesafeli tutumu bölgedeki ABD karşıtlığının azaltılması stratejisinin bir parçasıydı. Bu dönemde İsrail politikasını eleştiren ve bu politikanın ABD'ye etkisini ele alan çalışmaların sayısı arttı.¹⁸⁸ Bunun yanı sıra Obama döneminde iki ülke arasında bir tür ideolojik çatışma meydana geldi.¹⁸⁹ Obama'nın liberal yönetim anlayışı aynı zamanda Mart 2009'da İsrail Başbakanı olan Benjamin Netanyahu'nun radikal sağcılarla koalisyon kurması sonrasında izlediği politikalarla uyuşmuyordu.

Netanyahu iyi niyet göstergesi olarak Kahire Konuşması'ndan kısa bir süre sonra Filistin devleti fikrini onayladı ancak önce Filistinlilerin İsrail'i Yahudi devleti olarak tanımasını şart koydu.¹⁹⁰ Temmuz 2009'da ise Batı Şeria'daki yerleşimlerin yapımı 10 ay süreyle donduruldu. Ancak uluslararası toplumda aynı şekilde yasadışı ilhak edilmiş sayılan Doğu Kudüs'teki inşaatlar devam etmekteydi. Hatta Mart 2010'da İsrail, Doğu Kudüs'te 1600 yeni evin inşasına devam edeceğini tam da ABD Başkanı'nın Yardımcısı Joe Biden'in İsrail ziyareti sırasında açıkladı. İsrail'in bu adımı Başkan Obama'nın tekrar başlatmaya çalıştığı İsrail-Filistin barış görüşmelerini tehlikeye attığı için Beyaz Saray tarafından şiddetle kınandı.¹⁹¹

¹⁸⁶ The White House, "Remarks by the President at Cairo...".

¹⁸⁷ Anna Poliakova, "Publichnaia diplomatiia SShA v Izriale v prezidentstvo B. Obamy" (B. Obama'nın başkanlığında İsrail'de ABD'nin kamu diplomasisi), **Vestnik RGGU**, № 6 (2015), s. 112.

¹⁸⁸ **ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının...**, s. 74.

¹⁸⁹ Evgenii Satanovskii, "Tiazhkie bremia druzhby. SShA i Izrail: zakat «strategicheskogo soiuzu»?" (Arkadaşlığın ağır yükü. ABD ve İsrail: «stratejik ortaklığın» sonu mu?), **Rossiia v globalnoi politike**, 07.08.2010, <http://www.globalaffairs.ru/number/Tyazhkie-bremya-druzhby-14966>, (06.05.2018).

¹⁹⁰ Benn, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁹¹ Mark Landler ve Ethan Bronner, "In Curt Exchange, U.S. Faults Israel on Housing", **The New York Times**, 09.11.2010, <https://www.nytimes.com/2010/11/10/world/middleeast/10jerusalem.html>, (05.05.2018).

Zor diplomatik çabalardan sonra 2 Eylül 2010'da Washington'da Netanyahu ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas doğrudan görüşmelere başladılar. Bu görüşmelerin 2. ve 3. turu gerçekleşmesine rağmen İsrail-Filistin barış sürecinde bir ilerleme yaşanmadı ve Batı Şeria'daki yeni yerleşimlerin inşaat yasağının süresi dolunca liderleri bir daha buluşturmak mümkün olmadı. Barış sürecinin durmasından duyduğu hoşnutsuzluğa rağmen ABD 2011'de İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşimlerinin yasadışı olduğunu belirten BM kararını veto etti. Aynı yıl, İsrail ile barış görüşmelerini devre dışı bırakarak Filistin'in devlet kurmak için BM'ye başvurmasını veto edeceğini açıkladı.

Obama'nın ilk başkanlık döneminde İsrail-Filistin sorununu çözmeye girişimi başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra ABD şansını bir kez daha denedi. Temmuz 2013 – Nisan 2014'te yeni ABD Dışişleri Bakanı Kerry'nin aracılığıyla 3 yıllık aradan sonra İsrail ve Filistin diplomatları görüşme sürecini başlattılar.¹⁹² Şubat 2014'te Münih Güvenlik Konferansı'nda Kerry, tıkanan görüşmelere ivme kazandırmak için İsrail'e karşı yürütülen gayrimeşrulaştırma çabalarından, dolaşan boykot fikirlerinden ve olası Filistin ayaklanmasından bahsetti.¹⁹³ Ancak bu görüşmeler de başarısızlıkla sonuçlandı.

Barışçıl çözüme dair umutlar 2014 yazında patlak veren yeni İsrail-Filistin kriziyle sona erdi. Bu dönemde Gazze Şeridi'nden İsrail'e füze saldırıları tekrar başladı. Temmuz'da karşılık olarak İsrail Hamas'a müdahalede bulundu. ABD İsrail'in kendini savunma hakkını destekledi ancak operasyon sırasında büyük sivil kayıpları ABD dahil uluslararası toplumda hoşnutsuzluğa neden oldu.¹⁹⁴

¹⁹² Tatiana Karasova, "Palestino-izraelskie mirnye peregovory: vremennyi tupik ili okonchatelny proval?" (İsrail-Filistin barış görüşmeleri: geçici çıkmaz mı, nihai fiyasko mı?), **RSMD**, 17.07.2014, <http://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/analytcs/palestino-izraelskie-mirnye-peregovory-vremenny-tupik-ili-o/>, (19.08.2018).

¹⁹³ U.S. Department of State, "Remarks at Munich Security Conference", 01.02.2014, <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/02/221134.htm>, (19.08.2018).

¹⁹⁴ Brian Knowlton ve Michael Gordon, "Kerry Expresses Frustration over Civilian Toll in Gaza", **The New York Times**, 20.07.2014, <https://www.nytimes.com/2014/07/21/world/middleeast/israeli-gaza-conflict.html>, (06.05.2018).

Obama'nın kitle imha silahlarına ilişkin gündemi de iki müttefik arasında gerginlik nedeniydi. Tel Aviv'in NPT'ye katılmaması karşısında, Mayıs 2010'da başta ABD olmak üzere NPT'ye taraf olan tüm ülkeler, Tel Aviv'i 2012 yılında gerçekleştirecek ve İsrail'i nükleer silah konusunda izlediği belirsiz politikadan vazgeçmeye zorlayacak Ortadoğu Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Konferansı'na katılmaya çağırdılar.¹⁹⁵

İran nükleer programı konusunda endişelenen İsrail kendi nükleer statüsünü belirtmek istememesinin yanında Obama'nın İran ile uzlaşmasını da engellemeye çalıştı. İsrail, Obama'dan farklı olarak, İran'ın barışçıl da olsa bütün nükleer faaliyetlerden vazgeçmesini istiyordu. İran nükleer anlaşması imzalanmadan yaklaşık 3 ay önce Mart 2015'te ABD Başkanı'yla araları bozuk olan Netanyahu, ABD ziyareti çerçevesinde Cumhuriyetçi Parti'nin çoğunluğu sağladığı Kongre önündeki konuşmasında, İran'ın IŞİD ile eşdeğer olduğunu söyleyip Beyaz Saray'ın uzlaşma çabalarını eleştirdi. 50'den fazla milletvekili Netanyahu'nun ABD Başkanı'na karşı saygısızlık yaptığı gerekçesiyle konuşmasını dinlemeyi reddettiler.¹⁹⁶

İki ülke arasındaki anlaşmazlıkta İran'ın terör örgütlerini destekleme konusu da etkili oldu. İsrail'e göre yaptırımların kaldırılması halinde ekonomik durumu düzelen Tahran, Hizbullah gibi İsrail karşıtı devlet dışı aktörlere askeri ve ekonomik desteğini de artıracaktı. Ama Obama'ya göre, nükleer anlaşmanın imzalanmaması halinde İran hem terör örgütlerini desteklemeye devam edecek hem de elinde nükleer silah olacaktı.¹⁹⁷ Yaptırımların kaldırılmasını sağlayan İran nükleer anlaşmasının Temmuz 2015'te

¹⁹⁵ "Israel rejects call to join anti-nuclear treaty", **Reuters**, 29.05.2010, <https://www.reuters.com/article/us-israel-nuclear-treaty/israel-rejects-call-to-join-anti-nuclear-treaty-idUSTRE64S1ZN20100529>, (05.05.2018).

¹⁹⁶ "Administratsiia Obamy nazvala rech Netaniakhu v kongresse SShA «predstavleniem»" (Obama yönetimi Netanyahu'nun ABD Kongresi'ndeki konuşmasına şov dedi), **RT**, 04.03.2015, <https://russian.rt.com/article/77547>, (07.05.2018).

¹⁹⁷ "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

imzalanmasıyla bu diplomatik savaşı kaybeden İsrail, söz konusu anlaşmayı şiddetle eleştirmeye devam etti.

2015 ve 2016 yılında Beyaz Saray ile İsrail arasındaki gerginlik zirveye ulaştı. Mart 2015'te İsrail parlamento seçimleri sırasında Netanyahu'ya karşı yapılan propagandayı Beyaz Saray'ın desteklediği ortaya çıktı. Aralık 2015'te yapılan araştırmaya göre Rusya, Filistin ve Pakistan'dan sonra İsrail, Başkan Obama'ya en az güvenen ülke oldu.¹⁹⁸

23 Aralık 2016'da Obama ABD'nin BM'de İsrail'i koruma stratejisinden vazgeçti. O gün Başkan'a bağlı olan ABD BM Temsilcisi, İsrail'in yasadışı yerleşimlerini kınayan BM kararının alınmasını engellemedi. Diğer taraftan 5 Ocak 2017'de ABD Temsilciler Meclisi bu BM kararını kınadı. Bunun dışında 2016'da Beyaz Saray ilhak edilen Golan Tepeleri'nin üzerinde İsrail'in egemenliğini tanımadığını tekrar dile getirdi.¹⁹⁹

Beyaz Saray ile Netanyahu yönetiminin arasındaki gerginlikle birlikte ABD-İsrail ortaklık ilişkileri devam etmekteydi. Obama İsrail'in saldırıya uğraması halinde onu destekleyeceğini belirtti. İki ülke tarihindeki en güçlü askeri ve istihbarat işbirliğini kurdu ve tarihin en büyük ortak tatbikatı gerçekleşti. Hamas'ın ateş ettiği füzeleri durdurmak için ABD İsrail'in füze savunma sistemini geliştirmek için insansız hava araçları programını kurdu.²⁰⁰ Tahmin edilebildiği gibi İran stratejik tehdidine karşı ABD İsrail'e 55 yeraltı sığınaklarını yok edebilecek güçte bombaların satılmasını onayladı.²⁰¹ Teklif

¹⁹⁸ Benn, a.g.e., s. 21.

¹⁹⁹ Tatiana Karasova, "Novaia stranitsa v izrailsko-amerikanskikh otnosheniakh. D. Tramp: ozhidaniia, nadezhdy i opaseniia" (İsrail-ABD ilişkilerinde yeni sayfa. D. Trump: beklentiler, umutlar ve kuşkular), **Kontury globalnykh transformatsii**, C. 10, № 2 (2017), s. 135.

²⁰⁰ Commission on Presidential Debates, "October 22, 2012 Debate Transcript".

²⁰¹ Julian Borger, "Obama administration 'supplied bunker-busting bombs to Israel'", **The Guardian**, 27.09.2011, <https://www.theguardian.com/world/julian-borger-global-security-blog/2011/sep/27/iran-nuclear-weapons>, (06.05.2018).

edilen 2017 bütçe tasarısında, İsrail Mısır, Ürdün, Irak ve Pakistan ile beraber ABD dış yardımını en çok alan 5 ülkeden biri oldu.²⁰²

Özetlemek gerekirse, Obama döneminde ABD, önceki yönetimin uyguladığı politikanın neden olduğu zararı giderip dış politikasının odağını Orta Doğu bölgesinden ayırmaya çalıştı. Bush'un başlattığı savaşları bitirmek, Müslüman dünyayla dostane ilişki kurmak ve ekonomik zarara neden olacak hataları tekrarlamamak Başkan'ın öncelikleriydi. Bunun gerçekleşmesi için ABD ilk olarak petrol ithalatına bağımlılığını azaltmaya çalıştı.

Obama döneminde ABD'nin bölgeye karşı politikasının ana hedefi ekonomik katılımı sınırlı tutmaktı. Bu nedenle Washington, Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan iç savaşlara karışmamaya, İsrail-Filistin sorunu ve masraflı caydırıcı önlemleri gerektiren İran nükleer programlarına ilişkin sorunları çözmeye çalıştı. Bölgedeki gelişmelere bir tepki vermesi gerektiğinde ya BM çerçevesinde ya da geniş uluslararası destek sağlayarak hareket etmeyi tercih etti. Böylece ABD hem tek başına mali yükü taşımıyor, hem de bölgedeki Amerikan karşıtlığına katkı yapmıyordu. Bununla birlikte Obama, ABD hakkındaki olumlu görüşlerin önemli derecede artmasını sağlayamadığı gibi bazı ülkelerde bu oran düştü.²⁰³

Orta Doğu ABD dış politikasının merkezi olmaktan çıkınca, Libya vakası dışında Washington'u harekete geçirebilecek tek şey terör örgütleri oldu. Söz konusu ekonomik tasarruf burada da hissedilmekteydi. Teröre karşı mücadelede ABD kara operasyonları düzenlemek yerine insansız hava araçları ve Amerikan karşıtlığını azaltmak için yumuşak güç kullandı. Terörün yeşerdiği iç savaşları durdurmak için Washington müdahale etmek yerine diplomatik yolla barışın kurulmasını sağlamaya çalıştı.

²⁰² Brown, Browne ve Cohen, **a.g.e.**

²⁰³ William Wan ve Scott Clement, "Most of the world doesn't actually see America the way Trump said it did", **The Washington Post**, 18.11.2016, <https://www.washingtonpost.com/graphics/national/obama-legacy/global-approval-rating.html>, (19.01.2019);

Mesafeli yaklaşımını korumak ve öncelik verdiği hedeflere ulaşmak için Beyaz Saray iç muhalefetin ve müttefik ülkelerin eleştirilerine karşı koymaya hazırды. Bu bağlamda ABD, kendi çıkarlarını merkeze koyarak hem müttefiklerine hem de diğer bölge devletlerine karşı daha faydacı politika uyguladı.

III. BARACK OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN REKABETİ

Bush döneminde ABD'nin dikkatini Orta Doğu'ya odaklaması, başta Çin olmak üzere diğer aktörlere bölgelerindeki nüfuzu artırma ve çıkarlarını daha aktif şekilde savunma fırsatı tanımıştı.²⁰⁴ Bunun yanı sıra Orta Doğu'daki ABD faaliyetleri büyük masraflara neden olup ABD karıştılığını da beraberinde ortaya çıkarmaktaydı. Bu nedenlerle, Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra, ABD'nin dikkati ekonomik büyümeyi sağlayabilecek olan Asya-Pasifik bölgesine yöneldi. Ayrıca Başkan'a göre "Amerikanları öldürmeyi hayal etmek yerine kendi gelişimini düşünen" Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika daha çok dikkati hak etmekteydi.²⁰⁵

En yüksek büyüme oranı gösteren Asya-Pasifik bölgesinde ise Çin ekonomik üstünlüğünü sağlamış durumdaydı. Dünyanın en büyük iki ekonomisi pazarlar için rekabet etmeye başladı. Söz konusu rekabet bütün Obama dönemi ABD dış politikasına damga vurdu. Bu nedenle bu bölümde ABD ile Çin arasındaki, Asya-Pasifik, Latin Amerika ve Afrika bölgelerindeki ekonomik rekabet ele alınacaktır.

Hem ABD'nin hem de Çin'in ekonomileri uluslararası ticarete bağımlı olduğundan iki ülke de Asya-Pasifik bölgesinden geçen ticaret yollarının güvenliğine önem vermektedir. Bu bağlamda ABD'nin bölgedeki askeri varlığını, bölge ülkeleriyle askeri işbirliğini ve müttefik listesini genişletme ve Kuzey Kore nükleer silah sorununu çözme çabaları incelenecektir.

Son olarak Obama'nın diğer gündemleri de ABD-Çin ilişkilerinden etkilendiği için ABD-Küba diplomatik ilişkilerinin tekrar başlatılması ve Paris İklim Anlaşması ele alınacaktır.

²⁰⁴ ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının..., s. 66.

²⁰⁵ Goldberg, a.g.e.

A. Çin ile Karmaşık İlişkiler: Ekonomik Bağımlılık ve Rekabet

Afrika kökenlerine rağmen çocukluğunu Endonezya ve Hawaii’de yani Asya-Pasifik bölgesinde geçiren yeni ABD Başkanı Obama’nın başlıca amacı ABD’nin ekonomik üstünlüğünün restore edilmesiydi. Bunun için, ABD’nin dış politikasının ekonomik yük getiren unsurlarından vazgeçip ekonomik işbirliğinin gelişmesine odaklandı. Bu hedef için Asya-Pasifik bölgesinden daha uygun yer yoktu. 50’den fazla devleti birleştiren bu bölge dünyanın en büyük 30 ekonomisinin 11’ini içermekte ve dünya GSMH’sinin %59’unu üretmekteydi.²⁰⁶ Ancak Asya-Pasifik bölgesinde Çin’in ekonomik üstünlüğü de yayılmaktaydı.

Ekonomik krizden sonra, 2010’da kriz öncesi düzeyine dönerek dünyanın en büyük ekonomisi statüsünü koruyabilen ABD’nin, 2015’te % 2.8’e çıkan ve doruk noktasına ulaşan büyüme oranı gelişmiş ülkeler arasında en yüksek büyüme oranıydı.²⁰⁷ Ancak kriz sırasında Çin yüksek büyüme hızını koruyup 2010’da Japonya’yı geçerek ABD’den sonra dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline geldi. Çin’in büyüme oranı 2010’da % 10.6’dan 2016’da % 6.6’ya düşüyse de ABD’ninkinden yine de daha yüksekti.²⁰⁸ Çin, ABD’yi ihracat açısından geçerek Afrika ve Latin Amerika’da ticaret payını artırmaktaydı.

Bu çerçevede ABD ve Çin’in uyguladıkları farklı kapitalizm modelleri rekabetin diğer bir boyutunu oluşturuyordu. Çin’de para değerini manipüle etme gibi önlemler aracılığıyla devlet kontrollü bir kapitalizm modeli uygulanıyordu. 2008’de ortaya çıkan ekonomik kriz, ABD kapitalizm modelinin çekiciliğini sarstı. Sosyal kapitalizm modelini

²⁰⁶ Petr Iakovlev, “Aziatsko-Tikhookeanskii region i budushchee globalnoi ekonomiki” (Asya-Pasifik Bölgesi ve küresel ekonomisinin geleceği), *Perspektivy*, 11.05.2017,

http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom/aziatsko-tihookeanskij_region_i_budushheje_globalnoj_ekonomiki_2017-05-11.htm, (25.05.2018).

²⁰⁷ Rose, *a.g.e.*, s. 11.

²⁰⁸ The World Bank, “GDP growth (annual %), China”,

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&locations=CN&start=1998>, (15.05.2018).

uygulayan Avrupa da ekonomi açısından yavaşlamıştı. Bu nedenlerle devlet kapitalizminin çekiciliği giderek artıyordu.

Bunun yanı sıra ABD'ye en çok ihracat yapan ülke olan Çin ile ABD arasındaki dış ticaret dengesi de neredeyse 2 kat ABD'nin aleyhineydi.²⁰⁹ Ayrıca Çin ABD devlet tahvillerini satın alarak ABD ekonomisinin en büyük yatırımcısı oldu. 2009'da Çin'in elinde 860 milyar dolarlık tahvil birikti.²¹⁰ Böylece Obama göreve başladığında, ekonomik açıdan Çin ABD'nin hem ciddi bir rakibi hem de en büyük ortaklarından biri olmuştu.

Güçlü karşılıklı ekonomik bağımlılık nedeniyle yeni ABD yönetimi çatışma değil, ortaklık stratejisini tercih etti. 2009'da Brzezinski ve Kissinger gibi Amerikan dış politikasının önemli isimlerinin de dahil olduğu ABD siyasetinde etkili bir grup Çin ile G-2 adlı stratejik ortaklık kurma fikrini savunmaya başladı.²¹¹ ABD'nin ekonomik krizden sonra yeni dünya düzenini belirlemesi ve küresel refah için sorumluluğu Çin ile paylaşması öngörülmekteydi.²¹² Ekonomik büyümesi dünyada abartılı beklentiler yaratırken, kendisini hala gelişmekte olan ülke şeklinde nitelenen Çin ise, uluslararası toplum için sorumluluk almak yerine ulusal ekonomisine odaklanması gerektiği kanaatindeydi.

ABD Dışişleri Bakanı Clinton'un 16-21 Şubat 2009'da gerçekleşen ve Japonya, Endonezya, Güney Kore ve Çin'i içeren ilk yurtdışı gezisi için Asya bölgesini seçmesi ve tur kapsamında Çin'i de ziyaret etmesi Washington'un bu ülke ile ilişkilere verdiği önemi göstermekteydi.²¹³ ABD'nin Doğu Asya politikası için sorumlu makamlara Çin'e karşı

²⁰⁹ **A.g.e.**

²¹⁰ Pechatnov ve Manykin, **a.g.e.**, s. 641.

²¹¹ Tamara Bychkova, "Kitaiskaia politika administratsii Baraka Obamy v 2009–2012 gg." (Barack Obama'nın yönetiminin 2009-2012 yılları arasında Çin politikası), **Vestnik Tomskogo GU**, № 388 (2014), s. 106.

²¹² **A.g.e.**, s. 107.

²¹³ Office of The Historian, "Hillary Rodham Clinton", <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/secretary/clinton-hillary-rodham>, (20.08.2018).

olumlu tutuma sahip kişiler atandı.²¹⁴ Nisan ayında Londra’da G-20 Zirvesi’nde ilk defa görüşen iki ülke liderleri Çin-ABD Stratejik ve Ekonomik Diyaloğu’nu başlatacaklarını açıkladılar.²¹⁵

13-19 Kasım’da ise ABD Başkanı olarak Obama Japonya, Singapur, Çin ve Güney Kore’yi içeren Asya gezisi çerçevesinde Pekin’e ziyarette bulundu. Ziyaret sonrasında yapılan ortak açıklamada iki ülkenin birbirlerinin temel çıkarlarına saygı duyacakları vurgulandı. Çin’in temel çıkarları Çin Komünist Partisi iktidarının devam etmesi ve ülkenin bütünlüğünün ile egemenliğinin savunulmasıydı. Ancak Çin’in Tayvan ve Güney Çin Denizi’ndeki tartışmalı adalar üzerinde egemenlik iddiaları ABD tarafından kabul edilmiyordu. Ayrıca ABD Çin’in demokratikleşmesi için de çağrı yapıyordu. Bu bağlamda ABD’nin Çin’in temel çıkarlarına saygı duyacağını dile getirmesi Pekin’de Washington’un tutumunu değiştireceğine dair beklentiler yarattıysa da ABD’nin barışçıl retoriğine rağmen tutumunu değiştirmemesi Pekin’i hayal kırıklığına uğrattı.²¹⁶

Washington, Çin ile etkili işbirliğinin kurulmasını öncelikli kılmakla birlikte Pekin ile görüş ayrılıkları bulunan birçok konuda tutumunu değiştirmeyi planlamıyordu. İki ülkenin çatıştığı ilk konu insan haklarıydı. Bu bağlamda Şubat 2010’da Obama daha önce ertelediği Dalay Lama ile görüşmesini gerçekleştirdi. Ayrıca Pekin’in internet özgürlüğünü sınırlamaması talepleri canlandırıldı.

ABD’nin Çin’e yönelik en büyük eleştirisi Çin’in uluslararası ekonomik kurallara uymamasıydı. Washington, Çin’in para birimi yuanın kurunu gerçek değerinden aşağıda tutarak uluslararası piyasada kendi ürünlerinin rekabet gücünü artırmasına karşı

²¹⁴ Bychkova, **a.g.e.**, s. 106.

²¹⁵ Oleg Timofeev, “Sorokoletie otnoshenii mezhdú Kitaem i SShA: podtverzhdnie tendentsii” (Çin-ABD ilişkilerinin 40. yıldönümü: eğilimlerin doğrulanması), **Kitai v mirovoi i regionalnoi politike. Istoriia i sovremennost**, № 18 (2013), s. 119.

²¹⁶ Christensen, **a.g.e.**, s. 30.

çıkıyordu. Ayrıca Çin'in yuan kurunu serbest bırakması halinde Çin halkının satın alma gücünün artırması ABD dahil dünya ekonomisine önemli katkı sağlayabilirdi.

İkinci anlaşmazlık konusu Çin'in fikri mülkiyet haklarına saygı göstermemesiydi. ABD ürünlerinin sahtelerini yapıp onları bütün dünyaya daha ucuza satmaktaydı. Bu bağlamda Obama yasalara aykırı davrananları takip etmek için Ticaret Görev Gücü (trade task force) kurulduğunu açıkladı. Obama'nın ilk başkanlık döneminde Bush'un bütün başkanlık dönemine göre 2 kat daha fazla Çin'e karşı dava açıldı ve neredeyse hepsi kazanıldı.²¹⁷

ABD'nin faydacı işbirliğinin kurulmasına ilişkin barışçıl söylemi Çin'in ulusal çıkarların korunması konusunda özgüvenini artırmakla birlikte diğer anlaşmazlıklar konularında Washington'un uyguladığı baskı Pekin'i karşılık vermek zorunda bırakıyordu: ABD'nin yuan konusundaki taleplerini ve 2009 sonunda Kopenhag'da gerçekleşmiş olan BM İklim Zirvesi'ndeki teklifleri reddetti; Mart 2010'da Kuzey Kore'nin Güney Kore gemisine saldırısından sonra BM'de karar alınmasını engelledi; ABD'nin Çin Denizleri'ndeki toprak anlaşmazlıklarına karışmamasını talep etti; Tayvan'a silah satışı ile ilgili olarak Washington'u yaptırımlarla tehdit etti.²¹⁸

Çin'in çıkarlarını daha aktif şekilde savunması Washington'da "saldırgan davranış" olarak nitelendirildi. Çin'in ekonomik, siyasi ve askeri gücünün artması ABD'ye Asya-Pasifik bölgesinde çıkarlarının tehlikede olduğunu hissettirdi. Bu bağlamda Kasım 2011'de ABD dış politikasının odağını Orta Doğu'dan Asya'ya kaydıran Asya'ya Dönüş (The Pivot to Asia) stratejisi uygulanmaya başladı.²¹⁹

²¹⁷ Commission on Presidential Debates, "October 22, 2012 Debate Transcript".

²¹⁸ Bychkova, **a.g.e.**, s. 107-108.

²¹⁹ Hillary Clinton, "America's Pacific Century", **Foreign Policy**, № 6 (2011), s. 56.

Asya'ya Dönüş'ün ekonomik unsuru olarak, 17-20 Kasım 2011'de Honolulu'da gerçekleşen Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği'nin zirvesinde Obama, Trans Pasifik Ortaklığı (Trans-Pacific Partnership, TPP) adlı bir serbest ticaret bölgesi kurulacağını açıkladı. ABD, Brunei, Vietnam, Malezya, Singapur, Avustralya, Yeni Zelanda, Peru ve Şili'yi içerecek TPP'ye Çin'in de katılması için yuan kurunun düşürülmesi, fikri mülkiyet haklarının korunması, devlet şirketlerine sübvansiyon sağlanmasının kesilmesi, pazarın yabancı firmalara açılması gibi uygulanmayacağı önceden belli olan koşullar koyuldu.²²⁰ Bunun amacı krizden sonra güçlük çeken Amerikan ekonomisini güçlendirmek için Asya pazarını Çin'den geri kazanarak ihracatın, dolayısıyla da istihdam oranının artırılmasıydı.

Stratejisinin jeopolitik unsurlarını da göz önünde bulunduran Çin Asya'ya Dönüş'ün özellikle kendisine karşı bir politika olduğu sonucuna vardı ve ABD'yi eleştirmekte gecikmedi. ABD'nin ekonomik krize karşı aldığı önlemlerin arasında ülkedeki para miktarının artırılması vardı. Doların artması değerinin düşmesine neden olacağından döviz rezervinde çoğunlukla dolar bulunduran Çin'i tehdit etmekteydi.²²¹ Bu nedenle Pekin, ABD'nin çifte standarta göre hareket ettiğini dile getirip dolar basımının uluslararası kontrole tabi olmasını teklif etti. Ayrıca ABD'ye, krizin etkisini gidermek için "para basmak" yerine "harcamalarını azaltmasını" tavsiye etti.²²²

2012'de Çin'de iktidar değişimi gerçekleşti. Yeni nesilden Şi Jinping, Deng Şiaoping'in mirasçısı olan ve 2002'den beri ülkeyi yöneten Hu Cinto tarafından da uygulanan 'kapasiteni çok fazla aşık etmeme' dış politika stratejisini değiştirdi. Milliyetçiliğin yükselişi Çin'in barışçıl gelişimini korumanın yanı sıra temel ilgi alanları

²²⁰ Bychkova, a.g.e., s. 109.

²²¹ Loran Estashi, "«Razvorot v storonu Azii»: globalnaia strategiiia SShA?" («Asya'ya Dönüş»: ABD'nin küresel stratejisi mi?), *Vestnik RUDN, seriia Ekonomika*, №5 (2013), s. 208.

²²² Bychkova, a.g.e., s. 110.

konusunda daha sert duruş sergilemeye başlamasına yol açtı.²²³ ABD'nin aksine Çin temel ilgi alanlarını Asya-Pasifik bölgesi ile sınırlamaktaydı. Ancak Obama'nın ilk başkanlık döneminde uygulanmaya başladığı Asya'ya Dönüş politikası nedeniyle iki ülkenin jeostratejik çıkarları çatışmaya başladı.²²⁴

Bir diğer sorun ise artık Çin'in ABD'yi başta Asya-Pasifik bölgesinde olmak üzere dünya lideri olarak görmemesiydi.²²⁵ Haziran 2013'te ABD'de gerçekleşen Şi Cinqing-Obama buluşmasında iki ülke arasında 'yeni tür ilişkilerin' kurulduğu açıklandı. Çin'in öne sürdüğü ve tüm büyük devletleri içerecek bu yeni tür ilişkiler çatışmalardan vazgeçme, karşılıklı saygı, karşılıklı çıkarlara dayalı işbirliği ilkelerine göre kurulacaktı.²²⁶ Ülkeler birbirine karşı söylemlerini de yumuşattılar. ABD Asya'ya Dönüş politikasının Çin'e karşı yürütülmediğini vurgularken, Çin Asya-Pasifik bölgesinde hem Çin hem de ABD için yer bulunduğunu söyleyip ABD'nin kurduğu ekonomik ve politik uluslararası sistemi bozmaya niyeti olmadığını açıkladı.²²⁷

Söylemler ne olursa olsun, 2012'de ABD'nin İran'ı uluslararası ticaretten dışlamasına Pekin'in sessiz kalması mümkün değildi. Bu bağlamda kendi güvenliğini sağlamak için, BRICS çerçevesinde, endişelerini paylaşan ülkelerle birlikte 15 Temmuz 2014'te Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun işlevlerini üstlenen Yeni Kalkınma Bankası'nı ve Şartlı Rezerv Düzenlemeleri'ni kuran anlaşmalar imzaladı.²²⁸ Ayrıca Çin'in girişimiyle 24 Ekim 2014'te Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) kuruldu. 57 üyesi bulunan AAYB'de Çin, Hindistan ve Rusya en büyük oy sahibiyken,

²²³ Ivetta Frolova, "Osobennosti amerikano-kitaiskogo vzaimodeistviia v ATR v usloviiakh usileniia prisutstviia SShA v regione" (Bölgedeki ABD'nin varlığının artması bağlamında Asya-Pasifik bölgesinde ABD-Çin etkileliminin özellikleri), **Problemy natsionalnoi strategii**, № 4 (2015), s. 70.

²²⁴ **A.g.e.**, s. 68.

²²⁵ **A.g.e.**, s. 77.

²²⁶ **A.g.e.**, s. 74.

²²⁷ Andrei Davydov, "Kitaisko-amerikanskii otnosheniia «novogo tipa» i faktor Rossii v globalnom i regionalnom izmereniiakh" («Yeni tür» Çin-ABD ilişkileri ve küresel ile bölgesel boyutlarda Rusya faktörü), **Kitai v mirovoi i regionalnoi politike. Istoriia i sovremennost**, № 19 (2014), s. 124.

²²⁸ Emma Ashford, "Not-So-Smart Sanctions", **Foreign Affairs**, №1 (2016), s. 121.

ABD ve Japonya'nın katılmamasına rağmen İngiltere, Almanya, İsrail, Suudi Arabistan, Türkiye, Güney Kore ve Avustralya gibi ABD'nin müttefikleri Çin'in bu girişiminde yer almaktan çekinmediler.

Çin, uluslararası ticarete dolara bağımlılığını da azaltmaya çalıştı. 2010'dan beri uluslararası ticaret operasyonlarında payı artan yuan, 30 Eylül 2016'da Uluslararası Para Fonu tarafından Özel Çekme Hakları sepetine eklendi.²²⁹ Çin ekonomisinin büyüme oranının düşmesiyle – 2010'da % 10.6 iken 2016'da % 6.7 – yuanın uluslararasılaşması eğilimi de yavaşladı. Çin'in bu önlemleri doların üstünlüğüne zarar veremese de Obama sonrası dönemde atılacak daha cesur adımlar için zemin hazırladı.

Çin, kontrolü ABD'de olacak şekilde tasarlanmış uluslararası mali sistemi kendi lehine değiştirmeye çabalarırken, ABD bu çabalara ekonomisini güçlendirerek karşılık verecekti. Ancak ABD'nin dünyanın neredeyse her bölgesinde ticari anlaşma yapmak için Çin'in rekabetini aşması gerekmektedir. Çin-AB, Çin-Afrika, Çin-ASEAN zirvelerinin yapılması Çin'in artmış ekonomik önemini gösteriyordu.²³⁰ İki ülkenin arasındaki ekonomik rekabeti başta Asya-Pasifik bölgesi olmak üzere, Latin Amerika ve Afrika'daki pazarlarda da hissedilmekteydi.

ABD'nin 2011'de ilan edilen Asya'ya Dönüş politikası Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde büyük ekonomik ortak olmaya başlamasına bir tepkiydi. Çin'in ekonomik nüfuzunu dengelemek için Washington bölge ülkeleriyle ekonomik işbirliğini artırıp ortaklık ilişkilerini genişletmeyi hedefliyordu. Ancak Asya'ya Dönüş Beyaz Saray'ın beklediği gibi sonuçlanmadı; ABD'nin etkisi artmak yerine azalma eğilimine girdi.

²²⁹ Jack Perkowski, "The Internationalization of the Yuan", **Forbes**, 23.02.2012, <https://www.forbes.com/sites/jackperkowski/2012/02/23/the-internationalization-of-the-yuan/#2b09066740c2>; Gabriel Wildau ve Tom Mitchell, "China: Renminbi Stalls on Road to Being a Global Currency", **Financial Times**, 11.12.2016, <https://www.ft.com/content/e480fd92-bc6a-11e6-8b45-b8b81dd5d080>, (10.05.2018).

²³⁰ Yunus Evedenci, "Röportaj: ABD-Çin İlişkileri", **Akademik Perspektif**, 14.03.2015, <http://akademikperspektif.com/2015/03/14/roportaj-abd-cin-iliskileri/>, (10.05.2018).

2016'da Asya-Pasifik bölgesi ABD'nin ithalatında %39 payla büyük dilimi oluşturuyordu. İhracatında ise % 24,6 ile neredeyse Latin Amerika'nın payı kadar bir yere sahipti ve ikinci sıradaydı.²³¹ ABD'nin bölge ticaretinde en büyük paya sahip olan Çin'i Japonya, Güney Kore, Hindistan, Singapur, Vietnam, Malezya ve Tayland takip ediyordu.²³² ABD'nin 2004'te ve 2005'te sırasıyla Singapur ve Avustralya ile ikili serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe girdi. Ardından Güney Kore ile 2007'de imzalanan aynı anlaşma 2012'de yürürlüğe girdi.

Başkanlığı boyunca Obama Kamboçya, Tayland ve Brunei dışında bütün ASEAN ülkelerine ve bölgenin büyük ekonomilerine sahip ülkelere ziyarette bulundu. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde Japonya, Güney Kore, Avustralya, Filipinler ve Tayland Asya müttefikleri olarak nitelendirildi.²³³ 2014'ten beri askeri cuntanın yönetimi altında bulunan ve demokratik değerlerden uzaklaşan Tayland ise Çin ile işbirliğini geliştiriyor. Bu bağlamda Bangkok, 2015 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde müttefikler arasında sayılmadı.²³⁴ 2016'da Filipinler'de Devlet Başkanı seçilen popülist lider Rodrigo Duterte ABD ile askeri işbirliğini kısıtlamak istedi. ABD'nin yeni ortak edinme çabaları sadece Myanmar konusunda belli bir başarıya ulaştı. Myanmar ve Çin'in nüfuzuna girmiş bölgenin en fakir ülkeleri Laos ile Kamboçya dışındaki ASEAN ülkeleri ise Çin'i ABD ile dengeleme politikasını uygulamaktadırlar.²³⁵ ASEAN ülkeleri Çin karşıtlığına kapılmadan ve ABD'nin tam müttefiki olmadan büyük komşunun etkisini dengelemek istemektedirler.

²³¹ WITS, "United States exports, imports and trade balance By Region 2016", <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/USA/Year/2016/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-region>, (10.05.2018).

²³² The Observatory of Economic Complexity, "United States", <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/usa/#Origins>, (22.08.2018).

²³³ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 42.

²³⁴ The White House, **National Security Strategy 2015**, s. 24.

²³⁵ Dmitrii Mosiakov, "Strany Iugo-vostochnoi Azii mezhdru Pekinom i Vashingtonom: poiski balansa i trudnosti v sokhraneniı edinstva" (Pekin ve Washington arasında Güneydoğu Asya ülkeleri: denge arayışı ve birlik korumasının sorunları), **Iugo-vostochnaia Aziia: aktualnye problemy razvitiia**, №33 (2016), s. 7-8.

2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesine göre ABD, bölgede Çin dışında özellikle Hindistan ile Endonezya ile ilişki geliştirecekti. Obama'nın başkanlığı sonunda Hindistan ile ikili ticaretin 2010'ya göre %38 artmasına rağmen bu artış çoğunlukla silah satışları sayesinde sağlandı.²³⁶ Ancak ABD'nin Afganistan-Pakistan sorunundan uzaklaşma isteği, ikili ticarete korumacı önlemler, ABD'nin nitelikli elemanları çekmesi gibi sorunlar ABD-Hindistan ilişkilerinin müttefik düzeyine çıkmasını önledi.²³⁷

Endonezya'ya gelince, Obama'nın çocukluğunun bir kısmını bu ülkede geçirmesinin ikili ilişkilerin gelişmesine önemli katkı sağlayacağı düşünülmekteydi. ABD, Doğu Timor bağımsızlığını ilan ettiğinde Endonezya güvenlik güçlerinin tepkisine ilişkin uyguladığı yaptırımları kaldırdı.²³⁸ İki defa ülkeyi ziyaret eden Obama, Kasım 2010'da, iki ülke arasında başta ekonomi ve yatırım olmak üzere demokrasi, eğitim, güvenlik, çevre ve enerji alanlarında işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen Kapsamlı Ortaklık Anlaşmasını imzaladı.²³⁹ Ancak sonraki yıllarda ABD'nin dikkati Çin'e daha yakın ülkelere yöneldi.

Pekin'in ekonomik nüfuzunu dengelemek için ABD Çin'i içermeyecek bir bölgesel ekonomik birlik üzerinde çalışıyordu. Ekim 2015'te serbest ticaret bölgesi olan Trans-Pasifik Ortaklığı'nı (TPP) oluşturulan anlaşma imzalandı. TPP görüşmelerine ilk başta Bruney, Vietnam, Malezya, Singapur, Avustralya, Yeni Zelanda, Peru, Şili ve ABD katılmıştı. Ama daha sonra Japonya, Meksika ve Kanada'nın da katılmasıyla üye sayısı 12'ye çıktı. Başkan'a göre bu anlaşma sayesinde bölgede ticaret kurallarını belirleyen

²³⁶ United States Census Bureau, "Trade in Goods with India", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5330.html>; Andrei Kadomtsev, "Sblizhenie SShA i Indii: perspektivy i predely" (ABD ile Hindistan'ın yakınlaşması: perspektifler ve limitler), **International Affairs**, 12.02.2018, <https://interaffairs.ru/news/show/19313>, (02.09.2018).

²³⁷ **A.g.e.**

²³⁸ Nithin Coca, "Obama and Indonesia: Strong Progress But an Uncertain Future", **The Diplomat**, 09.10.2016, <https://thediplomat.com/2016/10/obama-and-indonesia-strong-progress-but-an-uncertain-future/>, (04.09.2018).

²³⁹ U.S. Department of State, "United States-Indonesia Comprehensive Partnership", 08.10.2013, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/10/215196.htm>, (04.09.2018).

artık Çin değil, ABD'ydı. Dikkat çekici olan nokta, 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde işbirliğinde öncelikli olarak nitelenen ve dünyanın en büyük 20 ekonomisine giren Hindistan ile Endonezya TPP'ye katılmazken, Çin ile adalar konusunda anlaşmazlıkları olan Bruney, Vietnam ve Malezya'nın katılmasıdır. Diğer bir deyişle ABD, ekonomik yararlarından çok Çin'in komşularını etki alanına katmayı hedefliyordu.²⁴⁰ Ancak ABD Asya-Pasifik bölgesine odaklanırken, Çin ABD'nin önceliği olmayan diğer bölgelerde ekonomik varlığını genişletmekteydi.

1. Afrika'da ABD-Çin Rekabeti

Zengin doğal kaynakları ve Hint ile Atlantik Okyanusları arasında stratejik konumu ile ilgi çeken Afrika'nın, Obama başkan seçildiğinde, kökeni dolayısıyla ABD dış politikasında öncelikli konuma geleceği düşünülüyordu. Ancak bu tahminler doğru çıkmadı; Obama dönemi sonunda Sahra Altı Afrika'nın ABD dış ticaretindeki payı sadece %0.92'ydi.²⁴¹ Mağrip ülkeleri dışında ABD'nin kıtadan en çok ithalat yaptığı ülkeler Güney Afrika (%28), Nijerya (%17), Angola (%9.9), Fildişi Sahili (%4.3), Çad (3.2) ve Kenya'ydı (%2). En çok ihracat yaptığı ülkeler ise Güney Afrika (%21), Nijerya (%9.8), Etiyopya (%6.4), Gana (%3.7), Angola (%3.4) ve Kenya'ydı (%1.3).²⁴² Obama döneminde ABD'nin petrol ithalatı azaldığı gibi, petrol fiyatları düştüğü için Afrika ülkeleriyle ticaret hacmi de artmak yerine azaldı: 2011'de 131 milyar dolarken, 2016'da 48.8 milyar dolar oldu.²⁴³

ABD'nin Sahra Altı Afrika'ya karşı politikasını belirleyen üç unsurdan söz edilebilir. İlk olarak Sahel bölgesinde terörizmin yayılmasıyla ABD için güvenlik

²⁴⁰ Ersin Dedekoca, "ABD-Çin ilişkilerinde Kriz Yönetimi", **ANKASAM**, № 1 (Aralık 2017), s. 158.

²⁴¹ WITS, "United States exports, imports and trade balance By Region 2016".

²⁴² The Observatory of Economic Complexity, "United States".

²⁴³ United States Census Bureau, "Trade in Goods with Africa", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html>; Taku Fundira, "US-Africa trade profile 2010-2016", **Tralac**, <https://www.tralac.org/resources/infographic/12050-us-africa-trade-profile-2010-2016.html>, (05.09.2018).

öncelikli hale geldi. Obama terörizmin ekonomik sebeplerden kaynaklandığını düşünmesine rağmen, Washington'un Sahel bölgesine yönelik yaklaşımı ekonomik büyümenin sağlanmasına değil, teröre karşı mücadele çerçevesinde askeri işbirliğine odaklanıyordu. Bu bağlamda Cibuti, Etiyopya ve Nijer'de ABD üsleri kuruldu.²⁴⁴

İkinci olarak, Büyük Göller bölgesindeki ülkelerin birçoğunda iç çatışmalar sürdüğü için ABD'nin stratejisi insani yardım ve barış sürecine katkıda bulunmak olarak belirlendi.²⁴⁵ Bu çerçevede gıda güvenliğinin artırılmasına yönelik Feed the Future (Geleceği Beslemek) programı, biyolojik tehditleri küresel çapta önleme, tespit etme ve hızlı karşılık verme kapasitesini geliştirmeye yönelik Küresel Sağlık Güvenliği Gündemi programı ve Başkanlık AIDS Acil Yardım Planı vurgulanabilir.

Son olarak, İslami terörizmin yayılmadığı ve başarısız devlet olma tehdidinde maruz kalmayan Afrika ülkelerinde Çin etkisinin artması karşısında Obama, bu ülkelere insani yardım sonrası politika uygulayan ilk ABD Başkanı oldu.²⁴⁶ Hızlı ekonomik büyüme bu ülkeleri ABD yatırımları için çekici hale getirdi ve özel sektör üzerinden ekonomik ilişkiler kurulmaya çalışıldı.²⁴⁷

ABD'nin bölgede ekonomik işbirliğini geliştirmesinin önünde iki engel vardır. Birincisi, Afrika ile kölelik geçmişi olan ABD bölgede emperyalist imajına sahiptir. İkincisi, Afrika ülkeleriyle işbirliğinin demokratik değerlerin uygulanması önkoşuluna bağlanmasıdır.²⁴⁸ Başkan Obama, 10-11 Temmuz 2009'da bölgeye ilk ziyareti sırasında Gana'da yaptığı konuşmada dünyanın "güçlü adam" adı konulan otoriter liderlere değil, güçlü siyasal kurumlara ihtiyacı olduğunu vurguladı.²⁴⁹ Obama döneminde ABD'nin

²⁴⁴ Van de Walle, **a.g.e.**, s. 54.

²⁴⁵ **A.g.e.**, s. 58.

²⁴⁶ **A.g.e.**, s. 59-60.

²⁴⁷ **A.g.e.**

²⁴⁸ Alimov ve Nesterova, **a.g.e.**, s. 31.

²⁴⁹ "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

uyguladığı diyalog politikası sayesinde Washington yukarıda söz edilen engelleri aşırp ekonomik ilişkilerin geliştirmesine dikkat etmeye başladı.

26 Haziran - 2 Temmuz 2013'te gerçekleşen Afrika gezisi çerçevesinde Senegal, Güney Afrika ve Tanzania'yı ziyaret eden Obama, Afrika'nın elektrikleendirilmesine yönelik Power Africa girişimini sundu. Bu proje yarı devlet yarı özel yatırım aracılığıyla gerçekleştirilecekti.

4-6 Ağustos 2014'te Washington'da ilk defa Afrika lkelerinin Liderleri Zirvesi düzenlendi. 50 ülke temsilcisinin katıldığı ve odağı ticaret, yatırım ve güvenlik olan zirvede ABD Afrika'nın sadece doğal kaynaklarıyla ilgilenmediğini, eşit ortaklık ve kıtanın gelişimini hedeflediğini vurguladı.²⁵⁰ Ayrıca bu zirvede Power Afrika projenin kapsamı genişletildi.²⁵¹ Bu zirveye paralel olarak ABD Ticaret Bakanlığı'nın katılımıyla ilk ABD-Afrika İş Forumu düzenlendi.

24-26 Temmuz 2015'te Obama, yönetimi hakkında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin araştırma yürüttüğü Kenya'yı ve meclisinde muhalefet bulunmayan Etiyopya'yı ziyaret eden ilk ABD Başkanı oldu.²⁵² Etiyopya ziyareti çerçevesinde Afrika halklarına hitap ederek Afrika Birliği'nde konuşma yapan ilk ABD Başkanı da Obama oldu. Konuşmasında Afrikalıların ABD'nin gelişimine büyük katkıda bulunduğunu belirterek kıtanın yoksulluk ve çatışmalara ilişkin imajının unutulması gerektiğini dile getirdi.²⁵³ Hızlı büyüyen ekonomilere sahip bölge ülkelerinin yardım yerine gelişimi teşvik eden ticaret ve ortaklara gerek duyduğunu, Afrika lkeleri ile böyle bir eşit ortaklık

²⁵⁰ Ekaterina Tsaplina, "Kitai protiv SShA: k chemu privedet borba za resursy chernogo kontinenta?" (ABD'ye karşı Çin: siyah kıtanın kaynakları için mücadele neyi getirecek?), **Aktualnye problemy sovremennykh mezhdunarodnykh otnoshenii**, № 7 (2016), s. 113.

²⁵¹ Van de Walle, **a.g.e.**, s. 60.

²⁵² Office of the Historian, "Barack Obama"; "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

²⁵³ The White House, "Remarks by President Obama to the People of Africa", 28.07.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/07/28/remarks-president-obama-people-africa>, (05.09.2018).

kurmaya çalışan ABD'nin en çok enerji sektörü çerçevesinde Güney Afrika, Nijerya ve Angola ile ticaret yaptığını ve Tanzanya, Etiyopya ve Mozambik ticaret misyonlarını artırarak ticaret ortaklarını çeşitlendirmek istediğini vurguladı.²⁵⁴

Başkan Obama, Washington'un sadece gıda göndermek yerine çiftçilerine yeni teknoloji kullanmalarına yardım ettiğini; sadece enerji santrallerinin inşası için para göndermek yerine Power Africa girişimiyle birçok insana elektrik ulaştırdığını; bölge ülkelerinin iklim değişikliğinin etkilerine hazır ve adapte olmaları için 40 ülkeye yardım ettiğini; sadece ilaç göndermek yerine hastalıkları önleme ve tedavi kapasitesini artırmaya destek verdiğini dile getirdi ve 2000'de yayınlanan Afrika Büyüme ve Fırsat Kanunu'nun süresinin 10 yıl için uzatıldığını ilan etti.²⁵⁵

Eylül 2016'da New York'ta ikinci ABD-Afrika İş Forumu düzenlendi. Bu etkin politikaya rağmen Obama döneminde ABD'nin Afrika ile ticareti neredeyse üç kat azaldı ve Çin'in ekonomik üstünlüğü hız kazandı. 2009'dan beri Afrika'nın ana ticaret ortağı olan Çin'in 2016'da bölge ile ticaret hacmi 180 milyar dolara ulaştı.²⁵⁶ Bölgede Çin'in en büyük yatırımcı haline gelmesinin yanı sıra yuan aracılığıyla yapılan anlaşmaların sayısı sürekli olarak arttı.²⁵⁷

Pekin'in Afrika politikası ABD'ninkinden farklıdır. Kendini Afrika ülkeleri gibi gelişmekte olan ülke olarak gören Çin, demokratik değerler gibi siyasi koşullar koymadan karşılıklı ekonomik çıkarlara dayalı ilişkiler kurmaktadır.²⁵⁸ Dolayısıyla Çin, Afrika ülkeleri açısından işbirliği için daha avantajlı bir konumdadır.²⁵⁹

²⁵⁴ A.g.e.

²⁵⁵ A.g.e.

²⁵⁶ Dmirtii Kosyrev, "Afrika butet masterskoi mira, Blagodaria kitaitam" (Afrika dünyanın yapımevi olacak. Çinliler sayesinde), **Ria Novosti**, 28.05.2018, <https://ria.ru/analytics/20180528/1521496614.html>, (05.09.2018).

²⁵⁷ Tsaplina, a.g.e., s. 111.

²⁵⁸ Alimov ve Nesterova, a.g.e., s. 31.

²⁵⁹ Tsaplina, a.g.g., s. 113.

Obama, Asya-Pasifik bölgesinden farklı olarak Afrika'daki Çin'in faaliyetlerini her halükarda ekonomik büyümenin Afrikalılara yararlı olduğunu düşündüğünden genel olarak olumlu değerlendiriyordu.²⁶⁰ Ancak Afrika Birliği konuşmasında, yabancı işgücü kullanarak altyapı kurmanın ya da doğal kaynaklarını çıkarmanın yeterli olmadığını, gerçek ekonomik işbirliğinin istihdam yaratması ve kapasiteyi genişletmesi gerektiğini söyleyerek dolaylı olarak Çin'in ekonomik stratejisini eleştirdi.²⁶¹

Sonuç olarak, ABD ekonomisinde Afrika çok küçük bir yer tuttuğu için bu bölgede Çin ekonomik üstünlüğü sağladı. Bölgenin temel ticaret kaynağı enerji olduğundan ve Obama döneminde ABD petrol ithalatını azalttığından ABD-Afrika ticaret hacmi düştü. Ancak bölgedeki ticaret ortaklarını ve kalemlerini çeşitlendirmeye çalışan ABD, Çin ve AB'nin kıtanın sorunlarının çözümüne ilişkin işbirliği yapmaları gerektiğini düşünüyordu.²⁶²

2. Latin Amerika'da ABD-Çin Rekabeti

Geleneksel olarak ABD'nin etki alanı olarak kabul edilen Latin Amerika Çin ile rekabetin arttığı bir diğer bölgedir. ABD, bu bölgeyi, Monroe Doktrini uygulamaya girdiğinden beri kendi özel ilgi alanı olarak görmekteydi ve tartışılmaz ekonomik üstünlüğe sahipti. ABD'nin 20 serbest ticaret anlaşmasının 11'i Latin Amerika ülkeleriyle yapılmıştı: Meksika, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Peru ve Şili.²⁶³ 2012'de Orta Amerika'daki Panama ve Güney Amerika'daki Kolombiya ile benzer anlaşmaları yürürlüğe girdi.²⁶⁴ Orta Amerika, Karayip ve Pasifik ülkeleri ABD ile işbirliğine daha yatkınken, Mercosur ticaret bloku

²⁶⁰ "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

²⁶¹ The White House, "Remarks by President Obama to the People of Africa".

²⁶² "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama".

²⁶³ Andrei Shishkov, "Politika administratsii B. Obamy v Latinskoi Amerike" (B. Obama'nın yönetiminin Latin Amerika politikası), **Problemy natsionalnoi strategii**, № 3 (2015), s. 46.

²⁶⁴ Michael Reid, "Obama and Latin America", **Foreign Affairs**, №5 (2015), s. 50.

çerçevesinde birleşen Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay ve Venezuela Latin Amerika'da iç bütünleşmeden yana bir tutum benimsiyorlardı.²⁶⁵

ABD'nin Latin Amerika ülkeleriyle ticaretindeki Meksika'nın payı %60 iken, diğer en büyük ticaret ortakları Brezilya, Kolombiya, Venezuela, Şili, Peru, Ekvador ve Arjantin.²⁶⁶ ABD'nin Orta ve Güney Amerika ile ticaret hacmi 2009'da 217,5 milyar dolarken, 2012'de 355 ve 2016'da 244 milyar dolar oldu.²⁶⁷

2000'de Latin Amerika ithalatının %50'si ABD'den gelirken 2018'de bu oran %33'e düştü. Aynı tarihleri veri aldığımızda, Çin'in Latin Amerika ithalatındaki payı %3'ten %18'e çıktı.²⁶⁸ Latin Amerika ülkeleri ABD'ye bağımlılıklarını azaltmak için dış ticaret ortaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. ABD ise kendi 'arka bahçesi' olarak algıladığı bölgede üstünlüğünü korumaya çalışmaktadır.

Nisan 2009'da Amerikalılar Zirvesi için Trinidad ve Tobago'ya giden Başkan Obama, Latin Amerika'yı 10 kez ziyaret etti ve 12 ülkeye resmi gezi yaptı.²⁶⁹ 2009 Amerikalılar Zirvesi'nde yaptığı konuşmada Obama, Afrika'da olduğu gibi, ABD'nin 'patron' imajından kurtulmaya ve daha eşit ortaklıklar kurmaya çalışacağını açıkladı.²⁷⁰ ABD'nin bundan böyle yarımküredeki bütün sorunlara müdahale etmeyeceğini vurguladı. Başkan, Küba ile ilişkilerde de yeni sayfa açacağını, güvenlik, çevre ve yatırım ile ilgili birçok proje gerçekleştireceğini ilan etti.

²⁶⁵ **A.g.e.**

²⁶⁶ Shishkov, **a.g.e.**, s. 46; The Observatory of Economic Complexity, "United States".

²⁶⁷ United States Census Bureau, "Trade in Goods with South and Central America", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0009.html>, (12.05.2018).

²⁶⁸ Andres Oppenheimer, "SShA vstupauiut v protivostoianie s Kitaem" (ABD Çin ile mücadeleye başlıyor), **La Nacion Argentina**, aktaran İnosmi, 07.02.2018, <https://inosmi.ru/politic/20180207/241383495.html>, (12.05.2018).

²⁶⁹ Office of The Historian, "Barack Obama".

²⁷⁰ The White House, "Remarks by the President at the Summit of the Americas Opening Ceremony", 17.04.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-summit-americas-opening-ceremony>, (07.09.2018).

2010 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde özellikle Brezilya ile ilişkilerin geliştirileceği belirtildi. Brezilya, ABD için, bölgede Meksika'dan sonra en önemli ticaret ortağı haline geldi. Ancak bu başarı siyasi alana yayılmadı. Brezilya, ABD'nin kendisine yönelik dış politika uygulamalarında görüşünün dikkate alınmasını istiyordu.²⁷¹ Bununla birlikte Washington'un Kolombiya'ya asker yerleştirmesi, Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi'ne üye olma arzusunu Brezilya'nınkinden daha çok desteklemesi ve Snowden'in ortaya çıkardığı ABD'nin Brezilya liderinin telefonu gizlice dinlemesi ABD-Brezilya ilişkilerinde yaşanan sorunlardan birkaçıydı.²⁷² Brezilya'nın ABD'den bağımsız politika uygulama arzusu, BRICS grubuna girmesine neden oldu. Latin Amerika'da iç bütünleşmeyi ve ekonomik işbirliğini desteklemesine rağmen Çin Brezilya'nın ana ticaret ortağı halinde geldi.²⁷³ Ayrıca Brezilya Çin'in kurduğu AAYB'ye katılan tek Latin Amerika ülkesi oldu.²⁷⁴

ABD'nin coğrafi ve tarihi açılarından bölgeye yakın olması, güvenlik konularında işbirliğini zorunlu kılıyordu. ABD Latin Amerika'da demokrasi, insan hakları, hukuk üstünlüğü, şeffaflık, serbest pazar ekonomisi ilkelerini savunup suç ve şiddetle mücadeleyle, sanayii kapasitesinin geliştirilmesine ve nitelikli hükümetlerin oluşmasına katkı yapmaya çalışıyordu.²⁷⁵ Daha başarılı ve istikrarlı Latin Amerika devletleri ABD liderliğindeki uluslararası sistemi destekleyecekleri gibi ABD'nin ekonomik büyümesine de katkı yapacaklardı. Bu bağlamda Washington, Latin Amerika ile sorunlara neden olan göç akımını durdurmak için El Salvador, Guatemala ve Honduras'a yönetim, ekonomi ve güvenliği iyileştirmeye yönelik girişimlerde bulundu.²⁷⁶

²⁷¹ Reid, **a.g.e.**, s. 49-50.

²⁷² **A.g.e.**

²⁷³ Shishkov, **a.g.e.**, s.46.

²⁷⁴ Benjamin Creutzfeldt, "China and the U.S. in Latin America", **Revista Científica General José María Córdova**, Vol. 14, № 17 (2016), s. 37.

²⁷⁵ **A.g.e.**, s. 28, 33; Paul Coyer, "Undermining America While Washington Sleeps: China In Latin America", **Forbes**, 31.01.2016, <https://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2016/01/31/undermining-america-while-washington-sleeps-china-in-latin-america/#76ba9abb6c23>, (10.09.2018).

²⁷⁶ Reid, **a.g.e.**, s. 50.

Washington, Çin'in ekonomik yayılması için uygun ortam yaratan ve ABD karşıtı ülkeleri birleştiren Venezuela'nın pozisyonunu zayıflatmaya çalıştı. Bölgedeki ABD karşıtlığını kırmak üzere Venezuela'nın ortağı olan Küba ile ilişkileri düzeltmeye başladı. Karayip ülkelerinin enerji kıtlığı nedeniyle Venezuela petrolüne bağımlılığını kaldırmak için söz konusu ülkelerde yeşil enerjinin geliştirilmesine yönelik proje başlattı.²⁷⁷ Bölgede aşırı cılığı tetikleyen Kolombiya iç savaşının durdurulmasına katkıda bulunmak üzere özel temsilci atadı ve 2016'da bu savaşın sonu ilan edildi.

Latin Amerika ülkeleri ile ABD arasında gerginlik yaratan bazı konularda Obama, Kongre'nin muhalefeti yüzünden arzuladığı gelişmeleri sağlayamadı. Yine de, silah edinmek isteyen kişilerden denetime tabi olacakların sayısını artırdı, ABD'ye yasadışı yollarla göç edenler için 2012'de ve 2014'te iki sınır dışı etme affi çıkardı ve ABD'deki uyuşturucu talebini azaltmaya çalıştı.²⁷⁸ Kültürel değişim çerçevesinde 100.000 öğrenciyi program kapsamında aldı.²⁷⁹

Bölgede aktif politika uygulayan Çin de, 2000-2013 arasında Latin Amerika ile ticaret hacmini 12 milyar dolardan 261 milyar dolara çıkarıp Brezilya, Şili, Peru, Arjantin ve Venezuela'nın ana ticaret ortağı haline geldi.²⁸⁰ Bu sonuç, Şili ve Peru'nun ABD ile serbest ticaret anlaşması olmasına rağmen ortaya çıktı. Bunun yanında, 2014'te Çin'in bölgeye yatırımları 22.2 milyar doları geçerek Dünya Bankası ve Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası'nın ortak yaptığı yatırım miktarını aştı.²⁸¹ Çin Şili, Peru ve Kosta Rika ile serbest ticaret anlaşmalarını imzaladı.

²⁷⁷ A.g.e.; Creutzfeldt, a.g.e., s. 33.

²⁷⁸ Stephen Dinan, "Obama scores the worst legislative record in history", **The Washington Times**, 17.01.2017, <https://www.washingtontimes.com/news/2017/jan/17/president-obama-scores-poorly-working-congress-leg/>, (22.05.2018).

²⁷⁹ The White House, "Remarks by President Obama at the First Plenary Session of the Summit of the Americas", 11.04.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/04/11/remarks-president-obama-first-plenary-session-summit-americas>, (06.09.2018).

²⁸⁰ Shishkov, a.g.e., s. 46.

²⁸¹ Petr Iakovlev, "Latinskaia Amerika na mirovoi geopoliticheskoi karte" (Küresel jeopolitik haritada Latin Amerika), **Vestnik RUDN, seriia Mezhdunarodnye otnosheniia**, C. 15, № 4 (2015), s. 22.

2014'te Çin lideri Şi Cinping Latin Amerika gezisine çıktı. Ocak 2015'te ise Pekin'de ilk defa Çin-CELAC zirvesi düzenlendi. 33 Latin Amerika ülkesinden 30 ülke ve bu ülkelere ait 40'tan fazla bakan zirveye katıldı.²⁸² Zirveden iki gün önce Çin, Kosta Rika ve Ekvador ile stratejik ortaklık ilişkisi kurduklarını açıkladı.²⁸³ Zirvenin amacı etkili işbirliğine ivme kazandırmak olup, Çin gelecek 10 yılda bölge ile ticaret hacmini 500 milyar dolara çıkartacağını açıkladı. Zirveye 33 Latin Amerika ülkesinden sadece 3'ünün temsilcisi katılmadı. Bu da göstermektedir ki Tayvan ile ilişkilerini koruyan bazı devletler bile bu zirveye katılmışlardı.

Çin bölgede ABD'den farklı bir strateji uygulamaktadır. Gıda ve enerji başta olmak üzere iç gereksinimlerine odaklanan Pekin, Güney-Güney söylemiyle karşılıklı ekonomik çıkarları gözetme, iç işlerine karışmama, karşılıklı ticareti artırma ve yeni ekonomilerin küreselleşmesi ilkelerine dayanan bir işbirliğini öne çıkarıyordu.²⁸⁴

Çin için bölgeyi stratejik açıdan önemli kılan birkaç sebep vardır. İlk olarak, Latin Amerika Pekin'in giderek artan gıda ve enerji gereksinimi karşılayabilecek bir bölgeydi. İkincisi, ABD, Japonya ve Avrupa pazarlarına bağlı kalmamak için ihracat pazarlarını çeşitlendirmeyi hedefleyen Pekin için Latin Amerika iyi bir alternatifti.²⁸⁵ Son olarak, Pekin, ABD'den bağımsız politika yürüten devletleri destekleyerek çok kutuplu dünya sistemini pekiştirmeyi hedefliyordu.²⁸⁶

Bu son nokta çerçevesinde Çin'in özellikle Latin Amerika İçin Bolivarıcı İttifak'ın üyeleri olan ve ABD karşıtı politikalar izleyen Venezuela, Ekvador ve Arjantin ile

²⁸² "Pervyi ministerskii forum Kitai - Latinskaia Amerika startuet v Pekine" (İlk Çin-Latin Amerika Bakanlar Forumu Pekin'de başlıyor), **RIA Novosti**, 08.01.2015, <https://ria.ru/world/20150108/1041743918.html>, (11.05.2018).

²⁸³ **A.g.e.**

²⁸⁴ Creutzfeldt, **a.g.e.**, s. 31.

²⁸⁵ **A.g.e.**, s. 32.

²⁸⁶ Mark Weisbrot, "US foreign policy in Latin America leaves an open door for China", **The Guardian**, 31.01.2014, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jan/31/latin-america-china-us-foreign-policy-reserve>, (11.05.2018).

ilişkilerini geliştirmektedir. Ayrıca Pekin, finansal ve teknoloji imkanlarını kullanarak, kalkınma ve altyapının geliştirilmesine yönelik yatırım politikaları izlemektedir. ABD yatırımları yüksek kazanç odaklı olup canlı ekonomileri tercih ederken, Çin stratejik bir yatırım politikası izlemektedir.²⁸⁷ Dolayısıyla Pekin'in finansal yardımları bazı durumlarda demokratik olmayan, yolsuzluk yapan ve ülkelerinin doğal kaynaklarını kötü şekilde yöneten iktidarların ayakta kalmasına olanak sağlamaktadır.²⁸⁸

Bölge ticaretinde Çin payının artması endişelere de neden olmaktadır. Çin'in doğal kaynakların çıkarılmasına ve gıda ürünlerinin ithalatına odaklanması, bazı Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerini çeşitlendirme sürecini tersine çevirmektedir.²⁸⁹ Ayrıca birçok ülkelerin ikili ticarete Çin lehine büyük açığı vardır.²⁹⁰

Sonuç olarak, Latin Amerika'da ABD'nin üstün konumunu kaybettiğinden söz edilemez. ABD bütün bölge ülkeleri için hala en büyük üç ticaret ortağından ve yatırımcıdan biridir. Üstelik, yapılan anketlere göre, Latin Amerika kamuoyunun %64'ü ABD'ye karşı olumlu düşünceye sahipken, Çin için bu oran sadece %48'dir.²⁹¹ Pekin Şili'nin ana ticaret ortağı olup, en çok Peru'ya yatırım yapmasına rağmen Meksika ile beraber bu ülkeler, Çin karşıtı sayılabilecek ve ABD'nin girişimi olan TPP'ye katıldılar.²⁹² 2016'da Arjantin'de Çin ile ilişkilerinin geliştirilmesine odaklanan yönetimin yerine iktidarı ABD yanlısı hükümet kazandı. Böylece, bölgede ABD varlığını koruduğu gibi, Çin'in ekonomik faaliyetleri bölge ülkelerinin altyapısına, teknolojik

²⁸⁷ Coyer, **a.g.e.**

²⁸⁸ Reid, **a.g.e.**, s. 47.

²⁸⁹ Liudmila Pipii ve Veronika Dorogokupets, **Nauka za rubezhom. Ekonomicheskaiia Aktivnost Kitaia v Stranakh Latinskoi Ameriki** (Yurtdışında Bilim. Latin Amerika ülkelerinde Çin'in ekonomik faaliyetleri), Moskva, Institut problem razvitiia nauki RAN, № 61 (2017), s. 5-6.

²⁹⁰ Coyer, **a.g.e.**

²⁹¹ Creutzfeldt, **a.g.e.**, s. 35.

²⁹² **A.g.e.**, s. 36.

gelişimine ve ekonomik büyümesine katkı yaparak ABD'nin hedeflerinin kolaylaşmasına da katkıda bulunmaktadır.²⁹³

B. ABD'nin Asya'da Çin ile Jeostratejik Rekabeti: Çevreleme ve Müttefiklerin Çıkarlarının Korunması

ABD'nin Çin ile ekonomik rekabeti küresel nitelikteyken jeostratejik rekabeti çoğunlukla Asya-Pasifik bölgesiyle sınırlıdır. Çin'in deniz kuvvetlerini geliştirmesi stratejik olarak ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinden geçen önemli ticaret yollarına erişimini tehlikeye atmaktaydı. Bu erişimin sağlanması ise 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD'nin hedeflerinden biri olarak belirtilmişti.²⁹⁴ Diğer taraftan ürünlerin ihracatının ve enerji kaynaklarının ithalatının üzerine kurulu ekonomiye sahip olan Çin için de bu ticaret yolları stratejik öneme sahipti. Böylece bu çıkarların çakışması ABD ile Çin arasındaki gerginliğe neden oldu.

Bu koşullarda 2009'da Amerikan gözetleme gemisi Çin askeri gemileri tarafından çembere alındı. Çin, ABD petrol şirketlerini, Güney Çin Denizi'nde diğer ülkelerle arama anlaşmaları yapmamaları için uyardı. Tartışmalı sularda Vietnam balıkçılarını tutukladı.²⁹⁵ Pekin, Güney Çin Denizi'ni kendi temel ilgi alanı ilan ederek bütün tartışmalı adaların üçüncü tarafların yani, ABD'nin müdahalesi olmadan ilgili tarafların arasında çözülmesini talep etti. 2010 başında ABD Tayvan'a 6,3 milyar dolarlık bir silah satışı gerçekleştirdikten sonra Çin, ABD ile askeri işbirliğini kesip ilk defa ABD'yi Amerikan silah üreticilerine karşı yaptırım uygulamakla tehdit etti.²⁹⁶ Aynı zamanda dünyanın en büyüklerden biri olan Çin ordusu geniş bir modernizasyon geçirmekteydi.²⁹⁷

²⁹³ **A.g.e.**, s. 38.

²⁹⁴ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 30.

²⁹⁵ "The South China Sea: Troubled Waters", **US-China Institute**, 14.09.2010, <https://china.usc.edu/south-china-sea-troubled-waters>, (10.09.2018).

²⁹⁶ Bychkova, **a.g.e.**, s. 108.

²⁹⁷ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 365.

Çin ile ekonomik rekabet sorunu çözmek ve Pekin'in bu kışkırtıcı adımlarına cevap vermek için Washington Asya'ya Dönüş politikasını uygulamaya başladı. ABD dış politikasının odağı Orta Doğu'dan Asya-Pasifik bölgesine kaydı. Bu politikanın askeri unsuru çerçevesinde 16-17 Kasım 2011'de gerçekleştirilen Avustralya ziyareti sırasında Başkan Obama, ABD'nin bir Pasifik gücü olduğunu vurgulayıp Avustralya'nın kuzeyinde yer alan Darwin'in, ABD'nin Asya'daki yeni operasyon merkezi olacağını ve 2.500 Amerikan askerleriyle beraber buraya deniz ve hava kuvvetlerinin yerleştirileceğini açıkladı.²⁹⁸

Asya'ya Dönüş politikasının uzantısı olarak yeni askeri stratejisi uygulanmaya başladı. İlk olarak ABD'nin harcamalarının önemli kısmını oluşturan askeri bütçe kısıtlandı. Seçicilik ilkesine dayanan yeni ABD stratejisinin çerçevesinde kara kuvvetlerinin sayısı azaltılıp Avrupa ve Orta Doğu'daki birlikler çekilmeye başladı.²⁹⁹ Bununla beraber vurgu Asya bölgesinde kilit rol oynayan hava ve deniz kuvvetlerine yapıldı. Bu iki kuvvet biriminin Asya bölgesindeki kilit hava ve deniz hatlarını etkili bir işbirliği içinde koruyabilmesi için AirSea Battle doktrini geliştirildi.³⁰⁰ Ancak kısıtlamalara rağmen Amerikan ordusu üstünlüğünü koruyacaktı. Kaynakların azaltılmasıyla ordu daha esnek hale getirilerek askeri hareketlerin verimliliği artırılacaktı.

Asya'ya Dönüş Stratejisinin son unsuru olarak ABD, Bali'de gerçekleştirilen ve daha önce üye olmadığı Doğu Asya Zirvesi'ne katılmaya karar verdi. 18 Kasım 2011'de Zirve'de Asya'daki güvenlik konusunu gündeme getiren Obama, Çin'in komşularıyla toprak anlaşmazlıklarının bölgedeki canlı ticareti tehlikeye attığını belirtti.³⁰¹ Çin ile bu

²⁹⁸ The White House, "Remarks by President Obama and Prime Minister Gillard of Australia in Joint Press Conference", 16.11.2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/16/remarks-president-obama-and-prime-minister-gillard-australia-joint-press>, (09.09.2018).

²⁹⁹ Clinton, "America's Pacific Century", s. 57.

³⁰⁰ Elena Pripisnova, "O nekotorykh aspektakh «Tikhookeanskogo razvorota» Obamy vo vneshnei politike SShA" (ABD dış politikasında Obama'nın «Pasifik Dönüşünün» bazı unsurları hakkında), **Teoriia i praktika obshchestvennogo razvitiia**, № 21 (2014), s. 172-174.

³⁰¹ Bychkova, **a.g.e.**, s. 109.

anlaşmazlıklara taraf olan daha küçük ülkeler ABD'nin desteğinden memnun oldular.³⁰² Böylece, bu anlaşmazlıkların iki taraflı ele alınmasında ısrar eden Çin konuyu Zirve'de ele almaya zorlandı.

ABD'nin Asya'ya Dönüş politikası çelişkili etkiler yarattı. İlk olarak, bu strateji ABD'nin daha önce Asya'yı terk ettiği ve günümüzde Washington'un bir bölgeye odaklanmak için diğer bölgelerden uzaklaşmak zorunda olduğu anlamına gelmekteydi. İkinci olarak, bölgedeki ortaklara güven hissi vermeyi amaçlayan strateji onlara dünyanın başka bir bölgesinde önemli gelişmeler olması halinde ABD'nin Asya bölgesinden desteğini çekmek zorunda kalacağı mesajını verdi.³⁰³

Çin ise, bu stratejiyi çevreleme politikasının ilk aşaması olarak nitelendirdi. Petrol ithalatının %85'ini deniz yollarıyla gerçekleştiren ve ekonomisi ihracatına bağlı olan Çin Asya-Pasifik bölgesinde Amerikan askeri faaliyetlerinin artmasından rahatsızlık duydu. ABD'nin çifte standarta göre hareket ettiğini, Asya bölgesini silahlandırarak güvensiz hale getirdiğini belirtti.³⁰⁴

Çin'in endişelerini haklı bulmamak zordur. Asya'ya Dönüş'ün başlamasından sonra ABD'nin bölgede Guam, Japonya, Güney Kore ve artık Avustralya'da askeri üsleri bulunmaktadır. Askeri varlığını artırmasının yanı sıra Washington, Çin'in komşularıyla ve çevredeki 'ilk ada zinciri' ülkeleriyle askeri ve güvenlik dahil işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır.

ABD'nin Asya müttefiklerinden biri olan Filipinler'le 1951 ve 1998'de askeri anlaşmalar yapılmıştı. Buna ilaveten Nisan 2014'te ABD Filipinler'le 10 yıl süreli Geliştirilmiş Savunma İşbirliği Anlaşması imzaladı. Bu anlaşma ABD'ye kendi üssünü

³⁰² **A.g.e.**

³⁰³ Christensen, **a.g.e.**, s. 29.

³⁰⁴ Bychkova, **a.g.e.**, s. 110.

kurma hakkı tanımadı ama Amerikan askerlerine Filipinler'in askeri üslerine erişim sağladı. Askeri varlığı sürekli olmamasına rağmen, ABD'nin Manila'nın insani ve deniz operasyonlarını destekleme kapasitesi artırıldı.³⁰⁵ Ancak Filipinler halkı arasında bu işbirliğinin ülkenin egemenliğini zedelediğine dair görüşler yaygınlaştı. 2016'da Filipinler başkanlığına seçilen milliyetçi Rodrigo Duterte bu anlaşmayı iptal etmek istediğini belirtti. Ancak Filipinler Anayasa Mahkemesi anlaşmanın Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verdi.³⁰⁶

Soğuk Savaş'tan beri ABD'nin en yakın müttefiklerinden biri Tayland'dı. 2012'de ABD-Tayland Savunma İttifakına İlişkin Ortak Açıklama'da iki ülke 1) bölgesel güvenlik için ortaklık, 2) bölgede istikrar sağlanması, 3) ikili ve çok taraflı birlikte çalışabilirlik ve hazırbulunma ve 4) ilişkilerin inşası, koordinasyon ve bütün düzeylerde işbirliği alanlarında odaklanılacağını belirttiler.³⁰⁷ Ancak ABD'nin uzun zaman diğer bölgelere odaklanmak zorunda kalması ve özellikle 2014'te Tayland'da askeri darbe gerçekleşmesi ittifakın önemini azalttı. ABD, darbe yönetimine mesafeli davranmayı tercih etti.³⁰⁸

Resmi olarak ABD'nin müttefiki olmayan ama 1960'lara kadar uzanan sıkı güvenlik işbirliği yapılan diğer ülke Singapur'dur.³⁰⁹ İki ülke ortak tatbikatlar, personel değişimi ve karşılıklı kurs programları düzenlemekteydiler. ABD filosu Güney Asya'daki operasyonlarını yürütmek için Singapur limanlarını kullanıyordu.³¹⁰ 2012'de ilk defa yıllık ABD-Singapur Stratejik Güvenlik Politikası Diyalogu düzenlendi ve Singapur dört

³⁰⁵ Eleanor Albert, "The U.S.-Philippines Defense Alliance", **Council on Foreign Relations**, 21.10.2016, <https://www.cfr.org/backgrounder/us-philippines-defense-alliance>, (10.09.2018).

³⁰⁶ **A.g.e.**

³⁰⁷ U.S. Department of Defense, "2012 Joint Vision Statement for the Thai-U.S. Defense Alliance", 15.11.2012, <http://archive.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=15685>, (10.09.2018).

³⁰⁸ Thomas Parks, "Recalibrating Thai-U.S. Relations", **The Asia Foundation**, 29.08.2018, <https://asiafoundation.org/2018/08/29/recalibrating-thai-u-s-relations/>, (10.09.2018).

³⁰⁹ Lynn Kuok, "The U.S.-Singapore Partnership: A Critical Element of U.S. Engagement and Stability in the Asia-Pacific", **ORDER from CHAOS, Asian Alliances Working Paper Series**, № 6 (2016), s. 3.

³¹⁰ Ankit Panda, "Singapore: A Small Asian Heavyweight", **Council on Foreign Relations**, 26.06.2018, <https://www.cfr.org/backgrounder/singapore-small-asian-heavyweight>, (10.09.2018).

Amerikan kıyı savaş gemisinin ülkesinde konuşlandırılmasına izin verdi.³¹¹ 2015'te ABD Singapur'la Geliştirilmiş Savunma İşbirliği Anlaşması imzalayarak askeri işbirliğinin düzeyini yükseltti. İki ülke askeri, siyasi, stratejik, teknoloji, korsanlık ve çokuluslu terör gibi konvansiyonel olmayan tehditler, insani yardım, doğa felaketleri, siber ve biyolojik güvenlik konularında daha geniş işbirliği yapacaktı. Aralık 2015'te ise, ABD'nin en gelişmiş P-8 Poseidon savaş uçağını konuşlandıracak ilk ve tek ülke Singapur oldu.³¹²

Var olan müttefiklerinin yanı sıra ABD bölgede yeni ortaklıklar kurmaya çalışıyordu. Böylece ABD Vietnam'la ilişkileri geliştirmek için büyük çaba harcadı. 2011'de Vietnam ile savunma işbirliği konusunda anlaşma imzalanıp, 2016'da bu ülkeye silah satma yasağı kaldırıldı.³¹³ Bunun yanı sıra, nükleer santral donanımı ambargosu kaldırıldı. İkili ticarete ise, Vietnam lehine büyük ticaret açığı oluştu.³¹⁴ Ancak ABD'nin Vietnam'da askeri üs kurma konusu gündeme geldiğinde, Ekim 2016'da, Vietnam topraklarında hiçbir yabancı üs kurulmayacağını açıkladı.³¹⁵

Uzun yıllar sonra askeri işbirliğinin yeniden başlatıldığı diğer bir ülke Yeni Zelanda oldu. 2010'da ve 2012'de, ABD ile Yeni Zelanda Savunma İşbirliğine İlişkin Ortak Deklarasyonları imzaladıktan sonra, askeri değişim programlarının ve ortak askeri tatbikatların yapılmasının önü açıldı.³¹⁶ 2012'de, ABD Savunma Bakanı Leon Panetta 26 yıldır uygulanan Yeni Zelanda askeri gemilerinin Amerikan askeri üslerine girme yasağını kaldırdı.³¹⁷ Yeni Zelanda da 20 yıldan fazla bir süredir nükleer silah taşıyan

³¹¹ Kuok, **a.g.e.**, s. 5.

³¹² Panda, **a.g.e.**

³¹³ "2017 Index of U.S. Military Strength: Asia", **Heritage**, <https://index.heritage.org/military/2017/assessments/operating-environment/asia/>, (30.04.2018).

³¹⁴ Mosiakov, **a.g.e.**, s. 9.

³¹⁵ Jane Pertez, "Why Might Vietnam Let U.S. Military Return?", **The New York Times**, 19.05.2016, <https://www.nytimes.com/2016/05/20/world/asia/access-to-bay-adds-enticement-as-us-weighs-lifting-vietnam-embargo.html>; "Vietnam Says No to Foreign Military Base on its Soil", **Reuters**, 13.10.2016, <https://www.reuters.com/article/us-vietnam-russia-military-idUSKCN12D15S>, (10.05.2018).

³¹⁶ Bruce Vaughn, **New Zealand: Background and Bilateral Relations with the United States**, Washington, Congressional Research Service, 13.11.2017, s. i.

³¹⁷ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 48.

gemilerin limanlarına girme yasağı uyguluyordu; ABD de askeri gemilerinin nükleer silah taşıdığını doğrulamak istemediği için bu limanlara girmemeyi tercih ediyordu. Ama Kasım 2016'da, 1983'ten beri ilk defa Amerikan askeri gemisi Yeni Zelanda limanına uğradı.³¹⁸

Son olarak, Obama döneminde Hindistan ile ilişkilerin geliştirilmesi öncelikli kılınmıştı. Bu hedefe en çok güvenlik işbirliği konusunda ulaşıldı. 2016'de Hindistan ABD ile ortak askeri tatbikatlara en fazla katılan devlet oldu.³¹⁹ Suudi Arabistan'dan sonra Yeni Delhi ABD'den en çok silah satın alan ülke haline geldi. Ancak Hindistan, ülkesinde ABD'nin askeri varlığını ve lojistik destek sağlamayı reddetti.³²⁰

Bölgede sürekli yapılan tatbikatların hedefi, Çin yüzünden çözülemeyen Kuzey Kore nükleer tehdidine karşı önlemler almaktır. Böylece ABD güç kullanmaya başvurmadan tetikte olduğunu gösteriyordu. Bu politikanın sonucunda, Nisan 2013'te, Pekin savunma konusunda algıladığı tehditlerin arasında Asya-Pasifik bölgesinde ABD'nin varlığının artmasına da yer verdi.³²¹

Çin yeni bir Soğuk Savaş'a yol açmamak için güven artırıcı çalışmaları da yürütüyordu. İlk olarak uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olduğunu kanıtlayan adımlar attı. 2014'te, Güney Sudan'daki BM Barış Güçlerine katılarak ilk defa yurt dışına askerlerini gönderdi.³²² Korsanlığa karşı ve barış operasyonlarına katılan Çin, güçlerinin gereksinimlerini karşılamak için 2015'te Cibuti'de ilk yurt dışı askeri üssü kurdu.

³¹⁸ Vaughn, a.g.e.

³¹⁹ Kadomtsev, a.g.e.

³²⁰ A.g.e.

³²¹ "China 'reveals army structure' in defense white paper", **BBC**, 16.04.2013, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-22163599>, (11.05.2018).

³²² Johannes Feige, "Why China's Djibouti Presence Matters", **The Diplomat**, 13.04.2016, <https://thediplomat.com/2016/04/why-chinas-djibouti-presence-matters/>, (11.05.2018).

ABD, Ağustos 2014'te düzenlenen dünyanın en büyük uluslararası deniz tatbikatı olan Rim of the Pacific ya da RIMPAC'a Çin'i de katılmaya davet etti.³²³ Her iki yılda bir düzenlenen tatbikata Çin 2016'da da davet edildi. Bunun dışında ülkeler çeşitli ikili tatbikatlar da düzenlemektedirler.³²⁴ Çin uzmanlarına göre ABD'nin amacı Çin'in yeni askeri teknolojilerini incelemektir.³²⁵ Ancak ülkelerin açık şekilde silah yarışı ve çatışmaya kapılmaktansa işbirliği yolunu seçmesi diplomasinin bir zaferi olarak değerlendirilebilir.

2015'te ABD, 2007'de yayımlanan stratejisinin yerini alacak 21. Yüzyıl Deniz Gücü için İşbirliği Stratejisi'ni (A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower, CS21R) yayınladı. Bu belgede, ABD'nin Çin'e karşı ikili yaklaşımı yansıtıldı. Belgeye göre Çin'in denizlerde genişlemesi hem fırsatlara hem de sorunlara neden oluyordu. Çin korsanlığa karşı operasyonlara katılıyor, insani ve afet operasyonlarını destekliyor, geniş çaplı uluslararası tatbikatlarda yer alıyordu.³²⁶ Diğer taraftan Çin deniz yayılmasını tartışmalı toprak üzerinde egemenliğini zorla sağlamak için de kullanıyordu. Bu da bölgede çatışmalara sebep olabilmekle birlikte gerginlik ve istikrarsızlık yaratıyordu.³²⁷ ABD deniz kuvvetleri ise, bölgede varlığını sürdürerek ve Çin ile verimli işbirliği sağlayarak anlaşmazlık ihtimalini düşürmeyi, saldırgan devletlerin cesaretini kırmayı, bölgede barış ve istikrar ilkesine sadık kalmaya devam etmeyi hedefliyordu.³²⁸

³²³ Frolova İ., **a.g.e.**, s. 81.

³²⁴ Franz-Stefan Gady, "China and US Hold Joint Naval Exercise", **The Diplomat**, 18.11.2015, <https://thediplomat.com/2015/11/china-and-us-hold-joint-naval-exercise/>; Eric Baculinao, "U.S., China Soldiers Conduct Joint Drills despite Tensions", **NBC News**, 17.11.2016, <https://www.nbcnews.com/news/china/u-s-china-soldiers-conduct-joint-drills-despite-tensions-n685201>, (10.05.2018).

³²⁵ Frolova İ., **a.g.e.**

³²⁶ U.S. Department of The Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard, **A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower**, March 2015, <http://www.navy.mil/local/maritime/150227-CS21R-Final.pdf>, (11.05.2018), s. 3.

³²⁷ **A.g.e.**, s. 4.

³²⁸ **A.g.e.**

1. Çin Denizlerinde Tartışmalı Adalar Sorunu

ABD'nin Çin'e karşı güvensizliğinin nedeni, Çin'in Güney ve Doğu Çin Denizlerinde, komşu ada ülkeleriyle tartışmaları adalara yönelik izlediği politikadır. Çin ile anlaşmazlığı olan ülkeler arasında, Japonya ve Filipinler gibi, ABD'nin müttefikleri bulunmaktadır. Asya-Pasifik bölgesinde yaşanan ekonomik büyüme, bölgeden geçen ticaret akımlarını da artırmıştı. Dünya çapında ticaret gemilerinin yarısı bu denizlerden geçmektedir.³²⁹ Bu denizler yoluyla gerçekleşen ticaretin 1/5'i ABD payına düşmektedir. Bu nedenle, Çin'in özellikle Güney Çin Denizinin %90'ını kapsayan egemenlik iddiaları, hem müttefiklerinin hem de ABD'nin ulusal çıkarlarına aykırı düşmektedir.³³⁰ ABD bölge koşullarında serbest geçiş ilkesini savunmaktadır.³³¹

Öncelikle ABD ve Çin politikaları Doğu Çin Denizinde çatışmaktadır. Hem Çin hem de Japonya, Tayvan'ın yakınında bulunan Diaoyu ya da Senkaku adalarının kendilerine ait olduğunu iddia etmektedirler. Issız ve doğal gaz yatakları olan adalar fiilen Japonya vatandaşlarının özel mülküydü ve böylece Japonya'nın kontrolü altındaydı. Çin bu duruma itiraz etmektedir. Bu anlaşmazlık nedeniyle adaların çevresindeki münhasır ekonomik bölgelerin sınırları belirlenememektedir.

1895'te Japonya'nın eline geçen adalar, 1972'de ABD işgalinin kaldırılmasından sonra Japonya'ya geri verildi. Dolayısıyla ABD adaların üzerinde Japonya'nın egemenliğini tanıyor ve bu anlaşmazlığın 1960'da Japonya ile imzalanan Karşılıklı

³²⁹ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 75.

³³⁰ Mikhail Terskikh, "SShA v territorialnykh sporakh v Iuzhno-Kitaiskom more" (Güney Çin Denizindeki toprak anlaşmazlıklarında ABD), **Armiia i obshchestvo**, № 4 (2015), s. 32.

³³¹ Sergei Kazakov, "Konflikt v Iuzhno-Kitaiskom more kak chast protivostoianiiia SShA i Kitaia v ATR" (ABD ile Çin'in Asya-Pasifik'te mücadelesinin bir parçası olarak Güney Çin Denizinde çatışma), **Voprosy politicheskoi nauki: materialy III Mezhdunar. nauch. konf.**, Kazan, 2017, s. 31.

İşbirliği ve Güvenlik Anlaşması'nın kapsamına girdiğini ileri sürüyor.³³² Yani bu bölgede Çin ile Japonya'nın çatışması durumunda ABD Japonya'yı destekleyecektir.

2012'ye kadar Japonya bu adaları sahiplerinden kiralamaktaydı ancak Eylül ortasında onları satın alarak kamulaştırdı. Bu olay Çin'de geniş protestolara yol açarak ülkeler arasındaki gerginliği artırdı. Bundan sonra Çin, gemilerini Japonya'nın kendisine ait olduğunu ileri sürdüğü adaların karasularına sürekli sokarak karşılık verdi.³³³ 23 Kasım 2013'te Çin tartışmalı adaları içeren bölgeyi hava savunma alanı ilan etti. Buna göre, bu bölgeye herhangi bir uçak girdiğinde, emirlere uymaması ve taleplere cevap vermemesi halinde savunma tedbirleri alınacaktı. ABD ise, bu tek taraflı ilanı reddetti ve bombardıman uçaklarını ilgili bölgede uçurdu.³³⁴

Kasım 2014'de Şi Cinping ve Japonya Başbakanı Shinzo Abe uzlaşmaya vardılar. İmzalanan anlaşmaya göre taraflar diyalog ve danışma yoluyla durumun kötüleşmesini önlemeye çalışacaklardı.

Güney Çin Denizindeki anlaşmazlıklar ise, Çin ile başta Filipinler ve Vietnam olmak üzere Malezya, Bruney, Tayvan gibi diğer bölge ülkeleri arasındadır. Paracel Adaları Çin ve Vietnam, Spartly Adaları Çin, Vietnam, Filipinler, Malezya ve Bruney, Scarborough adası ise Çin ve Filipinler arasında anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Bu adalar Hint ve Pasifik Okyanuslarını bağlayan Malakka Boğazı'na yakınlık ve bölgedeki zengin hidrokarbon rezervleri açısından önemlidir.

Obama ABD Başkanı olduktan sadece bir ay sonra ABD araştırma gemisi 'Impeccable' Çin deniz kuvvetleriyle bölgede karşı karşıya geldi. Temmuz 2010'da,

³³² Artur Gromov, "İapono-kitaiskii territorialnyi konflikt: prichiny i posledstviia" (Japonya-Çin toprak anlaşmazlığı: nedenler ve sonuçlar), **TASS**, 12.01.2018, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/788424>, (30.04.2018).

³³³ **A.g.e.**

³³⁴ Dedekoca, **a.g.e.**, s. 156.

Dışişleri Bakanı Clinton ASEAN Bölgesel Forumu'nda ABD'nin söz konusu anlaşmazlıklarda tarafsızlığını koruduğunu ancak bölgede ulusal çıkarları bulunduğu için arabulucu rolünü üstlenmeye hazır olduğunu dile getirdi.³³⁵ ABD'nin 'karışması' Çin tarafından şiddetle kınandı.

Pekin, 2012 boyunca, tartışmalı adaların etrafında balıkçılık yapılmasını yasaklayıp yabancı balıkçıları tutukladı. Ayrıca petrol ve doğal gaz arama ihalesi yapacağını da açıkladığı gibi Asya'nın en büyük derin su sondaj platformunu inşa etti. 2013 sonundan itibaren aktif şekilde adaların gelişimine katkıda bulunmakta ve yapay ada oluşturma faaliyetlerini yürütmektedir. 2016'da ise, Güney Çin Denizi'nde de Çin'in kontrol ettiği bütün tartışmalı adaları içerecek şekilde hava savunma alanı oluşturacağını açıkladı.³³⁶

Çin'in bu agresif hareketleri ABD'nin müttefiklerini endişelendirdi. 2013 başında Filipinler Lahey'deki Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na dava açtı; Çin'in Güney Çin Denizinin % 90'ı üzerinde egemenlik hakkı talep ettiğini ve 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne aykırı davrandığını belirtti. 2016'da karar aleyhine çıkınca, Çin kararı tanımadı ve bütün sorunların ikili görüşmeler yoluyla çözülmesinde ısrar etmeye devam etti.³³⁷

Çin'in tartışmalı adaları geliştirme çabalarına karşı ABD bölgede kendi varlığını pekiştirip Çin'in belirlediği sınırları sürekli olarak zorlamaktadır.³³⁸ Ancak Çin'in tartışmalı adalara karşı daha aktif politikayı özellikle 2012'den beri uygulamaya başladığını ve bunun nedeninin Çin'de yönetimin ve dış politika stratejisinin

³³⁵ Kazakov, **a.g.e.**, s. 30.

³³⁶ "Morskoï spor: o chem ne mogut dogovoritsia Kitai i Filippiny" (Deniz anlaşmazlığı: Çin ve Filipinler neyin üzerinde anlaşamıyorlar), **TASS**, 12.07.2016, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3448020>, (30.04.2018).

³³⁷ "Morskoï spor...".

³³⁸ Kazakov, **a.g.e.**, s. 31.

değişmesinin yanı sıra ABD'nin Asya'ya Dönüş politikasına bir tepki göstermesi olduğu söylenebilir.³³⁹ Washington, adalar konusunu anlaşmazlıklara taraf olan ülkelerle ilişkilerini Çin'e karşı geliştirmek için kullanıyordu.³⁴⁰ ABD katıldığı her bölgesel forumda bu konuyu gündeme getiriyor, bölgede ortaklarıyla tatbikatlar yapıyordu.³⁴¹ Bu bağlamda Filipinler gibi ABD'nin müttefiki olmayan ama Çin ile ada anlaşmazlıkları olan Vietnam, Malezya ve Bruney'in TPP'ye katılması ABD'nin bu politikasının başarısını göstermektedir.

2. ABD-Çin Rekabetinde Myanmar'ın Değişen Konumu

ABD'nin Asya-Pasifik ülkeleriyle ilişkileri geliştirme çabalarının en parlak örneği Myanmar'dır. Obama başkanlık koltuğuna oturduğunda Myanmar'ın lideri 1992'den beri iktidarda olan General Than Shwe'ydi. Yıllardan beri uluslararası toplumdan izole edilip yaptırımlar altında yaşamaya çalışan Myanmar'ın tıpkı Kuzey Kore gibi tek ortağı Çin'di. Obama yönetimi, ABD'nin izolasyon ve yaptırım politikalarının yararlı olmadığı, halkın fakirleşmesine ve Çin'in nüfuz kurmasına sebep olduğu kanaatine varmaya başladı.³⁴²

Şubat 2009'da, ABD Dışişleri Bakanı Clinton, Asya turu esnasında, Endonezya liderinden Myanmar'ın ABD'nin ve uluslararası toplumun desteği koşuluyla demokratik reformlara hazır olduğunu öğrendi.³⁴³ Hakikaten 2008'de yeni anayasa kabul edildi ve 2010'da seçimlerin yapılacağı açıklandı. Myanmar yönetimiyle diplomatik bağlantıları olmadığı için durumu belirlemek amacıyla ülkeye diplomat göndermeye başlayan Washington, ülkedeki siyasi tutukluların serbest bırakılmasını, güvenilir seçimlerin yapılmasını, insan ve etnik azınlık haklarının korunmasını, Kuzey Kore ile ilişkilerin kesilmesini ve etnik çatışmaların önlenmesini görmek istemekteydi. Bunun karşılığında

³³⁹ Dedekoca, **a.g.e.**, s. 158.

³⁴⁰ Terskikh, **a.g.e.**, s. 35.

³⁴¹ Kazakov, **a.g.e.**, s. 31.

³⁴² Clinton, **Zor Seçimler**, s. 110.

³⁴³ **A.g.e.**

da diplomatik ilişkileri tekrar kurmaya, yaptırımları gevşetmeye ve yatırımları teşvik etmeye hazırdı.³⁴⁴

Kasım 2010'da Myanmar'da yapılan parlamenter seçimleri askeri cuntanın desteğine sahip Dayanışma ve Kalkınma Partisi kazandı. Yönetim seçimlere gazetecilerin ve yabancı gözlemcilerinin katılmalarına izin vermediğinden seçimin şeffaflığı konusundaki şüphelere rağmen yönetiminin sonraki liberal adımları durumu düzeltilti.

Seçimlerden kısa bir süre sonra ev hapsinde tutulan muhalefet lideri Ang San Su Çi serbest bırakıldı, Şubat 2011'de General Than Shwe bütün görevlerinden ayrıldı. Yerine geçen General Thein Sein ülkeyi sivil şekilde yönetmeye başladı. Ayrıca göreve başladıktan hemen sonra Ang San Su Çi'yi evine yemeğe davet etti.³⁴⁵

Demokratik girişimleri devam eden Thein Sein, Çin'in bütün ülkeyi besleyen İravadi Nehri'ne hidroelektrik santrali kurma planına karşı başlatılan halk protestolarını bastırmak yerine, projeyi durdurdu.³⁴⁶ Bu adım yönetimin demokratik ilkelere sadık kalıp Çin'e direnme potansiyeline sahip olduğunu gösterdi. İlaveten siyasi tutukluların bir kısmı serbest bırakıldı, sendikaların kurulmasına izin verildi, Uluslararası Para Fonu ile reformlarla ilgili görüşmeler başlatıldı.

Bu demokratik atılımlardan etkilenen Beyaz Saray Myanmar'a büyükelçi olmasa da özel temsilcisini gönderdi. Kasım 2011'de ise, Asya'ya Dönüş çerçevesinde Dışişleri Bakanı Clinton Myanmar'a gitti.³⁴⁷ 56 yıldır ilk defa bu seviyedeki bir ziyareti

³⁴⁴ A.g.e., s. 115.

³⁴⁵ A.g.e., s. 113.

³⁴⁶ Aida Simoniia, "Ot Bandugskoi konferentsii k predsdatelstvu v ASEAN: put Mianmy k vozrozhdeniiu aktivnoi vneshnei politiki" (Bandung Konferansı'ndan ASEAN başkanlığına: Myanmar'ın aktif dış politikasına dönüş süreci), **Iugo-vostochnaia Aziia: aktualnye problemy razvitiia**, № 26 (2015), s. 98.

³⁴⁷ Office of The Historian, "Hillary Rodham Clinton".

gerçekleştiren Clinton, Thein Sein ve Ang San Su Çi ile buluşup reformların devam edeceğinin güvencesini aldı.³⁴⁸

Demokratikleşme devam ettikçe Ang San Su Çi'nin Ulusal Demokrasi Birliği Partisi'ne üye olma izni verildi. Böylece parti mecliste boş kalan 48 koltuğu doldurmak için 1 Nisan 2012'de yapılan ek seçimlere katılabildi ve 43'ünü kazandı. Milletvekillerinden biri Ang San Su Çi'nin kendisi oldu.³⁴⁹ Kısa süre sonra Beyaz Saray Myanmar'a Derek Mitchell'i büyükelçi olarak göndererek diplomatik ilişkileri tekrar kurdu. Eylül 2012'de Ang San Su Çi ABD'yi ziyaret etti. Kasım 2012'de ise tekrar Başkan seçildikten hemen sonra Obama Myanmar'ı ziyaret eden ilk ABD Başkanı olarak tarihe geçti. ABD 2013'te Myanmar'dan ithal yasağını, 2016'da ise neredeyse bütün yaptırımları kaldırınca ülkenin pazarına yabancı yatırımlar akmaya başladı.³⁵⁰ Yavaşça internet yayılmaktaydı. Myanmar izolasyondan çıkarak 2014'te Obama'nın da katıldığı ABD-ASEAN Zirvesi'ne ev sahipliği yaptı.³⁵¹

Kasım 2015'teki parlamenter seçimlerde Ulusal Demokrasi Birliği çoğunluğu aldı. Anayasal sınırlamalar nedeniyle Ang San Su Çi kendisi başkan olamadı, ama başbakan ile eşit bir makama atandı. Böylece Obama'nın göreve başladığında tek ortağı Çin olan ülkenin yönetimine tamamen ABD yanlısı bir hükümet geldi.

Bu gelişmelere paralel olarak, 2015 yılının ilk yarısında Myanmar-Çin sınırında hükümet Çin azınlık gruplarıyla çatışmalara girdi; yaklaşık 40,000 sivil sınırı geçerek Çin'e sığınmak zorunda kaldı.³⁵² Bu durum iki komşu arasında gerginliğe neden olabilirdi, ama Ağustos 2016'da, Ang San Su Çi Çin'i ziyaret etti ve ayrılıkçı grupları

³⁴⁸ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 107.

³⁴⁹ Ian Holliday, "Myanmar in 2012: Toward a Normal State", **Asian Survey**, Vol. 53, № 1 (2013), s. 94.

³⁵⁰ Anna Muranova, "Mianma: aktivizatsiia ekonomicheskoi deiatelnosti SShA, 2011-2016 gg." (Myanmar: ABD'nin ekonomik faaliyetlerinin aktifleşmesi), **Iugo-vostochnaia Aziia: aktualnye problemy razvitiia**, № 35 (2017), s. 171-172.

³⁵¹ Office of the Historian, "Barack Obama".

³⁵² Mosiakov, **a.g.e.**, s. 8.

barış görüşmelerine katılmaya zorladı.³⁵³ Böylece yeni ABD yanlısı hükümet Çin karşıtı olmak yerine komşu ile istikrarlı ilişkilerin kurulmasını tercih ettiğini gösterdi.

Sonuç olarak, Myanmar zengin doğal kaynaklarının yanı sıra Hint Okyanusu'nun çıkışını kontrol ettiği için stratejik önem taşıyordu. Çin nüfuzundan rahatsızlık duymaya başlayan Myanmar yönetimi, komşusunun kendi üzerindeki söz hakkını dengelemek için ABD ve uluslararası toplumla ilişkilerin gelişmesinin koşulunun demokratik reformlar olduğunun farkındaydı. Yeni ABD Başkanı Obama, 'Eğer yumruğunu açmaya istekliysen, biz bir el uzatacağız' deyince³⁵⁴ Myanmar liderleri harekete geçti. Böylece Obama'nın diyalog politikası bir zamanlar ABD'nin düşman ülkelerinden biri sayılan Myanmar ile ilişkilerin düzelmesi, bu ülkede demokrasinin gelişmesi ve üzerindeki Çin nüfuzunun zayıflamasıyla olumlu sonuçlandı.

3. Kuzey Kore Nükleer Silah Sorunu

Obama iktidara geldiğinde karşısında İran'dan farklı olarak nükleer silahların üzerinde çalıştığını saklamayan, ABD ve Asya'daki en yakın müttefikleri Japonya ve Güney Kore ile diplomatik ilişkilerde bulunmayan, saldırgan ve kışkırtıcı bir dış politika uygulayan, kuruluşundan beri aynı aile tarafından yönetilen ve kendi vatandaşlarını açlık içinde yaşatan otoriter bir yönetim buldu. Kuzey Kore'nin politikası ABD'nin müttefiklerini ve küresel ticaret için anahtar bölgede istikrarı tehlikeye atmaktaydı. İzole edilmiş olmasına rağmen Kuzey Kore'yi ayakta tutan Çin'di. Bu nedenle ABD'nin sorunun çözümünde Çin'i de ikna etmesi gerekiyordu.

³⁵³ Jane Perlez ve Wai Moe, "China Helps Aung San Suu Kyi With Peace Talks in Myanmar", **The New York Times**, 20.08.2016, <https://www.nytimes.com/2016/08/21/world/asia/aung-san-suu-kyi-myanmar-china.html>, (15.09.2018).

³⁵⁴ Hook ve Spanier, **a.g.e.**, s. 330.

“Düşmanlarla bile diyalog” politikası çerçevesine Obama yönetimi Kuzey Kore’yle de uzlaşma aramaya hazır olduğunu gösterdi. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ilk uluslararası gezisine çıkmak için Asya bölgesini seçti. Şubat 2009’da Güney Kore’de yaptığı konuşmada, Kuzey Kore’nin nükleer silah geliştirmeyi durdurması ve Uluslararası Atom Enerji Ajansı’nın (UAEA) müfettişlerinin denetimini sağlaması karşılığında, ABD’nin 1953’te yapılan ateşkes anlaşması yerine barış anlaşması imzalamaya ve Kuzey Korelilerin ekonomik ve insani ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olduğunu belirtti.³⁵⁵

Kuzey Kore ise, 4 Nisan 2009’da balistik füze kullanarak uzaya uydu fırlatma girişiminde bulunarak karşılık verdi. 14 Nisan’da ABD, Japonya, Güney Kore, Çin ve Rusya’nın katıldığı Kore yarımadasının nükleer silahlardan arındırılmasına ilişkin görüşmelerden çıktığını açıklayıp 25 Mayıs 2009’da yeni bir nükleer denemeyi gerçekleştirdi. Buna karşılık olarak ABD, BM çerçevesinde yaptırımlar üzerinde çalışmaya başladı.³⁵⁶ 12 Haziran 2009’da BM Güvenlik Konseyi oybirliğiyle 1874 sayılı kararı alarak eski yaptırımları güçlendirdi ve yenilerini uygulamaya başladı: Birkaç istisna dışında bütün silah türlerinin satışı ve ilgili işlemleri yasaklandı, nükleer ve füze programlarıyla ilgili şahısların ve kuruluşların finansal kaynakları donduruldu, Kuzey Kore’ye sivil amaçlı olanlar dışında kredi vermek yasaklandı ve var olan maddi yardımın azaltılması kararlaştırıldı, Kuzey Kore vatandaşlarının yurtdışında ilgili bölümlerde eğitim görmesi yasaklandı.³⁵⁷

Mart 2010’da iki Kore arasında tartışmalı deniz sınırına yaklaşan bir Güney Kore gemisi vurularak batırıldı. ABD’nin de katıldığı uluslararası soruşturma sonucunda, geminin Kuzey Kore tarafından batırıldığı ortaya çıktı. Ancak Kuzey Kore suçlamayı

³⁵⁵ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 51.

³⁵⁶ **A.g.e.**, s. 54.

³⁵⁷ United Nations Security Council, **Resolution 1874**, 12.06.2009, [https://undocs.org/S/RES/1874\(2009\)](https://undocs.org/S/RES/1874(2009)), (15.01.2019), s. 3-5.

reddetti ve Çin bu olay bağlamında BM Güvenlik Konseyi'nde Pyongyang'ı kınayan kararın alınmasını engelledi.³⁵⁸ Bu durumda ABD tek taraflı yaptırım uyguladı. Ayrıca ABD Dışişleri ve Savunma Bakanları Güney Kore'yi ve özellikle Koreler arasındaki sınırı ziyaret etti ve ardından iki ülke ortak deniz tatbikatı düzenledi. Böylece ABD güç gösterisi yaparak ortaklarını ve bölge güvenliğini korumaya hazır olduğunu belirtti.³⁵⁹ Bu tatbikat hem Kuzey Kore hem de Çin tarafından şiddetle kınandı.

Tüm kışkırtıcı adımlarına rağmen Kuzey Kore, nükleer programından vazgeçme niyeti olmasa da, ara sıra insani yardım karşılığında nükleer görüşmelerin yeniden başlatılmasını gündeme getiriyordu.³⁶⁰ Bu şekilde Şubat 2012'de ABD ile Kuzey Kore Pekin'de yapılan görüşmelerden sonra uzlaşmaya vardıklarını açıkladılar. ABD'nin yapacağı 240,000 ton gıda yardımı karşılığında Kuzey Kore Yongbyon nükleer tesisindeki zenginleştirmeyi durduracaktı, UAEA'nin müfettişleri için erişim sağlayacaktı ve uzun menzilli füze ile nükleer denemeler yasağına uyacaktı.³⁶¹

Ancak Kuzey Kore'nin Nisan 2012'de başarısız füze fırlatma girişimiyle bu anlaşma geçerliliğini yitirdi. O zamandan beri Kuzey Kore Aralık 2012'de ve 7 Şubat 2016'da başarılı uydu fırlatma operasyonları gerçekleştirip kendi füzesi ile uzaya uydu gönderebilen onuncu ülke oldu. Bunun yanı sıra 12 Şubat 2013'te ve 9 Eylül 2016'da nükleer denemeler gerçekleştirdi.³⁶² 6 Ocak 2016'da da Kuzey Kore sadece nükleer değil,

³⁵⁸ "North Korean torpedo' sank South's navy ship – report", **BBC**, 20.05.2010, <https://www.bbc.com/news/10129703>, (10.09.2018); Clinton, **Zor Seçimler**, s. 55.

³⁵⁹ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 56.

³⁶⁰ Emma Chanlett-Avery ve d., **North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation**, Washington, Congressional Research Service, 21.07.2015, s. 8.

³⁶¹ Kelsey Davenport, "Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy", **Arms Control Association**, 2018, <https://www.armscontrol.org/factsheets/dprkchron#2011>, (11.10.2018).

³⁶² "North Korea confirms 'successful' nuclear test", **The Telegraph**, 12.02.2013, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/northkorea/9864069/North-Korea-confirms-successful-nuclear-test.html>, (05.02.2018).

hidrojen bombası denemesini de gerçekleştirdiğini açıkladı. Ayrıca onlarca kısa, orta ve uzun menzilli füze denemesi gerçekleşti.³⁶³

2012’de hem Kuzey Kore’de hem de Çin’de yönetimler değiştikten sonra Pekin, Pyongyang ile siyasi ilişkilere mesafe koydu.³⁶⁴ Çin’in ABD ile işbirliği içinde yaptırımlar üzerinde çalışması sonucunda birçok BM Güvenlik Konseyi kararı alınabildi. Ocak 2013’te alınan 2087 sayılı yaptırım kararıyla üye ülkelere Kuzey Kore’ye sevk edilen şüpheli yüklere el koyma ve yok etme hakkı tanındı³⁶⁵; Mart 2013’te, 2094 sayılı kararla Kuzey Kore’nin uluslararası finansal sistemine erişimi kesildi³⁶⁶; Mart 2016’da 2270 sayılı kararla Kuzey Kore’den altın, vanadyum, titanyum, nadir doğal kaynaklar ve kömür ile demiri, Kasım 2016’da 2321 sayılı kararla ise gümüş, çinko, nikel ve bakırın satın alınması yasaklandı.³⁶⁷

BM yaptırımları dışında ABD Şubat 2016’da Kuzey Kore’ye karşı nükleer silahlar geliştirmesi, silah ticareti yapması, insan hakları ihlalleri ve siber güvenliği bozması nedeniyle tek taraflı yaptırım uyguladı.³⁶⁸ Ekim 2013’ten beri füze savunma sistemi (FSS) almayı düşünen Güney Kore ile ABD, Temmuz 2016’da Güney Kore’ye THAAD FSS’ni kurmaya karar verdiler.³⁶⁹ ABD bunun sadece Kuzey Kore’ye karşı kurulduğunu vurgulamasına rağmen Çin için sınırlarının yakınında ABD’nin FSS’nin kurulması hassas bir konuydu. THAAD FSS’nin dışında, Aegis savunma sistemi taşıyan 33 Amerikan

³⁶³ Davenport, “Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy”.

³⁶⁴ Scott A. Snyder, “Will China Change Its North Korea Policy?”, **Council on Foreign Relations**, 31.03.2016, <https://www.cfr.org/expert-brief/will-china-change-its-north-korea-policy>, (05.02.2018).

³⁶⁵ United Nations Security Council, **Resolution 2087**, 22.01.2013, [https://undocs.org/S/RES/2087\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2087(2013)), (15.01.2019), s. 2.

³⁶⁶ United Nations Security Council, **Resolution 2094**, 22.03.2013, [https://undocs.org/S/RES/2094\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2094(2013)), (15.01.2019), s. 3-4.

³⁶⁷ United Nations Security Council, **Resolution 2270**, 02.03.2016, [http://undocs.org/S/RES/2270\(2016\)](http://undocs.org/S/RES/2270(2016)), (15.01.2019), s. 7; United Nations Security Council, **Resolution 2321**, 30.11.2016, [http://undocs.org/S/RES/2321\(2016\)](http://undocs.org/S/RES/2321(2016)), (15.01.2019), s. 6.

³⁶⁸ U. S. 114th Congress, “North Korea Sanctions and Policy Enhancement Act of 2016”, 18.02.2016, <https://www.congress.gov/114/plaws/publ122/PLAW-114publ122.pdf>, (03.07.2018), s. 94.

³⁶⁹ Jen Judson, “THAAD To Officially Deploy to South Korea”, **DefenseNews**, 07.07.2016, <https://www.defensenews.com/home/2016/07/08/thaad-to-officially-deploy-to-south-korea/>, (03.07.2018).

gemisinden 17'si Pasifik filosunda bulunmaktaydı.³⁷⁰ Son olarak 2015'ten beri, Kuzey Kore'yi caydırmak için, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine taktik nükleer silah yerleştirmesinin gerekliliğine ilişkin tartışmalar yürütülmekteydi.³⁷¹

ABD'nin bunca caydırıcı önlemine rağmen Kuzey Kore nükleer programından vazgeçmedi. Bunun en önemli sebebi Çin'den destek görmesiydi. Kuzey Kore dış ticaretinin %70'ini Çin ile yapıyordu ve Pekin yaptırımları tam uygulamıyordu.³⁷² Rejimin çökmesi halinde Kore Yarımadası'nda, başta ABD yanlısı Birleşik Kore'nin oluşması olmak üzere istikrarsızlığın ya da çatışmanın ortaya çıkmasını önlemek istiyordu.

Sonuç olarak, ABD'nin yaptırım rejiminin etkisi sınırlı kaldı. Çin'in koşulsuz ekonomik desteğine sahip olan ve nükleer programını rejimin tek güvencesi olarak gördüğü için vazgeçmeyen Kuzey Kore karşısında ABD'nin yapabileceği tek şey, bölgede başta füze savunma sistemi olmak üzere askeri varlığını artırmaktı.

C. ABD Dış Politikasında Liberal Açılımlar ve Çin

Çin'in yükselişine karşılık vermek için ABD'nin uyguladığı Asya'ya Dönüş politikası bütün Obama dönemi boyunca ABD dış politikasına damga vurdu. Ancak bu rekabet Obama'nın ABD Başkanı olunca gündeme getirdiği başka konularda da hissediliyordu. ABD'nin Küba politikası Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini bozarak Çin'in genişlemesi için uygun ortam yaratıyordu. Bu politikanın değiştirilmesi de Çin'e karşı bir adımdı.

³⁷⁰ U.S. Department of Defense, Missile Defense Agency, "Aegis Ballistic Missile Defense", https://www.mda.mil/system/aegis_bmd.html, (09.09.2018).

³⁷¹ Van Jackson, "The US Doesn't Need Tactical Nuclear Weapons in Asia", **The Diplomat**, 02.07.2015, <https://thediplomat.com/2015/07/the-us-doesnt-need-tactical-nuclear-weapons-in-asia/>, (09.09.2018).

³⁷² Andrei Lankov, "Why Nothing Can Really Be Done about North Korea's Nuclear Program", **Asia Policy**, № 23 (2017), s. 108.

Başkan'ın gündeme getirdiği diğer bir konu ise iklim değişikliği idi. Bu konudaki ABD'nin dünya liderliğini pekiştirmeyi hedefleyen Obama, Washington'un uluslararası anlaşmaya katılmaması gibi olumsuz kararlarını giderecekti. Ayrıca, Asya-Pasifik bölgesinin hızlı sanayileşmesinin çevre üzerindeki büyük etkisini gidermek üzere bölge ülkelerini sürece dahil etmek de öncelikli hedefler arasındaydı.

1. Küba'ya Karşı Tutumun Yumuşaması

ABD ile Latin Amerika ülkeleri arasında ilişkilerin gelişmesini engelleyen en önemli konulardan biri Küba sorunu idi. 1998'de Venezuela'da Hugo Chavez'in cumhurbaşkanı olmasıyla ABD'nin 'arka bahçesi' saydığı Latin Amerika'da "kızıllaşma" başlamıştı. Kısa süre sonra Latin Amerika ülkelerinden neredeyse hepsinde "sol" iktidara gelmişti. Bu ülkeler için Küba bir direniş sembolüydü. ABD'nin Küba'ya karşı sert politikalar uygulaması Latin Amerika'da ABD karşıtlığını artırmaktaydı. 2009'da Kosta Rika ve El Salvador Küba ile diplomatik ilişkileri tekrar başlatınca, Latin Amerika'dan dışlanan Küba değil, ABD oldu. Aynı yıl Amerikan Devletleri Örgütü Küba'yı üyelikten çıkararak 1962 tarihli kararını iptal etti.

2009'da, Senato Dış İlişkiler Komisyonu raporunda, ABD'nin Küba'ya 50 yıldır uyguladığı politikanın başarısızlığı 4 maddede ortaya kondu. İlk olarak ABD'nin Küba'ya yönelik tutumu diğer Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerini bozmaktaydı. İkinci olarak Küba ile ortak olan göç ve uyuşturucu ticaretinin önlenmesi gibi sorunlarda işbirliğini engellemekteydi. Üçüncü olarak Küba yönetimi, ülkedeki kötü ekonomik

durum için ABD'yi suçlayarak iktidarını pekiştiriyordu. Son olarak ABD Küba'yı izole ederek kendisini de ülkedeki politikaları etkileme fırsatından mahrum bırakıyordu.³⁷³

Böylece hem Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerin bozulmasını önlemek, hem bölgedeki “sol” iktidarlara ilham vermemek, hem de bölgedeki güç boşluğundan Çin'in yararlanmasına olanak vermemek için Washington, Küba konusunda, katılım politikasına geçerek yumuşak güç kullanmaya karar verdi. Yeni politika Küba'da olası demokratikleşme sürecini başlatarak ABD karşıtı eğilimi kıracaktı.³⁷⁴ Başkan Obama, Nisan 2009'da Trinidad ve Tobago'da düzenlenen Amerikalar Zirvesi'nde ABD'nin Küba ile ilişkilerde yeni sayfa açacağını ilan etti ve bu süreç küçük ödünlerle başladı.

Obama yönetiminin yaptırımları hafifletmeye başlaması Kübalı mültecilerin ülkede kalan akrabalarıyla ilişkilerini olumlu etkiledi. 2009'da ABD önce akraba ziyaretleri ve para havalelerindeki sınırlamaları gevşetti. Aile ziyaretlerinin sıklığı üç yılda birden yılda bire, ziyaret sırasında harcanabilecek para miktarı 50'den 170 dolara çıkarıldı. Ayrıca 14 gün olan azami ziyaret süresi kaldırıldı. 2009 sonunda ise Küba'da akrabası olan herkes için bütün sınırlamalar kaldırıldı.³⁷⁵

2011'de Küba'ya eğitim, gazetecilik ve din amaçlı ziyaretlere izin verildi. Ayrıca Küba'ya para havalesi yapma hakkı sadece Küba'da akrabası olanlara değil tüm ABD vatandaşlarına tanındı. Nihayet ABD ile Küba arasındaki lisanslı charter uçuşları artık her Amerikan uluslararası havalimanı tarafından kabul edebilir hale geldi.³⁷⁶ İlişkileri daha da geliştirmek isteyen Obama, ABD'deki Kübalı azınlığın karşı çıkması nedeniyle geri adım atmak zorunda kaldı. 2012'deki Amerikalar Zirvesi'ne Küba'nın katılımı

³⁷³ Khilola Ulugova, “Tramp i «kubinskoe nasledie» Obamy” (Trump ve Obama'nın «Küba mirası»), **Vestnik MGIMO**, № 2 (2017), s. 199.

³⁷⁴ Emrah Kaya, “Modern Dünya-sistem Teorisi Kapsamında ABD ile Küba Yakınlaşmasının Eleştirisi ve Latin Amerika'ya Olası Yansıması”, **Akademik Bakış Dergisi**, № 57 (2016), s. 371.

³⁷⁵ Mark Sullivan, **Cuba: U.S. Restrictions on Travel and Remittances**, Washington, Congressional Research Service, 2018, s. 4-5.

³⁷⁶ **A.g.e.**, s. 6.

ABD baskısıyla reddedildi. Ancak Latin ülkeleri birleşerek Küba'nın katılımını bir sonraki zirvenin gerçekleşmesinin koşulu olarak belirttiler.³⁷⁷

Küba'ya gelince, bölgede ana ortağı Venezuela'ydı. Venezuela'dan daha uygun fiyata petrol satın alabilen Küba, 5 Mart 2013'te Hugo Chavez'in vefatı sonrasında Venezuela siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlığa sürüklenince ekonomisini desteklemenin başka yollarını aramaya yöneldi.³⁷⁸

2008'de resmi olarak kardeşi Fidel Castro'nun yerine geçen Raul Castro, 2013'te ikinci başkanlık dönemini tamamladıktan sonra iktidardan çekileceğini açıkladı. Ayrıca bütün yönetim görevlerinde aynı kişinin en fazla iki dönem görev yapabileceğine ilişkin sınırlama getirdi.³⁷⁹ Bunun dışında, Raul Castro döneminde ekonomi üzerinde devletin kontrolünün gevşetilmesine yönelik reformlar gerçekleşti.³⁸⁰ Kübalıların cep telefonu ile bilgisayar kullanmalarına ve özel izin almadan yurt dışına çıkmalarına izin verildi.

Kasım 2012'de Obama'nın yeniden başkan seçilmesi Küba'ya karşı uyguladığı politikalara devam etmesine olanak tanıdı ve Küba'nın attığı adımlara karşılık 2013'te Küba ile gizli görüşmeler başladı. Haziran 2013'te Kanada'da Başkan'ın danışmanları Küba temsilcileriyle ilk Latin kökenli Papa'nın arabuluculuğuyla tutuklu casusların değiş tokuşuna ilişkin görüşmeler yaptılar.³⁸¹

Söz konusu görüşmeler başarıyla sonuçlandırıldıktan sonra 17 Aralık 2014'te ABD ve Küba 1961'de kesilen ilişkileri başlattıklarını açıkladılar. Küba'nın da

³⁷⁷ Elsada Cassells, **Cuba-United States Relations in the Age of Obama**, Doha, Al Jazeera Center for Studies, 2015, s. 5.

³⁷⁸ Ulugova, **a.g.e.**, s. 200.

³⁷⁹ Damien Cave, "Raúl Castro Says His New 5-Year Term as Cuba's President Will Be His Last", **The New York Times**, 24.02.2013, <https://www.nytimes.com/2013/02/25/world/americas/raul-castro-to-step-down-as-cubas-president-in-2018.html>, (20.03.2018).

³⁸⁰ **A.g.e.**

³⁸¹ Carol Morello ve Karen DeYoung, "Secret U.S.-Cuba diplomacy ended in landmark deal on prisoners, future ties", **The Washington Post**, 17.12.2014, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/secret-diplomacy-with-cuba-ended-in-breakthrough-deal/2014/12/17/c51b3ed8-8614-11e4-a702-fa31ff4ae98e_story.html?utm_term=.a3089b43d7d5, (20.03.2018).

katılımıyla tarihe geçen 11 Nisan 2015'teki Amerikan Devletleri Örgütü Zirvesi'nde ABD Başkanı ile Küba Başkanı 50 yıl sonra ilk defa ikili görüşme yaptılar. Zirveden döndükten hemen sonra Başkan Obama Kongre'den Küba'yı terörizme sponsorluk yapan ülkeler listesinden çıkarmasını istedi ve 29 Mayıs'ta Küba resmi olarak bu listeden çıkarıldı.³⁸²

20 Temmuz 2015'te ABD ve Küba'da karşılıklı olarak büyükelçilikler açılarak iki ülke arasında diplomatik ilişki tekrar kuruldu. 14 Ağustos'ta ABD Dışişleri Bakanı Kerry büyükelçiliğin üzerinde ABD bayrağını yükseltmek için Havana'ya geldi. 1 Mart 2016'da ise 1928'den beri ilk defa ABD Başkanı olarak Obama Küba'yı ziyaret etti. Bununla birlikte Beyaz Saray 2015-2016 yıllarında Küba'ya seyahat etme, ticaret yapma, yatırım yapma sınırlamalarını gevşetti. Ayrıca hava, deniz ve posta iletişimi yeniden kuruldu.

Başkan Obama Küba ambargosunu kaldırmayı da planlamaktaydı ancak ambargoyu iptal etme yetkisi sadece Kongre'ye aitti. Bu bağlamda Ocak 2015'te Obama Kongre'de yaptığı konuşmada Küba ambargosunun kaldırılmasını istedi.³⁸³ Ancak Kasım 2014 parlamento seçimlerinde Cumhuriyetçiler hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da çoğunluk sağladığı için Obama başkanlığının sonuna kadar Kongre'yi bu konuda ikna edemedi.

Değişen Küba politikasının başarısının önemli parçası, ABD toplumunun ve Küba'nın bu yakınlaşmaya hazır olmasıydı. Başkanlığının ilk yarısında Obama ABD'deki Kübalı azınlığının direnişle karşılaştı. Temmuz 2015'te ise artık ABD

³⁸² Julie H. Davis, "Year After Cuba-U.S. Thaw, Obama Says Change Will Take Time", **The New York Times**, 16.12.2015, <https://www.nytimes.com/2015/12/17/world/americas/year-after-cuba-us-thaw-obama-says-change-will-take-time.html>, (20.03.2018).

³⁸³ The White House, "Remarks by the President in State of the Union Address", 20.01.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015>, (20.03.2018).

nüfusunun %73'ü Küba ile yakınlaşma politikasını destekleyip ambargonun kaldırılmasından yanaydı. Küba'da ise yakınlaşma yanlılarının oranı %97'ye ulaşmıştı.³⁸⁴

Sonuç olarak, Obama döneminde ABD'nin Küba politikasını değiştirmesinin birkaç sebebi vardı. İlk olarak, uluslararası ekonomik krizden etkilenen ABD, ülkede istihdamı artırmak için yeni ihracat fırsatları aramaktaydı. 50 yıldan fazla süredir kapalı olan Küba pazarının Amerikan şirketlerine açılmasının ekonomiye katkı sağlayacağı düşünülmekteydi. İkincisi, Obama, Küba gibi demokratik olmayan devletlere karşı izolasyon yerine katılım politikasını uygulamaya başladı. Böylece bu ülkede ABD'nin sivil toplumu geliştirmek için yumuşak güç kullanma fırsatı çıkacaktı.

Son olarak, ABD ile Küba arasında ilişkilerin gelişmesi ABD'nin Latin Amerika'ya yönelik daha geniş stratejisinin bir parçasıydı. Bu sorunun çözülmesi, Çin'in yayılmasının önüne geçmek üzere ABD ile Latin Amerika ülkeleri arasında daha geniş işbirliğinin temelini hazırlıyordu. Ama 2016 sonunda Cumhuriyetçi Parti hem Başkanlığı kazandı hem de Kongre'de çoğunluğu sağladı. ABD'ye göç etmiş Kübalılar geleneksel olarak Cumhuriyetçi Parti ile daha sıkı bağlantılara sahiptir. Edward Cruz ve Marco Rubio gibi söz konusu toplumun liderleri Küba'daki Castro rejimine karşıdır.³⁸⁵ Ayrıca Obama'nın Küba'ya ilişkin kararlarının çoğu Başkanlık Kararnamesi ile alındığı için Trump tarafından iptal edilebilir.³⁸⁶ İnsan hakları, Guantanamo'nun geri verilmesi ve ambargonun kaldırılması sorunları yeni iktidara kaldığı için Küba ile ilişkilerde kaydedilen gelişmelerin başarısını zaman gösterecek.

³⁸⁴ Dmitrii Danilin, "Rol ekspertno-analiticheskogo soobshchestva SShA v «perezagruzke» kubino-amerikanskikh otnoshenii" (Küba-ABD ilişkilerinin yeniden başlatılmasında ABD'nin uzman-analitik topluluğunun rolü), **Vestnik RGGU**, № 4 (2016), s. 107.

³⁸⁵ Georgii Kolarov, "Diplomaticheskaia aktivnost Gavany napravlena na sblizenie s Zapadom" (Havana'nın diplomatik faaliyetleri Batı ile yakınlaşmaya yöneliktir), **21-i vek**, № 1 (2017), s. 120-121.

³⁸⁶ Ulugova, **a.g.e.**, s. 196.

2. Paris İklim Anlaşması

Obama'ya göre temiz enerji, ABD'nin enerji bağımsızlığını sağlayacağı, gezegeni iklim değişikliğinden koruyacağı ve gelecek istihdamın yoğunlaşacağı bir ekonomi sektörüdür.³⁸⁷ ABD, ulusal güvenliğini ve vatandaşlarına istihdam sağlamak için bu sektörde öncülük etmeliydi. ABD'nin hem pazarda pay kapması hem de çevre konusunda itibarını düzeltmesi gerekiyordu.

ABD'nin uluslararası temiz enerji piyasasından pay alması iç politikaya da bağlıydı. Farklı ekonomi alanlarında Amerikan üstünlüğü teknoloji gelişimine yapılan yatırımlarla sağlanıyordu. Temiz enerji sektöründe ise bu yatırımlar eksikti.³⁸⁸ Ayrıca uluslararası piyasadaki rekabet de verimli çalışmayı engelliyordu. 21. yüzyılın başında Çin'in daha ucuz güneş panelleri üretmesi birçok ABD şirketini iflasa sürüklemişti. Başkan Obama'nın başlıca amacı, temiz enerji konusundaki küresel çabaların birbirini tekrarlamaması için koordine edilmesi oldu.³⁸⁹

Başkan Obama göreve başladığında çevre koruma konusunda hemen adımlar atmaya başladı. İklim değişikliği sorunu Ulusal Güvenlik Stratejilerinin ikisine de ekledi. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde bu konuya dair sadece bir paragraf varken, 2015 belgesinde bir alt bölüm ayrıldı.³⁹⁰ 2010 belgesine göre ABD gezegenin geleceği için mücadeleyi ülke içinde başlatacaktı. Temiz enerjiye yatırım yapılarak 2020'ye kadar sera gazlarının salınımının %17 ve 2050'ye kadar da %80 oranla düşürülmesi planlandı.

³⁸⁷ Suzanne Goldenberg, "Obama focuses on green economy in speech before Congress", **The Guardian**, 25.02.2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/feb/25/barack-obama-green-economy-environment>, (01.05.2018).

³⁸⁸ Varun Sivaram ve Teryn Norris, "Fighting Climate Change With Innovation", **Foreign Affairs**, №3 (2016), s.155.

³⁸⁹ **A.g.e.**

³⁹⁰ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 47; The White House, **National Security Strategy 2015**, s. 12.

Uluslararası alanda ise ABD bütün büyük ekonomiler için sorumlulukları belirten geniş çaplı bir girişim başlatmayı hedefledi.³⁹¹

Başkan, Beyaz Saray'da yeni Enerji ve İklim Değişikliği Politikası Ofisini kurup Enerji ve İklim Değişikliği Danışmanı atadı. Ayrıca 2009'da ABD Dışişleri Bakanlığı Özel İklim Değişikliği Elçisi atadı. Böylece ülke içinde birçok yeşil girişimi başlatan Obama, uluslararası alanda da ABD'yi temiz enerji konusunda dünya lideri konumuna geri getirmeyi amaçladı.³⁹²

ABD kendi örneğiyle küresel yeşil harekete büyük katkıda bulundu. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tartışmalarda ön plana çıkan 'salınımın sınırlandırılması ekonomik büyümeyi engeller' argümanı, ABD örneğinde çürütüldü. Söz konusu dönemde elektrik üretiminden kaynaklanan sera gazı salınımı %9.5 düşmüşken, ekonomi %10'dan fazla büyüdü.³⁹³ ABD'de enerji verimliliğine dair ürünlerin ve hizmetlerin tasarımı, kurulması ve üretimi alanlarında istihdam edilenlerin sayısı doğal kaynakların çıkarılması ve elektrik üretilmesi alanlarındakilerini 2 kat geçince, diğer yaygın 'istihdam sağlama' argümanı da çürütülmüş oldu.³⁹⁴

Uluslararası alanda iklim değişikliği sorunun çözümü ise, büyük ölçüde Çin'e bağlıydı. Kyoto Protokolü'nün yapıldığı zamanda mücadelenin sorumluluğunu sadece gelişmiş ülkeler üstlenmeli ilkesi baskındı. Ancak Obama Başkan olduğunda ABD'nin yanı sıra Çin de en büyük atmosfer kirleticisi olmuştu. Bu iki ülke, toplam salınımın

³⁹¹ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 47.

³⁹² Goldenberg, **a.g.e.**

³⁹³ Barack Obama, "The irreversible momentum of clean energy", **Science**, 09.01.2017, <http://science.sciencemag.org/content/early/2017/01/06/science.aam6284>, (01.05.2018).

³⁹⁴ **A.g.e.**

yaklaşık % 45'ini ürettiyordu.³⁹⁵ Bu bağlamda, 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde her ülke kendi yaptıkları için sorumluluk üstlenmeli ilkesi belirlendi.³⁹⁶

2009'da Kopenhag'da düzenlenen BM İklim Değişikliği Konferansı'nda ABD bu konuyu gündeme getirip gelişmekte olan ülkeleri de sorumluluklarını üstlenmeye çağıracaktı. Ancak Çin, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika temsilcilerini gizli bir toplantıya çağırarak ABD'yi önlemeye çalıştı.³⁹⁷ Washington'un büyük diplomatik çabalarına rağmen gelişmekte olan ülkeler bağlayıcı bir salınım sınırlaması kabul etmediler. Ancak konferans sonucunda imzalanan Kopenhag Uzlaşması'nda gelişmiş ülkeler salınımı indirme çabalarını artırma yükümlülüğünü alırken, gelişmekte olan ülkeler genel olarak iklim üzerindeki olumsuz etkilerinin sorumluluklarını üstlenecekti.³⁹⁸ Böylece ortak sorumluluk ilkesi aşamalı olarak kabul edilmeye başladı.

Yeni bağlayıcı sorumlulukları belirleyememesine rağmen ABD temiz enerji konusunda uluslararası işbirliğini geliştirecekti. 2009'da ABD Enerji Bakanı ilk uluslararası Temiz Enerji Bakanları Toplantısı'nı düzenleyeceğini açıkladı. Zirveye katılan 24 ülke ve Avrupa Komisyonu küresel temiz enerji yatırımlarının %90'ını ve küresel sera gazı salınımının %75'ini gerçekleştiriyorlardı.³⁹⁹ Bu toplantının ana amacı dünya çapında enerji verimliliğini artırmak, temiz enerji kaynaklarını geliştirmek ve erişimini genişletmektir. Bu toplantı 2010'da ABD'de, 2013'te en büyük kirleticilerin arasına giren Hindistan'da ve 2017'de Çin'de gerçekleştirildi. Böylece ABD'nin gelişmekte olan ülkeleri sürece gittikçe daha çok dahil edebildiği görülmektedir.

³⁹⁵ “SShA i KNR dogovorilis o sokrashchenii parnikovykh vybrosov” (ABD ve ÇHC sera gazları salınımının indirilmesi konusunda anlaşılabilir), **BBC**, 12.11.2014, https://www.bbc.com/russian/international/2014/11/141112_china_us_meeting, (30.04.2018).

³⁹⁶ The White House, **National Security Strategy 2010**, s. 47.

³⁹⁷ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 484.

³⁹⁸ Tatiana Avdeeva, “Kopengagen-2009: proval, uspekh ili moment istiny?” (Kopenhag-2009: fiyasko, başarı ya da dönüm noktası mı?), **International Affairs**, № 2 (2010), <https://interaffairs.ru/jauthor/material/188>, (30.04.2018).

³⁹⁹ Clean Energy Ministerial, “About the Clean Energy Ministerial”, <http://www.cleanenergyministerial.org/about-clean-energy-ministerial>, (01.05.2018).

Obama'nın uluslararası alanda temiz enerjiye dair en önemli başarısı, 2007'de sera gazları salınımı açısından ABD'yi geçen Çin ile etkili bir ortaklığın kurulmasıydı. 2009'da ABD-Çin Temiz Enerji Araştırma Merkezi kurularak iki ülke arasında önemli bir sorun olan fikri mülkiyet sorunu aşıldı.⁴⁰⁰ İlerleyen yıllarda Çin'in hızlı ve kömüre dayalı sanayileşmesi başta hava kalitesi olmak üzere çevre sorunlarına yol açınca Pekin yeşil girişimlere daha da sıcak bakmaya başladı.

Kasım 2014'te ABD ve Çin, sera gazlarının salınımını sınırlandıran anlaşmayı imzaladılar.⁴⁰¹ ABD, 2009'da Kopenhag'da ilk defa ilan ettiği sorumluluğunu, 2025 yılına kadar salınımı 2005 düzeyine göre % 26-28 indireceğini açıklayarak, geliştirdi. Daha önce sera gazı salınımını indirme sorumluluğu almayı reddeden Çin, oran belirtmeden 2030 yılına kadar salınımı indireceğini belirtti. Çin 2009 Konferansına göre tutumunu radikal şekilde değiştirmişti.⁴⁰² Bu tarihi anlaşma, yeni bir uluslararası iklim anlaşması için zemin hazırladı.

18 yıldır bir anlaşmaya varılmadan İklim Konferansları düzenlenmekteydi.⁴⁰³ ABD ve Çin tutum değiştirdiğinde, Aralık 2015'te 21. BM İklim Konferansı'nda Paris İklim Sözleşmesi 196 ülke tarafından imzalandı. Bu anlaşma 'iklim değişikliğiyle sadece birkaç gelişmiş ülke savaşmalı' tezini çürüttü ve bu konudaki ilk evrensel bağlayıcı anlaşma oldu. Ana ilkesi de sera gazlarının salınımına neden olan doğal kaynakların kullanımından vazgeçmek değil, salınımı indirmek, teknolojileri yenilemek ve iklim değişikliğine adaptasyon tedbirlerini geliştirmektir.

⁴⁰⁰ Sivaram ve Norris, **a.g.e.**, s. 155.

⁴⁰¹ "SShA i KNR dogovorilis o sokrashchenii...".

⁴⁰² Aleksandr Artemev ve Andrei Kovalevskii, "Borba s potepleniem zamorozilas" (Havanın ısınması ile mücadele dondu), **Gazeta.Ru**, 18.12.2009, https://www.gazeta.ru/politics/2009/12/18_a_3300744.shtml?updated, (01.05.2018).

⁴⁰³ Veerabhadran Ramanathan, Jessica Seddon ve David Victor, "The Next Front on Climate Change", **Foreign Affairs**, № 2 (2016), s. 135.

Anlaşmanın 2020’de yürürlüğe girmesi beklenirken, 4 Kasım 2016’da, bunun için gerekli 55 ülke anlaşmayı rekor sürede onayladılar.⁴⁰⁴ Ayrıca Çin ve Hindistan dahil 22 ülke ve Avrupa Komisyonu’nu bir araya getiren İnovasyon Misyonu adlı girişim başlatıldı. Amacı temiz enerji araştırma ve geliştirmelere devlet yatırımların iki kat artırılmasıydı. Uzmanlara göre, var olan teknolojilerle küresel ısınmayla savaşmak pahalı, zor ve büyük ihtimalle başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Bu nedenle yeni teknolojilerin geliştirilmesini teşvik etmek bu amaç için hayati öneme sahipti.⁴⁰⁵

Sonuç olarak, Obama döneminde ABD, ülke içinde dünyaya örnek olan politikalar uygulayarak ve uluslararası çabalara ivme kazandırarak çevre koruma konusunda itibarını yenileyebildi. İklim değişikliği ABD ulusal güvenliğine bir tehdit olarak belirlendi. Obama’ya göre ABD’nin Paris İklim Anlaşmasına katılması, gündem yaratması, diğer ülkeleri sorumlu tutabilmesi, şeffaflık talep edebilmesi, piyasa eğilimlerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktaydı. Böylece ABD, diğer ülkelerin sorumluluk almasını sağlayarak kendi ulusal güvenliğini güvenceye alacaktı.

Ancak, Obama yönetiminin çevre konusundaki girişimlerini Kongre desteklemedi. Başkan Paris İklim Anlaşması’nı Senato’nun onayına sunmadı ve kanun haline getirmede. Böylece bir sonraki Başkan’ın anlaşmasından kolayca vazgeçmesi için zemin hazırlamış oldu.

ABD’nin çabalarına rağmen yeşil ekonomi sektöründe Çin önderliğini pekiştirmekteydi. 2016’da Çin’in temiz enerjiye yatırımları ABD’ninkini 2.3 kat aşarak 132.6 milyar dolara ulaştı. Çin yatırımları 2016’da % 24 büyüme gösterirken ABD’ninki ancak % 1 arttı.⁴⁰⁶ Dünyanın altı en büyük güneş paneli üreticisi firmaların beşi Çinliydi

⁴⁰⁴ “Segodnia vstupilo v silu Parizhskoe soglashenie po klimatu” (Paris iklim anlaşması bugün yürürlüğe giriyor), **Novosti OON**, 04.11.2016, <https://news.un.org/ru/story/2016/11/1294711>, (01.05.2018).

⁴⁰⁵ Sivaram ve Norris, **a.g.e.**, s. 149.

⁴⁰⁶ “State of Clean Energy Investment”, **Bloomberg New Energy Finance**, <https://about.bnef.com/clean-energy-investment/>, (02.06.2018).

ve Çin en büyük rüzgar türbini üretti.⁴⁰⁷ 2016 ABD başkanlık seçimlerinde iklim değişikliğine inanmayan Trump'ın kazanması da ABD'nin temiz enerji pazarını paylaşma yarışını kaybetme olasılığını artırdı.

Özetle, Çin ile ciddi rekabetine rağmen Obama döneminde ABD dünyanın en büyük ekonomisi olma niteliğini korudu. Pazarlar için savaşan Washington, Afrika'da ticaret ortaklarını ve kalemlerini çeşitlendirmeye çalıştı ve Latin Amerika'da üstünlüğünü korudu. Asya-Pasifik bölgesinde ise, Çin üstünlüğüne rağmen payını artırdı ve Çin'i içermeyen ekonomik blok kurabildi. Söz konusu bölgede Çin ile jeopolitik açıdan da rekabet eden ABD, askeri varlığını artırdı ve özellikle Çin'in komşularıyla askeri ilişkilerini geliştirdi. Ancak iki ülke arasındaki güçlü ekonomik bağımlılık nedeniyle büyük bir gerginlik yaşanmadı.

Çin'i uluslararası toplumun ve ABD'nin önderliğindeki uluslararası sisteminin sorumlu bir üyesi haline getirmesi amacı açısından ise Obama'nın politikası başarısız oldu. Çin'in ekonomik gücünden dolayı ABD'nin Pekin'i zorlama yöntemleri çok sınırlıydı. Tam tersine Pekin ABD'nin yaptırımlarından kaçınmak için uluslararası düzenini kendi lehine değiştirmeye başladı.

⁴⁰⁷ Michael Slezak, "China cementing global dominance of renewable energy and technology", **The Guardian**, 06.01.2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/jan/06/china-cementing-global-dominance-of-renewable-energy-and-technology>, (02.06.2018).

IV. BARACK OBAMA DÖNEMİ ABD’NİN RUSYA POLİTİKASI

2009’da Prag’da Obama dünyayı nükleer silahtan arındıracak sürece ivme kazandırmak istediğini açıkladı. Nükleer silahlar ABD’nin ulusal güvenliğine en büyük tehdit olarak belirlendi. Bu nükleer gündem kaçınılmaz olarak Beyaz Saray’ın dikkatini ABD’nin Rusya ile ilişkilerine çekecekti.

SSCB dağıldıktan sonra ekonomik düşüşe uğrayan Moskova uluslararası alanda etkisinin azalması sorunuyla karşı karşıyaydı. Obama öncesi dönemde NATO’nun genişlemesi ve Gürcistan savaşı nedeniyle ABD ile Rusya arasındaki ilişkiler gergindi. Bu koşullarda hala Rusya’yı ABD’nin rakibi olarak görmeye devam edenler olsa da Rusya’nın ABD ile kıyaslanacak sadece iki unsuru kalmıştı: Sovyet mirası olan başta nükleer silah cephaneleri olmak üzere askeri güç ve BM Güvenlik Konseyi’ndeki veto hakkı. ABD ile Rusya dünya nükleer cephanelerinin %93’üne sahiptir.⁴⁰⁸ Nükleer silahların işletilmesinin ve nükleer atıkların saklanması ise büyük maliyetleri vardır. Bu nedenle krizden sonra ekonomik sıkıntılarla karşılaşan ABD için gerginliğe rağmen Rusya ile nükleer alanında etkili işbirliği kurmak öncelikliydi.

Bu önceliğe rağmen iki ülke arasında önemli görüş ayrılıkları mevcuttu. Obama’nın ikinci başkanlık döneminde ABD-Rusya ilişkileri Soğuk Savaş’tan sonrasında en gergin döneme girdi. Bu bölümde Obama yönetiminin başta nükleer silahlar sorunu olmak üzere Rusya ile gerginliğe neden olan sorunlar ele alınacaktır.

⁴⁰⁸ “Doklad: iadernye derzhavy prodolzhaıut modernizirovat sistemı iadernogo oruzhiia” (Rapor: nükleer devletler nükleer silah sistemlerini geliştirmeye devam ediyorlar), TASS, 03.07.2017, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4382198>, (21.09.2018).

A. Reset Politikası ve START-3 Anlaşması

2008 ABD başkanlık seçimleri sırasında Obama ABD-Rusya ilişkilerinde Soğuk Savaş'a dönülmemesi gerektiğini vurguladı. Zira iki ülkenin ortak ilgi alanları işbirliği gerektirmekteydi.⁴⁰⁹ Ayrıca daha büyük resme bakacak olursak, ABD çeşitli ülkeleri Çin ile yakınlaşmak yerine kendine doğru çekmeye çalışmaktaydı. 2008'de Rusya'da yönetimin değişmesi yeni stratejiyi uygulamak için elverişli bir ortam yaratmıştı. Daha genç ve Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine daha sıcak bakan Dmitriy Medvedev'in iktidara gelmesi ABD yönetimine ümit vermişti.

Şubat 2009'da, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden, Münih Güvenlik Konferansı'nda ABD ile Rusya'nın sıfırlamak anlamına gelen 'reset' butonuna basmaları gerektiğini dile getirdi.⁴¹⁰ İki ülke kitle imha silahları, Avrupa füze savunma sistemi (FSS), teröre karşı mücadele gibi konularda işbirliğinin düzeyini artırıp anlaşamadıkları konuları azaltacaklardı.⁴¹¹ Reset politikasının simgesel başlangıcı, Mart 2009'da Cenevre'de buluşan ABD ve Rusya Dışişleri Bakanlarının birlikte kırmızı butona basmaları oldu.

ABD ile Rusya arasındaki ana gerginlik konusu NATO'nun genişlemesi ve Avrupa FSS'ydi. Mart 2009'da Brüksel'de Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov Soğuk Savaş'ın bitmesine rağmen NATO'nun Rusya için hala bir tehdit oluşturduğunu dile getirdi.⁴¹² 1 Nisan 2009'da, Nisan 2008'de katılma kararı alınan Hırvatistan ve

⁴⁰⁹ Commission on Presidential Debates, "The First McCain-Obama Presidential Debate".

⁴¹⁰ Mikhail Zygar, "The Russian Reset That Never Was", **Foreign Policy**, 09.12.2016, <https://foreignpolicy.com/2016/12/09/the-russian-reset-that-never-was-putin-obama-medvedev-libya-mikhail-zygar-all-the-kremlin-men/>, (19.09.2018).

⁴¹¹ Jake Sullivan, "The Putin Files: The U.S.-Russian Reset", **Carnegie Endowment for International Peace**, 25.10.2017, <http://carnegieendowment.org/2017/10/25/putin-files-u.s.-russian-reset-pub-73555>, (19.09.2018); **ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının...**, s. 74.

⁴¹² Zygar, **a.g.e.**

Arnavutluk resmi olarak NATO'nun üyeleri oldular. 8 Eylül'de Beyaz Rusya ile Rusya varsayımsal NATO müdahalesine karşı tatbikat düzenlediler.⁴¹³

Rusya'nın bu konuya ilişkin endişelerini gidermek için Obama, 17 Eylül'de, Bush'un Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde Avrupa FSS kurma planından vazgeçtiğini açıkladı.⁴¹⁴ Bunun yerine 4 aşamalı ve özellikle İran'ın üretimine odaklandığı kısa ve orta menzilli füzelerine yönelik deniz temelli FSS'nin kurulacağını açıkladı.⁴¹⁵ Obama'nın planının hem maliyeti daha düşüktü hem de daha yakın zamanda hayata geçirilebilirdi.⁴¹⁶

İki ülkenin en önemli ortak ilgi alanı ise nükleer silahların sayısının azaltılmasıydı. Önceki anlaşmanın süresi Aralık 2009'da dolacaktı ve Washington hızlı bir şekilde yeni anlaşma imzalamak istiyordu.⁴¹⁷ Temmuz 2009'da Obama Moskova'ya ziyarette bulunurken gündemin ana konusu bu anlaşmaydı. Rusya yeni anlaşmanın yapılmasının koşulu olarak ABD'nin Avrupa FSS'yi kurmayacağını belirlemek istiyordu. Ancak Washington bu talebi reddederek sadece FSS'nin konseptini değiştirdi.⁴¹⁸

Görüşmeler sonucunda 8 Nisan 2010'da yeni Stratejik Silahları İndirim Antlaşması (START-3) imzalandı. Bu anlaşma iki ülkenin sahip olabileceği nükleer başlık sayısını 1550, kıtalar arası, denizaltı ve ağır bombardıman uçaklarında kullanılan balistik füze sayısını 700, konuşlandırılan ve konuşlandırılmayan kıtalar arası balistik füze rampalarının sayısını ise 800 olarak sınırlandırarak⁴¹⁹ ilgili harcamaları ve riskleri

⁴¹³ Anne Applebaum, "Obama and Europe", **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 39.

⁴¹⁴ **A.g.e.**, s. 40.

⁴¹⁵ Michaela Dodge, "President Obama's Missile Defense Policy: A Misguided Legacy", **The Heritage Foundation**, 15.09.2016, <https://www.heritage.org/defense/report/president-obamas-missile-defense-policy-misguided-legacy>, (19.09.2018).

⁴¹⁶ Katie Sanders, "Romney: Obama stopped missile defense shield 'as a gift to Russia'", **PunditFact**, 23.03.2014, <https://www.politifact.com/punditfact/statements/2014/mar/23/mitt-romney/romney-obama-stopped-missile-defense-shield-gift-r/>, (19.09.2018).

⁴¹⁷ Pechatnov ve Manykin, **a.g.e.**, s. 640.

⁴¹⁸ Zygar, **a.g.e.**

⁴¹⁹ "ABD ile Rusya START anlaşmasını imzaladı", **CNN Türk**, 08.04.2010, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/08/abd.ile.rusya.start.anlasmagini.imzaladi/571286.0/index.htm>, (01.03.2018).

azaltmaktaydı. Anlaşma ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandı. START-3'ü ABD'de eleştirenler, anlaşmanın sadece stratejik nükleer silahların (yani yüksek tahribat kapasiteli ve şehirleri hedef alan) sayısını sınırlandırırken, taktik nükleer silahlar (yani sınırlı bir nükleer çatışma durumunda stratejik askeri hedeflere yöneltilecek kısa ve orta menzilli olan)⁴²⁰ konusunda herhangi bir sınırlama getirmediğinden şikayetçiydiler. Onlara göre Rusya nükleer olmayan bir çatışmada da taktik nükleer silahlara başvurabilirdi.⁴²¹

Obama yönetimi Rusya'nın Batı ile entegre olmasını sağlamayı amaçladı.⁴²² Askeri işbirliği çerçevesinde Gürcistan savaşından sonra dondurulmuş Rusya-NATO Konseyi'nin çalışmalarını yeniden başlattı. İyi niyet göstergesi olarak Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya girmesini gündeme getirmeyi bıraktı. En önemlisi ABD, Kasım 2010'da NATO Zirvesi'nde Avrupa FSS'ni Rusya ile işbirliği içinde kurmaya hazır olduğunu açıkladı.⁴²³ Bu süreçte Washington Rusya'yı Avrupa FSS'nin Moskova'ya karşı değil, İran gibi haydut devletlerin oluşturduğu tehdide karşı kurulacağına inandırmaya çalışacaktı.⁴²⁴ Rusya ise, Afganistan'daki NATO güçlerinin askeri ihtiyaçları dışındaki ihtiyaçlarının tedariki için Amerikan uçaklarına hava sahasını açtı.⁴²⁵

Ekonomik kriz yaşayan ABD, Rusya ile ekonomik ilişkilerini de geliştirmek istiyordu. İki ülke arasındaki ekonomik bağımlılık çok azdı. 2008'de Rusya ile ABD

⁴²⁰ "Nükleer silahlar terminolojisi", **Al Jazeera Türk**, 07.06.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/nukleer-silahlar-terminolojisi>, (01.03.2018).

⁴²¹ Dmitrii Korshunov, "Politika SShA v otnoshenii Rossii: Respublikanskaia kritika" (ABD'nin Rusya'ya yönelik politikası: Cumhuriyetçi eleştirisi), **Vlast**, № 5 (2012), s. 163.

⁴²² **ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının...**, s. 74.

⁴²³ Pechatnov ve Manykin, **a.g.e.**, s. 640-641.

⁴²⁴ Oleg Yegorov, "Deconstructing Obama's failure with Russia: What went wrong?", **Russia Beyond**, 19.01.2017, https://www.rbth.com/international/2017/01/19/deconstructing-obamas-failure-with-russia-what-went-wrong_684706, (01.03.2018).

⁴²⁵ Joby Warrick ve Karen DeYoung, "From 'reset' to 'pause': The real story behind Hillary Clinton's feud with Vladimir Putin", **The Washington Post**, 03.11.2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/from-reset-to-pause-the-real-story-behind-hillary-clintons-feud-with-vladimir-putin/2016/11/03/f575f9fa-a116-11e6-8832-23a007c77bb4_story.html?utm_term=.f699d6966e2c, (01.03.2018).

arasında ticaret hacmi 36,1 milyar dolardı. Aynı yıl ABD'nin Hindistan ile ticaret hacmi 43,4 milyar dolar, Brezilya ile 62,7 milyar dolar ve küçük ülke olan Güney Kore ile 82,7 milyar dolardı.⁴²⁶ ABD ile Rusya arasında karşılıklı ekonomik bağımlılığın olmaması, başta nükleer silahlar olmak üzere küresel sorunların çözümünde şart olan iki ülkenin anlaşmasını zorlaştırıyordu. Bu sorunu çözmek için ABD, Ağustos 2012'de, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasını sağladı. Ancak bu iki ülke arasındaki ticaret hacminin artmasına yol açmadı. Zira Rusya'ya yönelik 96 ticari sınırlamanın ancak dördü Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olunca otomatikman kalktı.⁴²⁷ Böylece ikili ilişkilerdeki krizden öncesi dönemde ikili ticaret 2012'de doruk noktasına ulaşarak sadece 40 milyar dolara çıkabildi.

Son olarak, ABD için Rusya'nın işbirliği BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip olmasından dolayı küresel güvenlik sorunlarının çözülmesinde de önemliydi. İlk olarak Obama bu tarz sorunları diplomasi ve uluslararası örgütler aracılığıyla çözmeyi vaat etti. Diplomasi taktiğinin başarısızlığa uğraması halinde bir sonraki etki aracı olan BM yaptırımlarının uygulanması Rusya'nın katılımına bağlıydı. Bu nedenle Washington'un Haziran 2009'da Çin'i Kuzey Kore'ye karşı yaptırım kararını desteklemeye ikna etmesi kadar Rusya'nın da Haziran 2010'da nükleer enerji konusunda ortağı olan İran'a karşı aynı önlemleri onaylaması Beyaz Saray'ın diplomatik zaferiydi.

Bu verimli işbirliğin doruk noktası, Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in Mart 2011'de BM Libya kararında veto hakkını kullanmaması oldu.⁴²⁸ Halkı koruma sorumluluğu ilkesine dayanan bu kararın amacı Libya hava sahasını uçuşlara kapatarak

⁴²⁶ United States Census Bureau, "U.S. Trade in Goods by Country", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/index.html>, (01.03.2018).

⁴²⁷ Olga Biriukova, "Politika «perezagruzki» kak novyi etap rossiisko-amerikanskikh otnoshenii" (Rusya-ABD ilişkilerinde yeni aşama olarak «Reset» politikası), *Vestnik Kemerovskogo GU*, C. 2, № 3 (2014), s. 268.

⁴²⁸ Zygarev, a.g.e.

Kaddafi'nin sivilleri bombalamasını engellemekti.⁴²⁹ Bu karar Rusya içinde siyasi çatışmalara neden oldu. Medvedev, müdahale kararının doğru olduğunu düşündüğü için Başbakan Putin'in görüşünü almadan veto hakkını kullanmamaya karar verdi. Ancak başbakanın dış politika konulara genellikle açıkça karışmayan Putin, uluslararası alanda güç kullanımının fazla kolay olmaya başladığını, Libya müdahalesinin ise Batı'nın Kaddafi'ye karşı bir haçlı seferi olduğunu dile getirdi.⁴³⁰

Haziran 2010'da ABD, 10 Rus casusu tutukladığını Medvedev'in ABD ziyaretinden sadece 3 gün sonra ve Rusya Devlet Başkanı'na önceden haber vermeden G-8 zirvesinde açıkladı.⁴³¹ Bu ABD'nin Rusya'yı ciddiye almadığını gösteriyordu.⁴³² Soğuk Savaş mantığına sahip olan Putin'e göre ise, Rusya Libya kararını veto etmemekle uluslararası alanda Batı'ya başkaldıran itibarını kaybetti. BM adına müdahaleyi gerçekleştiren NATO'nun önderliğindeki koalisyon, uçsuz bölge oluşturulmasıyla yetinmeyip Kaddafi'nin kontrol altındaki bölgelerini bombalamaya başlayınca, Rusya operasyonu eleştirdi. NATO'nun halkı korumayı amaçlayan BM kararını otoriter lideri devirmek için kullanması ABD ile Rusya arasındaki güveni yok etmeye başladı.

B. Reset Sonrası Rusya ile İlişkilerde Gerginlik

2009-2010 Reset dönemi ABD-Rusya ilişkilerinde iyileşmenin doruk noktasıydı. Ancak ABD ile Rusya'nın dünyaya farklı bakış açıları ilişkilerin gelişmesini engelledi. 2011'de ABD birçok hedefine ulaştı. Rusya ile yeni nükleer anlaşma imzalandı, Rusya'nın Kuzey Kore ve İran'a karşı BM yaptırım kararlarını desteklemesi sağlandı, hatta Libya kararı bile alınabildi.

⁴²⁹ United Nations Security Council, **Resolution 1973**, 17.03.2011, [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011)), (15.01.2019), s. 3.

⁴³⁰ Zygar, **a.g.e.**; "Medvedev raskritikoval slova Putina o rezoliutsii po Livii" (Medvedev Putin'in Libya kararı hakkındaki sözlerini eleştirdi), **BBC**, 21.03.2011, https://www.bbc.com/russian/russia/2011/03/110321_putin_resolution_on_libya, (02.10.2018).

⁴³¹ Zygar, **a.g.e.**

⁴³² Warrick ve DeYoung, **a.g.e.**

Obama yönetimi başından beri Moskova'yı Avrupa FSS'nin tehdit oluşturmadığı konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Hem İran hem de Kuzey Kore füze programları üzerinde çalışmaya devam ediyorlardı. Bu nedenle Obama, ABD'nin ve Avrupa müttefiklerinin güvenliğini öncelikli kılarak 2011'de Avrupa FSS planını gerçekleştirmeye başladı. Libya kararının alınmasıyla aynı ayda Aegis savunma sistemini taşıyan 4 kruvazörden ilki Monterey (CG-61), Akdeniz'e gelip sonra Karadeniz'de Ukrayna ile ortak tatbikata katıldı. Aegis sistemin hem savunma füzeleri hem de Tomahawk füzeleri fırlatmaya uygun olması ve ABD ile Ukrayna'nın tatbikatının varsayımsal olarak kendisine karşı olabileceği Rusya'yı endişelendirdi.⁴³³ Eylül 2011'de Romanya ve Polonya ile FSS'nin konuşlandırılması anlaşmalarının yapılmasıyla ve Türkiye'de yerleştirilen radarın Ocak 2012'de çalışmaya başlamasıyla Karadeniz bölgesi ABD'nin FSS'si ile sarıldı. Washington'un bütün diplomatik çabalarına rağmen Moskova bu sistemin stratejik olarak nükleer kapasitesini sınırladığını düşünüyordu.⁴³⁴

Aynı dönemde ABD ile Rusya Suriye devrimi konusunda da çatışmaya başladılar. Mart 2011'de Arap Baharı Suriye'ye yayıldı. Suriye Rusya'nın bölgedeki tek Arap müttefiki olup eski Sovyet alanı dışında tek kalan Rus deniz üssüne ev sahipliği yapıyordu. Bu nedenlerle Esad rejimini korumak ya da hiç olmazsa yeni hükümetin kurulmasında rol oynamak, Rusya için kendi stratejik bölgesel çıkarlarının yanı sıra geleneksel devlet egemenliği anlayışını ve iç işlerine karışmama ilkesini korumak anlamına gelmekteydi.

Esad'ın protestoları şiddetle bastırması ABD'nin kınamasına ve Ağustos 2011'de istifaya çağırmasına neden oldu. Washington ile Moskova'nın bu konuda çıkarlarının

⁴³³ MID Rossii, "Kommentarii MID Rossii v sviazi s zakhodom v Chernoe more amerikanskogo protivoraketnogo kreisera «Monterei»" (Monterey adlı Amerikan füze kruvazörünün Karadeniz'e uğramasına dair Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın yorumu), 12.06.2011, http://www.mid.ru/web/guest/kommentarii_predstavitelya/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/203786, (07.04.2018).

⁴³⁴ Yegorov, a.g.e.

çatışması ilk defa 4 Ekim 2011’de Rusya ile Çin’in Suriye BM kararını veto etmesiyle ortaya çıktı.⁴³⁵ Rus temsilcilerine göre, tasarı Esad’ı muhaliflerle diyalog başlatmaya çağırması yerine Suriye’ye karşı yaptırımların öngörüldüğü ve askeri müdahalenin yapılmayacağını güvencesini içermediği için kabul edilemezdi.⁴³⁶ 20 Ekim 2011’de Libya operasyonunun Kaddafi’nin öldürülmesiyle sonuçlanmasından sonra Rusya’nın bu konudaki kararlılığı pekişti.

4 Aralık 2011’de Rusya’da parlamenter ve daha sonra 4 Mart 2012’de başkanlık seçimlerinde iktidar partisinin ve Putin’in kazanması hile yapıldığı iddialarına ve geniş protestolara neden oldu.⁴³⁷ Bu protestolara tutuklamalarla ve polis şiddetiyle karşılık verildi. Protestoların çıktığı anda Rusya’nın komşusu Litvanya’da bulunan ABD Dışişleri Bakanı Clinton hileli seçimleri kınayıp protestocuları destekledi.⁴³⁸ Bu protestoların Arap Baharı ile paralel olarak ortaya çıkması, Kaddafi’nin öldürülmesi ve ABD’nin eski Sovyet Cumhuriyetlerinde devrimleri desteklemesi Moskova’nın bu protestoları ABD’nin tetiklediğini düşünmesine yol açtı.⁴³⁹ Bu nedenle Rusya, halkı yatıştırıp birleştirmek için otoriter rejimler klasik taktiğine dış düşmanı söylemine başvurdu ve ABD karşıtlığını dış politikasının odağına koydu.⁴⁴⁰

4 Şubat 2012’de Rusya BM’de Suriye kararını yine veto etti. Moskova’nın vetosuna cevaben ABD, AB’yi ve birçok Müslüman ve Arap ülkeyi birleştiren ‘Suriye’nin Dostları’ grubunu oluşturdu. İlk defa 24 Şubat’ta Tunus’ta gerçekleşen toplantıda yaptırımlar, insani yardım ve muhalefet liderlerinin eğitimi konuşuldu. Bazı

⁴³⁵ “Primenenie Rossiei prava veto po proektam rezoliutsii po Sirii. Dose” (Suriye karar tasarılarıyla ilgili Rusya’nın veto hakkını kullanımı. Dosya), TASS, 17.11.2017, <https://tass.ru/info/4737733>, (07.04.2018).

⁴³⁶ “Moskva nalozhila veto na rezoliutsiiu OON protiv Sirii” (Moskova BM Suriye kararını veto etti), BBC, 05.10.2011, https://www.bbc.com/russian/international/2011/10/111004_russia_veto_syria_un, (07.04.2018).

⁴³⁷ Yegorov, **a.g.e.**

⁴³⁸ Sullivan J., **a.g.e.**; Warrick ve DeYoung, **a.g.e.**

⁴³⁹ Zygar, **a.g.e.**; Boris Shiriaev, “Ukrainskii faktor v rossiisko-amerikanskikh otnosheniakh” (Rusya-ABD ilişkilerinde Ukrayna faktörü), **Upravlencheskoe konsultirovanie**, № 9 (2014), s. 28.

⁴⁴⁰ Sullivan J., **a.g.e.**; Zygar, **a.g.e.**

ülkeler muhalefete silah yardımı yapmak isterken ABD desteğini insani yardımla sınırladı. Buna paralel olarak BM Suriye Özel Temsilcisi olarak atanan Kofi Annan barış planı üzerinde çalışmaya başladı. Nisan 2012’de bu planı bağlayıcı BM kararı formatında olmaması koşuluyla Rusya da destekledi.⁴⁴¹

Mayıs 2012’de Rusya başkanlık seçimleri sonucunda Putin Devlet Başkanı görevine döndü. 20 Mayıs’ta gerçekleşen G-8 zirvesine Putin katılmadı, yerine Rusya Başbakanı Medvedev’i gönderdi. Zirvede İran nükleer sorunu konuşulurken Batı ülkeleri askeri müdahalenin söz konusu olabileceğini dile getirince Moskova’nın endişeleri arttı.⁴⁴²

18 Haziran’da Obama Meksika’da geçen G-20 zirvesinde Putin ile Suriye konusunu görüştü. ABD Başkanı, Rusya’nın Esad rejiminin üzerindeki etkisini kullanarak siyasi çözüme yol açmaması halinde uluslararası toplumun müdahale etmek zorunda kalacağını dile getirdi. Putin ise Şam’a karşı bir kaldırıcın olmadığını iddia edip Libya, Mısır ve Irak’ta iktidarın değişiminin olumlu sonuç vermediğine dikkat çekti.⁴⁴³

30 Haziran’da gerçekleşen Cenevre-1 barış konferansında yine ABD-Rusya anlaşmazlığı ortaya çıktı. ABD çatışmanın taraflarının karşılıklı rızasıyla geçici bir hükümetin oluşturmasını desteklerken, bu hükümete güven sarsılmasına neden olabilecek kişilerin katılmasının engellenmesinde ısrar ediyordu. Rusya ise buna karşı çıkıyordu. Sonunda çeşitli ince detaylar konusunda uzlaştıktan sonra Rusya da bu planı destekledi.⁴⁴⁴ Ama 19 Temmuz 2012’de yine veto hakkını kullanarak tarafların plana uymaması halinde BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde yaptırımların uygulanmasını desteklemeyi reddetti.

⁴⁴¹ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 451.

⁴⁴² “Russia says military action on Iran being considered in West”, **Reuters**, 20.05.2012, <https://www.reuters.com/article/g8-russia-iran/russia-says-military-action-on-iran-being-considered-in-west-idUKL5E8GK6AX20120520>, (07.04.2018).

⁴⁴³ Clinton, **Zor Seçimler**, s. 453.

⁴⁴⁴ **A.g.e.**, s. 458.

ABD ile Rusya arasında gerginlik artıyordu. Ekim 2012’de, Moskova, ABD’nin Nunn-Lugar programına ilişkin anlaşma süresini yeniden belirlemeden uzatmayacağını açıkladı.⁴⁴⁵ Bu anlaşma çerçevesinde ABD ile Rusya eski Sovyet Cumhuriyetlerinde nükleer, kimyasal ve diğer kitle imha silahlarının yok edilmesi konusunda işbirliği yapıyorlardı. Senatör Lugar yeni dönem için seçilmeyince Kongre’de onun girişimini geliştirecek biri bulunmadı.⁴⁴⁶

Bunun dışında Rusya’nın sözde demokrasisi ve insan hakları ihlalleri ABD’nin sert eleştirilerine neden olmaktaydı. Bir tür yenilenmiş demokrasiyi sembolize eden liberal Batı yanlısı bir imaj çizmiş olan Medvedev’den sonra Putin’in tekrar iktidara gelmesi ve başkanlık süresinin 4’ten 6 yıla uzatılması ABD’nin Rus demokrasisine ilişkin ümitlerini kırdı. Bu bağlamda Aralık 2012’de ABD Magnitsky Yasası’nı çıkartarak insan hakları ihlalleriyle suçlanan Rus yetkililerin listesini oluşturup yaptırımlar uygulamaya başladı. Buna cevap olarak Rusya, ABD vatandaşlarının Rus öksüz çocuklarını evlat edinmesini yasaklayan Dima Yakovlev Yasası’nı çıkardı. Ayrıca ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı’nı Rusya’nın iç işlerine karışmakla suçlayıp Rus sivil toplum kuruluşlarının büyük finansal desteğini keserek faaliyet göstermesini yasakladı.⁴⁴⁷

Haziran 2013’te ABD-Rusya ilişkilerini zora sokacak yeni gelişmeler ortaya çıktı. ABD Ulusal Güvenlik Ajansı’nda (National Security Agency, NSA) çalışan Edward Snowden The Guardian ve diğer gazetelere gizli bilgi sızdırarak ABD’nin istihbarat sistemi hakkında açıklamalar yaptı.⁴⁴⁸ ABD’nin kendi vatandaşlarını genişçe gözetlediği,

⁴⁴⁵ “Müşterek Tehdit Azaltma Programı” Senatör Richard Lugar’ın ve Senatör Sam Nunn’ın girişimiydi. Aralık 1991’den beri uygulanan programın amacı eski Sovyet Cumhuriyetler’in sahip olduğu kitle imha silahlarının, ilgili maddelerin, teknolojilerin ve deneyimlerin yayılmasının önlemesidir. Defense Threat Reduction Agency, “Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program”, <http://www.dtra.mil/Mission/Partnering/Cooperative-Threat-Reduction-Program/>, (19.01.2019).

⁴⁴⁶ David Herszenhorn, “Russia Won’t Renew Pact on Weapons With U.S.”, **The New York Times**, 10.10.2012, <https://www.nytimes.com/2012/10/11/world/europe/russia-wont-renew-pact-with-us-on-weapons.html>, (07.04.2018).

⁴⁴⁷ Warrick ve DeYoung, **a.g.e.**

⁴⁴⁸ Kılıç Kanat, **Obama’nın İkinci Döneminde Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, SETA Analiz, № 93, (Mayıs 2014), s. 19-20.

internet üzerinde çeşitli iletişim bilgileri toplayan PRISM programı çerçevesinde Google, Apple, Facebook, Yahoo, Microsoft, Skype gibi ünlü Amerikan şirketlerinin kullanıcı bilgilerine ulusal istihbaratın ulaşım sağladığı ortaya çıktı. Ayrıca NSA'nın sadece ABD vatandaşlarını değil, diğer ülkelerin vatandaşlarını, dahası siyasetçilerini, diplomatlarını ve liderlerini gözetlediği açıklandı. Başta Çin olmak üzere birçok ülkenin dışında ABD müttefiklerinin ve BM gibi uluslararası kurumların da gözetim altında olduğu ortaya çıktı.⁴⁴⁹

Snowden'in açıklamaları ABD'yi uluslararası toplumda birçok sorunla karşı karşıya bıraktı. İlk olarak, Snowden gizli NSA bilgilerini, Çin'de Hong Kong'dan sızdırmaya başladı. ABD'nin taleplerine rağmen Çin Snowden'ı tutuklayıp ABD'ye vermeyi reddetti. Diğer taraftan ABD'nin Çin'de siber casusluk yapmasının ortaya çıkması, Washington'un bu konuda Çin'e yönelttiği suçlamaları tamamen gayrimeşru kıldı.⁴⁵⁰ İkinci olarak, ABD'nin müttefikleri hakkında bu yolla bilgi toplaması Washington'a duyulan güveni sarstı. Ağustos 2013'te ABD'ye ihanet eden Snowden'a Rusya'nın sığınma hakkını tanınması, gerginliği daha da artırdı. 7 Ağustos'ta Beyaz Saray Rusya'da gerçekleşecek G-20 zirvesinden önce Putin ile yapılması planlanan zirvenin iptal edildiğini açıkladı.⁴⁵¹

21 Ağustos 2013'te ise Suriye'de kimyasal saldırının gerçekleşmesi ABD'yi yine temel ilgi alanlarına girmeyen çatışmaları bir kenara bırakarak Rusya ile işbirliği içinde hareket etmeye zorladı. Washington saldırı için Esad yönetimini sorumlu tuttu ve Suriye'ye vuruş yapacağını açıkladı. Ancak rejimin devrilmesi Washington'un temel çıkarı değildi. Obama ise, ABD'nin doğrudan müdahalede bulunmadan Suriye iç

⁴⁴⁹ A.g.e.

⁴⁵⁰ A.g.e.

⁴⁵¹ Raf Sanchez, "Barack Obama cancels meeting with Vladimir Putin over Edward Snowden", **The Telegraph**, 07.08.2013, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/10228529/Barack-Obama-cancels-meeting-with-Vladimir-Putin-over-Edward-Snowden.html>, (06.04.2018).

savaşının gidişatını değiştirebileceğine inanmıyordu. Çünkü İran ve Rusya tarafından desteklenen profesyonel Suriye ordusuna karşı siviller savaşıyordu.⁴⁵² Bush'un Orta Doğu'daki başarısız müdahalelerini tekrarlamak istemeyen ABD Başkanı, sadece kimyasal silah sorununu çözmek için Rusya'yı arabulucu olarak kullanmayı tercih etti.

Putin kimyasal saldırının Esad güçlerince yapıldığını inkar edip ABD'ye yalancı demesine rağmen, Rusya arabulucu rolünü üstlendi.⁴⁵³ Suriye Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'ne taraf oldu ve bütün silahları Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'ne teslim etti. Eylül'ün ortasında Cenevre'de buluşan ABD ve Rusya Dışişleri Bakanları Suriye'nin kimyasal silahlarının imha edilmesi sürecinin detaylarını belirleyen çerçeve anlaşmasını imzaladıklarını ilan ettiler.⁴⁵⁴ Kasım 2013'te ABD, Rusya ile işbirliği içinde İran nükleer programına ilişkin Cenevre Uzlaşısı Anlaşması'nı imzaladı.

Bu zorunlu işbirliği Snowden olayı yüzünden tıkanan Suriye barış sürecine de ivme kazandı.⁴⁵⁵ Kerry ile Lavrov'un 7 Mayıs 2013'te yapılmasını teklif ettikleri Cenevre-2 barış konferansı 22 Ocak 2014'te düzenlendi. Cenevre-2'nin sonuçları çok olumlu değildi. ABD'nin Rusya ile Suriye konusunda işbirliğini geliştirmesinin önünü iki ülke arasında Avrupa cephesinde ortaya çıkan yeni bir kriz kesti. 2013 sonunda patlak veren Ukrayna sorunu iki ülke arasındaki ilişkileri Soğuk Savaş bittikten sonraki en ciddi krize soktu.

C. Ukrayna Krizi

SSCB dağıldıktan sonra ABD'nin amacı eski Sovyet cumhuriyetlerinin Rusya önderliğinde herhangi bir birlik oluşturmasını önleyip onları liberal uluslararası düzene

⁴⁵² Goldberg, **a.g.e.**

⁴⁵³ Zygar, **a.g.e.**

⁴⁵⁴ Office of The Historian, "John Forbes Kerry",

<https://history.state.gov/departmenthistory/travels/secretary/kerry-john-forbes>, (06.04.2018).

⁴⁵⁵ Kanat, **a.g.e.**, s. 21.

entegre etmekti.⁴⁵⁶ Bu çerçevede ABD'nin özellikle önem verdiği Ukrayna, ABD ile Rusya ilişkilerinde önemli yere sahipti. Brzezinski'ye göre Ukrayna olmadan Rusya Avrupa'ya baskı yapamaz hale gelip bir Asya ülkesi olacaktı.⁴⁵⁷

SSCB dağıldıktan sonra Moldova ve Gürcistan ile birlikte Ukrayna ABD'ye yönelmişti. 1994'ten beri Ukrayna, İsrail ve Mısır'dan sonra en fazla ABD yardımı alan ülkeldi.⁴⁵⁸ Washington yatırımlarla demokrasinin gelişmesini desteklemeyi amaçlamaktaydı. Ancak yönetimin derin yozlaşması bunu engelledi. Bundan sonra ABD ileri düzeyde olan kamuoyu şekillendirme beceresini ülkede zaten var olan Batı yanlısı tabanı genişletmeye yöneltti. Bu politika sonucunda 2004'te Ukrayna'da seçimleri Rusya yanlısı güçlerinin kazanması geniş protestolara yol açtı ve devrim sonucunda iktidara ABD yanlısı güçler geldi. Ama 2010 başkanlık seçimlerinde tekrar Rusya yanlıları kazanınca Ukrayna'nın geleceği belirsizleşti.

2010'da Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya ile Gümrük Birliği oluşturdu. 2013'te bu temelde Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması konuşulmaktaydı. 19 Ekim 2011'de Kırgızistan, 3 Eylül 2013'te Ermenistan birliğe katılma kararı verdiler. ABD bu birliği SSCB'yi canlandırma girişimi olarak değerlendirip önlemek istiyordu.⁴⁵⁹ Kasım 2013'te ise Ukrayna Devlet Başkanı Yanukovich, AB ile ortaklık anlaşmasını hazırlama sürecini durdurduğunu ve Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılacağını açıkladı.⁴⁶⁰ Böylece 2013 sonunda ortaya çıkan halk protestoları aslında Ukrayna'nın Batı ya da Rusya tercihlerinde düştüğü ikilemden kaynaklanmıştı.

⁴⁵⁶ Shiriaev, a.g.e., s. 25.

⁴⁵⁷ Zbigniew Brzezinski, **Velikaia shakhmatnaia doska** (Büyük satranç tahtası), Moskva, AST, 2018, s. 71.

⁴⁵⁸ Shiriaev, a.g.e., s. 26.

⁴⁵⁹ Charles Clover, "Clinton vows to thwart new Soviet Union", **Financial Times**, 07.12.2012, <https://www.ft.com/content/a5b15b14-3fcf-11e2-9f71-00144feabdc0>, (06.04.2018).

⁴⁶⁰ Charlotte McDonald-Gibson ve Maxim Tucker, "Eurasian Union': Ukraine chooses to strengthen ties with Russia and reject historic trade deal with EU", **The Independent**, 21.11.2013, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/eurasian-union-ukraine-chooses-to-strengthen-ties-with-russia-and-reject-historic-trade-deal-with-eu-8955407.html>, (06.04.2018).

Ukrayna’da 21 Kasım 2013’te sokağa çıkan halk önce AB ile ortaklık anlaşmasının imzalanmasını, daha sonra ise hükümetin istifa etmesini talep etmeye başladı. Aralık’ta ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Victoria Nuland ve Senatör John McCain protestoların gerçekleştiği meydanı ziyaret ederek bisküvi dağıttılar. Protestocuların önünde yaptığı konuşmada McCain Avrupa’nın Ukrayna’yı ve Ukrayna’nın Avrupa’yı zenginleştireceğini dile getirdi. Senatore göre, Rusya Ukrayna’yı enerji fiyatlarını artırmakla tehdit ederek Avrupa entegrasyonundan vazgeçirmişti.⁴⁶¹ Rusya bunu ABD’nin Ukrayna’nın iç işlerine karışması olarak nitelendirdi.⁴⁶²

Şiddet eylemleri artınca, 21 Şubat 2014’te, AB ve Rusya aracılığıyla Yanukovich ve muhalefet temsilcileri Ukrayna’da siyasi krizin çözümüne ilişkin anlaşmayı imzaladılar.⁴⁶³ Bu anlaşmaya göre, 2004 Anayasası’na dönülecek, 2014 sonuna kadar başkanlık seçimleri yapılacaktı. Ancak anlaşmaya rağmen protestolar devam etti. Protestocular hükümet binalarını ele geçirdiler. Bu noktada Devlet Başkanı Yanukovich Kiev’den ayrıldı, daha sonra Kırım üzerinden Rusya’ya geçti, ancak kendini meşru Ukrayna Devlet Başkanı görmeye devam etti.

Ukrayna’da Rusya yanlısı hükümetin devrilmesi ve ülkenin AB ile NATO’ya üye olma olasılığı Moskova’yı dehşet içinde bıraktı. Eylül 2013’te Rusya büyük Zapad 2013 tatbikatını düzenleyerek hala NATO’yu bir tehdit olarak gördüğünü ortaya koydu.⁴⁶⁴ Bunun dışında 2010’da Moskova, Ukrayna ile gaz indirimi karşılığında Kırım yarımadasındaki Rusya deniz kuvvetlerinin bulunduğu üssün kirasını 2042’ye kadar uzatmıştı. 2014 devriminden sonra iktidara gelen yönetimin bu anlaşmayı bozma ihtimali

⁴⁶¹ “John McCain tells Ukraine protesters: ‘We are here to support your just cause’”, **The Guardian**, 15.12.2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/15/john-mccain-ukraine-protests-support-just-cause>, (06.04.2018).

⁴⁶² Zygar, **a.g.e.**

⁴⁶³ “Ukraina: khronika evraziiskogo raskola” (Ukrayna: Avrasya parçalanmasının kronolojisi), **TASS**, <https://tass.ru/ukraina/hronologiya?menu=hronologiya-2014>, (06.04.2018).

⁴⁶⁴ Applebaum, **a.g.e.**, s. 40; Daniel Treisman, “Why Putin Took Crimea”, **Foreign Affairs**, № 3 (2016), s. 48.

Rusya'yı endişelendirdi. Obama'nın sözleriyle, zayıf ve korkmuş Rusya tehdit oluşturabilirdi.⁴⁶⁵ ABD Başkanı haklıydı.

1 Mart'ta Moskova, Yanukovich'in Rusya'nın halkı korumak amacıyla müdahalede bulunmasını istediğini açıkladı.⁴⁶⁶ Aynı gün Rusya parlamentodan karar çıkararak Kırım'a Rus nüfusunu koruma gerekçesiyle müdahale etti ve yarımadayı kontrol altına aldı. Bu hamle ABD'yi şoka uğrattı. 3 Mart'ta Ukrayna konusunda BM toplantısında ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Samantha Power Rusya'yı şiddetle kınadı. Rusya'nın insani müdahale yerine uluslararası hukuka aykırı olarak Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini dile getirdi.⁴⁶⁷ Yeni hükümetin Kırım'daki Rus üssüne dair anlaşmayı bozmaya niyeti olmadığını vurgulayan Power, Moskova'nın bu tehdidi yudurduğunu iddia etti.

4 Mart 2014'te ABD Dışişleri Bakanı Kerry Kiev'i ziyaret etti ve 1 milyar dolarlık kredi teklif etti. ABD Rusya'ya ekonomik baskı oluşturmayı planlamaktaydı.⁴⁶⁸ Son olarak, Rusya'nın müdahalenin gerekçesi olarak sunduğu Rus nüfusunun güvenliğini sağlamak için Ukrayna'ya uluslararası gözlemciler göndermeyi teklif etti.⁴⁶⁹

11 Mart 2014'de Kırım bağımsızlığını ilan edip Rusya'ya katılma konusunda referandum yapacağını açıkladı. 14 Mart'ta Londra'da Kerry altı saat boyunca Rusya'yı Kırım'ı ilhak etmemesi için ikna etmeye çalıştı. Aksi takdirde Rusya'ya karşı

⁴⁶⁵ Goldberg, a.g.e.

⁴⁶⁶ "Ukraine's Yanukovych asked for troops, Russia tells UN", **BBC**, 04.03.2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26427848>, (04.04.2018).

⁴⁶⁷ United States Mission to the United Nations, "Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, at a UN Security Council Meeting on Ukraine, March 3, 2014", 03.03.2014, <https://2009-2017-usun.state.gov/remarks/5961>, (04.04.2018).

⁴⁶⁸ Michael Gordon, "Kerry Takes Offer of Aid to Ukraine and Pushes Back at Russian Claims", **The New York Times**, 04.03.2014, <https://www.nytimes.com/2014/03/05/world/europe/secretary-of-state-john-kerry-arriving-in-kyiv-offers-1-billion-in-loan-guarantees-to-ukraine.html>, (04.04.2018).

⁴⁶⁹ United States Mission to the United Nations, "Remarks by Ambassador Samantha...".

yaptırımların uygulanacağını belirtti.⁴⁷⁰ ABD'nin diplomatik çabalarına rağmen Kırım 16 Mart'ta referandum yoluyla Rusya'ya katılmaya karar verdikten sonra Rusya Kırım'ın bağımsızlığını tanıyıp 18 Mart'ta imzalanan anlaşmayla Rusya'ya katılmasını onayladı. Buna cevaben başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri Soçi'de gerçekleştirilecek olan G-8 zirvesinin hazırlıklarını durdurdular ve Mart sonunda ilk defa konusu Ukrayna krizi olan G-7 zirvesi düzenlendi. Müttefikleriyle beraber ABD yaptırım uygulanacak kişilerin listelerini açıklayıp Rusya'ya askeri ürünlerin satılmasını yasakladı.⁴⁷¹

Buna paralel olarak Rus nüfusun yoğunlaştığı ve Rusya sınırında bulunan Ukrayna'nın diğer bölgelerinde de protestolar başladı. Sınırın Rusya tarafında ise Rus askeri birlikler yoğunlaşıyordu.⁴⁷² 12 Mayıs'ta Ukrayna ve Rusya sınırında bulunan Donetsk ve Lugansk bölgeleri de bağımsızlıklarını ilan ettiler. Rusya bu bağımsızlıkları tanımadıysa da Ukrayna yönetiminin askeri müdahalesine karşı ayrılıkçıları desteklemekteydi.⁴⁷³

Obama'ya göre ABD Ukrayna konusunda Rusya'ya boyun eğdiremezdi çünkü Ukrayna Moskova'nın temel çıkarırken Washington'un değildi.⁴⁷⁴ Bu nedenle askeri yardım yapılmayacaktı.⁴⁷⁵ ABD durumu önce diplomatik yollarla çözmeye çalıştı. 17 Nisan 2014'de Cenevre'de ABD, Ukrayna, Rusya ve AB temsilcileri Ukrayna'nın doğusundaki siyasi krizin barışçıl çözümünün ilkelerini belirlediler. Bunlar şiddete başvurmama, yasadışı askeri birliklerin Ukrayna topraklarından çıkarılması, protestocular için genel affın ilan edilmesi idi. ABD, Rusya ve AB'nin desteğiyle Avrupa

⁴⁷⁰ Lesley Wroughton ve Dmitry Zhdannikov, "Kerry and Lavrov fail to reach breakthrough on Ukraine", **Reuters**, 14.03.2014, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-kerry/kerry-and-lavrov-fail-to-reach-breakthrough-on-ukraine-idUSBREA2D1OP20140314>, (04.04.2018).

⁴⁷¹ "Ukraina: khronika...".

⁴⁷² Wroughton ve Zhdannikov, **a.g.e.**

⁴⁷³ "Voennye RF na voine v Donbasse. Osnovnye rassledovaniia", (Donets Havzası savaşında Rus askerleri. Temel soruşturmalar), **BBC**, 11.05.2015, https://www.bbc.com/russian/international/2015/05/150511_russian_military_ukraine_investigations, (06.04.2018).

⁴⁷⁴ Goldberg, **a.g.e.**

⁴⁷⁵ Sullivan J., **a.g.e.**

Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın özel komisyonu barış sürecine önderlik yapacaktı; bu süreç geniş tabanlı, şeffaf ve sorumlu olmalıydı. Taraflar Ukrayna'nın ekonomik istikrarını sağlamayı hedeflediler.⁴⁷⁶

Ancak ilerleyen zamanlarda bu ilkeleri hayata geçirmek mümkün olmadı. Washington, Rusya'nın ayrımcıları desteklemeye son vermesini istediğinde Moskova neden bahsedildiğini anlamadığını iddia edip desteğini inkar ediyordu.⁴⁷⁷ Bu nedenle ABD'nin yapabileceği tek şey yaptırım uygulamaktı.

ABD ilk başta ticareti engellemek yerine Putin'e yakın siyasetçileri ve işadamlarını finansal açıdan sınırlandırarak, Rusya Devlet Başkanı'nı Ukrayna konusundaki yaklaşımını değiştirmeye ikna etmelerini sağlamayı amaçlamaktaydı.⁴⁷⁸ Bunun üzerine Putin bazı ekonomik anlaşmaları feshedip, bu anlaşmaları yakın çevresindeki iş adamlarıyla yeniden yaptı. Sonuçta yaptırım rejiminden siyasetçiler değil, Rus halkı zarar gördü.

2014 yazında çatışma bölgesinin üzerinde Malezya Havayollarına ait bir yolcu uçağı düşürülünce ABD yaptırımları sıkılaştırdı. Rusya ekonomisinin kilit sektörleri olan petrol ile gaz şirketlerine ve askeri sanayi kompleksine, bunun dışında bankalara ve devlet şirketlerine karşı yaptırımlar uygulamaya başladı.⁴⁷⁹ ABD Rusya'nın Dünya Bankalar Arası Mali Telekomünikasyon Derneği'ne (SWIFT) erişimini kesmekle tehdit etti, ayrıca yaptırımların altına girmekten çekinen Visa ve MasterCard birçok işlemi dondurmak zorunda kaldı.⁴⁸⁰ Yaptırımlarla paralel olarak Rus ekonomisinin ana ihracat kalemi olan petrol fiyatları 3 kat düştü: 2014 başında 108\$ iken 2016'da 34\$ oldu. Petrol fiyatının

⁴⁷⁶ "Mirnye initsiativy" (Barışçıl girişimler), TASS, <http://tass.ru/ukraina/mirnye-iniciativy/>, (05.04.2018).

⁴⁷⁷ Sullivan J., **a.g.e.**

⁴⁷⁸ Ashford, **a.g.e.**, s. 116.

⁴⁷⁹ **A.g.e.**, s. 114.

⁴⁸⁰ **A.g.e.**, s. 117.

düşmesi ile yaptırımların ortak etkileri altında 2016'da Rusya dış ticareti 2013 düzeyine göre iki kat düştü.⁴⁸¹

Ancak söz konusu yaptırımlar daha çok olumsuz etki yarattı. İlk olarak Rusya ile ABD arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılık çok az olduğu için yaptırımların yükünü müttefikler taşıdılar. Örneğin, 2016'da ABD'nin Rusya ile ticaret hacmi sadece %28 düşmüşken, Almanya'nınki %45,7 düştü.⁴⁸² Bunun yanında Rusya'ya karşı yaptırımlar hem Avrupa'da hem de ABD'de ekonomik sıkıntılara ve istihdam kaybına neden oldu.⁴⁸³ Son olarak Rusya'nın enerji sektörüne karşı yaptırımlar çıkarımı azalttı. Enerji kaynaklarının ihracatının üçte birini Rusya'dan satın aldığı Avrupa enerji güvenliği için bu stratejik bir tehdit oluşturuyordu.⁴⁸⁴ Böylece ABD'nin Rusya'nın saldırganlığına karşı tutumu müttefiklerine zarar veriyordu.

Washington bu sorunu çözmeye çalıştı. ABD petrol üretimi açısından Suudi Arabistan ve Rusya'dan sonra üçüncü sıradadır ama 2015'e kadar petrol ihraç yasağı yürürlükteydi. Aralık 2015'te Obama yönetimi bu yasağın kalkmasını sağlayarak Avrupa'nın enerji pazarını çeşitlendirmeye yönelik adım attı.⁴⁸⁵ Bu bağlamda ABD'nin Rusya'ya karşı yaptırım rejimini kurması başka açılardan değerlendirilebilir. Rusya petrol ihracatı açısından Suudi Arabistan'dan sonra, silah ihracatı açısından da ABD'den sonra

⁴⁸¹ Tsentralnyi Bank Rossiiskoi Federatsii, "Vneshniaia trgovlia Rossiiskoi Federatsii tovarami" (Rusya Federasyonu'nun dış mal ticareti), 30.06.2015,

http://cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/trade.htm&pid=svs&sid=vt; "Vneshniaia trgovlia Rossii v 2015-2017 gg." (2015-2017 yılları arasında Rusya'nın dış ticareti), **Portal vneshneekonomicheskoi informatsii**,

http://www.ved.gov.ru/monitoring/foreign_trade_statistics/countries_breakdown/, (04.04.2018).

⁴⁸² Tsentralnyi Bank Rossiiskoi Federatsii, **a.g.e.**

⁴⁸³ Ashford, **a.g.e.**, s. 118.

⁴⁸⁴ **A.g.e.**, s. 120.

⁴⁸⁵ Matt Egan, "After 40-year ban, U.S. starts exporting crude oil", **CNN Money**, 29.01.2016,

<http://money.cnn.com/2016/01/29/investing/us-oil-exports-begin/index.html>, (15.05.2018); Ashford, **a.g.e.**, s. 123.

ikinci sıradadır.⁴⁸⁶ Rusya'nın bu sektörleri yaptırım altındayken, ABD pazardaki payını artırma fırsatı yakaladı.

İkincisi, yaptırımlar Rusya'nın dış politika stratejisini değiştirmesini sağlayamadı, aksine Putin'in ülke içindeki desteğini artırdı. Rusya halkı ekonomik sıkıntılar için ABD'yi suçladı ve Putin'in Batı karşıtı retorikini daha kolay kabul etti.⁴⁸⁷ Dış politikadaki sonucu ise Batı'da izolasyona uğrayan Rusya'nın Asya'ya dönüş politikasını uygulamaya başlaması ve diğer gelişmekte olan ülkelerle işbirliğini artırması oldu. Mayıs 2014'te Putin Şanghay'da Çin ile 30 yıllık ve 400 milyar dolarlık doğal gaz anlaşmasını imzaladı.⁴⁸⁸ Mayıs 2015'te ise Putin ile Şi Cinping Avrasya Ekonomik Birliği'nin İpek Yolu Ekonomik Kuşağı adlı Çin'in projesiyle işbirliği anlaşmasını imzalayarak ABD'nin önlemek istediği Avrasya bütünleşmesine katkı sağladılar.

Üçüncüsü, Rusya finansal sistemini Batı'dan bağımsız hale getirmeye çalıştı. Visa ve MasterCard ile sıkıntılar yaşadktan sonra Moskova 'Mir' adlı ulusal ödeme sistemini ve SWIFT banka sistemi yerine alternatif ulusal banka sistemini geliştirdi. Bunun dışında Rusya Çin'in uluslararası finansal sisteminin ABD'ye bağımlılığını azaltma girişimlerini destekledi. 2014'te Dünya Bankası'nın alternatifi olan AAYB ve 2015'te Çin Uluslararası Ödeme Sistemi çalışmaya başladı. 2010'da Çin ile Rusya ikili ticarete dolardan vazgeçtiklerini açıkladıktan sonra, Moskova'da yuan satılmaya başladı. 2011'den beri bazı Rus şirketleri ikili ticaretlerinde yuani tercih ediyorlardı. Ekim 2014'te ise Çin şirketleri ruble kullanmaya başladılar.⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Aude Fleurant ve d., **Trends In International Arms Transfers**, 2016, Solna, SIPRI, February 2017, s. 2; Central Intelligence Agency, "Country Comparison: Crude Oil - Exports", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2242rank.html>, (20.05.2018).

⁴⁸⁷ Ashford, **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁸⁸ Ergin Güneş, "Çin-Rusya İlişkilerindeki Asimetrik Denge ve Amerika Birleşik Devletleri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 70, № 4 (2015), s. 848.

⁴⁸⁹ "Rossiiskie kompanii nachinaiut oplachivat vneshnetorgovye sdelki v rubliakh" (Rus şirketleri dış ticaret anlaşmaları ruble ile ödemeye başlıyorlar), **Vedomosti**, 17.10.2014, <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2014/10/17/rubl-v-eksportnoj-obuvke>, (06.04.2018).

Araştırmalara göre yaptırımlar genel olarak % 66, askeri maceraperestlikten vazgeçirme konusunda ise % 79 oranında başarısız kaldı.⁴⁹⁰ Zaten birçok ülke için ABD'den daha önemli ticaret ortağı konumuna gelen Çin'in dolardan bağımsız alternatif finansal sistem kurması, ABD yaptırımlarından kaçınmanın yolunu sağlayarak bütün sistemi etkisiz hale getirebilir nitelikteydi.

Gürcistan savaşından sonra ABD-Rusya ilişkilerindeki kriz hızla atlatıldığı için Rusya, Batı'dan bu kadar güçlü ve uzun vadeli izolasyon beklemiyordu.⁴⁹¹ Bu nedenle Washington, ekonomik baskı altına aldığı Rusya'nın askeri güç kullanarak Eylül 2015'te Suriye iç savaşına müdahale edip Batı'nın izolasyonunu açmaya ve daralan etki alanını korumaya çalıştığını gördü.

Rusya'nın da IşİD ile mücadeleye katılması radikal bir şekilde bozulan ilişkilerin düzeltmesi için son fırsattı. Suriye cephesinde bir araya gelen Washington ile Moskova, güçlerini birleştirmese de 28 Eylül 2015'te New York'ta gerçekleşen Obama ile Putin'in görüşmesi sonucunda Ukrayna krizinden sonra kesilen ikili askeri temaslar birbirlerinin operasyonlarını engellemek için yeniden başlatıldı.⁴⁹² Ancak Suriye barış sürecinde kalıcı bir barış sağlanamadı ve Obama'nın başkanlığı Washington'un Rusya'yı ABD başkanlık seçimlerine karışma suçlamasıyla sona erdi.

Özetlemek gerekirse, başkanlığının başında Obama, Gürcistan savaşından sonra bozulan Rusya ile ilişkileri düzeltip ABD için ekonomik açıdan önem taşıyan nükleer silah sayısının indirilmesine yönelik anlaşma yapabildi. ABD'nin diğer amacı Rusya'nın karşılıklı ekonomik bağımlılığın bir parçası haline gelip Batı ile istikrarlı ilişkileri korumak için uluslararası toplumun sorumlu bir yesi olmasını sağlamaktı. Ancak

⁴⁹⁰ Ashford, **a.g.e.**, s. 116.

⁴⁹¹ Zygat, **a.g.e.**

⁴⁹² "Obama i Putin dogovorilis o kontaktakh mezhdvoennymi po situatsii v Sirii" (Obama ile Putin Suriye ile ilgili askeri temasları konusunda anlaştılar), **Interfax**, 29.09.2015, <https://www.interfax.ru/world/469851>, (02.10.2018).

uluslararası alandaki gelişmeler nedeniyle Rusya çıkarlarını daha saldırgan bir şekilde savunmaya başlayınca ABD, önderlik yaptığı uluslararası sisteminin temel ilkelerinden birini savunmak için Obama döneminde daha sık uygulanan katılım politikası yerine Moskova'yı Batı'dan izole etmeyi tercih etti.

ABD'nin bu politikası Rusya'yı geri adım atmak zorlayamadığı gibi iki ülkenin nükleer alanındaki işbirliğine zarar verdi ve başlıca uluslararası kuruluş BM Güvenlik Konseyi'ni paralize etti. Bunun dışında Washington'un Çin ile küresel çapta rekabet çerçevesinde ülkeleri "kendi tarafına" çekmesi gerekirken, fiilen Moskova'yı Pekin'in ellerine itmiş oldu ve Rusya Çin'in uluslararası düzenini değiştirme çabalarına katkı sağladı.

SONUÇ

Obama dönemi ABD dış politikasını değerlendirebilmek için başkanlığı başında belirlenen amaçları göz önünde bulundurmamak gerek. Obama'nın başlıca amacı ABD'nin liderliğini yenilemektir. Dünya kamuoyu araştırmalarına bakılırsa, bu konuda Başkan başarılı oldu.⁴⁹³ ABD, dünyanın en büyük ekonomisi statüsünü koruyup gelişmiş ülkeler arasında en yüksek büyüme oranını yakalayarak liderliğinin ekonomik temelini pekiştirdi. Ancak Obama'nın başkanlığının başında yeni çıkan güç merkezleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanırken, aslında Çin ile rekabete odaklanıldı. Söz konusu yeni güç merkezleri Paris İklim Anlaşması'nda olduğu gibi daha çok sorumluluk üstlenirken, ABD önderlik yaptığı uluslararası sistemde daha çok söz sahibi olma olanağını sağlayamadı. Bu ülkeler Çin ile birlikte alternatif uluslararası kuruluşların üzerinde çalışırken, BM'nin etkinliği azaldı.

Bölgesel politikalara bakılacak olursa, Orta Doğu'da Obama'nın performansı çelişkiliydi. Bir yandan ABD Irak savaşını bitirdi, yenilgi algısını oluşturmamak için yeni geniş çaplı operasyonu düzenlemekten kaçındı, İran Nükleer Programı sorununu çözdü ve Avrupa füze savunma sistemini kurdu, uluslararası hukuka aykırı davranmamaya çalıştı ya da bunu yaparken geniş uluslararası destek sağlayarak bölgedeki güvenliğin sağlanması konusunda sorumluluğunu müttefiklerle paylaştı, IŞİD'e karşı operasyonu geniş destek gördü. Diğer taraftan, Orta Doğu'da istikrar sağlanamadı, teröre karşı başarı kazanılamadı, Irak'tan çekilen Washington terör tehdidi yüzünden sadece Irak'a değil, birçok diğer ülkeye de müdahale etmek zorunda kaldı ve Afganistan'dan hiç çekilemedi,

⁴⁹³ Bush'un başkanlığının sonunda 30 ülkede ABD hakkında olumlu görüşlerin oranı ortalama %51'ken, Obama dönemi sonunda %66'a çıktı. Çoğunlukla Avrupalı olan 15 ülkede ise, %41 ABD'nin eskisi kadar etkili olduğunu düşünürken, sadece %33 etkisinin azaldığı kanaatindeydi. Bununla birlikte ABD hakkındaki olumlu görüşlerin oranı Çin hakkındaki çok üstündeydi. Wan ve Clement, a.g.e.; Richard Wike, Jacob Poushter ve Hani Zainulbhai, "As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia", **Pew Research Center**, 29.06.2016, <http://www.pewglobal.org/2016/06/29/as-obama-years-draw-to-close-president-and-u-s-seen-favorably-in-europe-and-asia/>, (19.01.2019).

İsrail-Filistin sorununu çözemediği gibi İran sorununa kalıcı çözüm elde edemedi ve bölgedeki ABD karşıtlığının oranını düşürmekte başarılı olamadı.

Asya'da Washington hem ekonomik açıdan Çin'e karşılık verebildi hem de stratejik çevreleme politikasını uygulayabildi. Rekabete rağmen iki ülke birçok ortak uluslararası girişimde bulundular ve çatışmadan kaçındılar. Ancak Çin'in ABD'nin önderliğindeki uluslararası sisteme boyun eğdirilmesi konusunda Obama'nın politikası etkili olmadı. Tam tersi Çin'in ekonomik gücünün artmasıyla kontrol ABD'nin ellerinden kaydı.

Obama en büyük askeri rakibi olan Rusya ile ilişkileri de düzeltmeye çalıştı. Nükleer alanda yeni bir anlaşma yapabilen ABD, dünyaya bakış açılarının farklı olduğundan ve aralarında karşılıklı ekonomik bağımlılığın olmadığından Rusya ile olumlu ilişkileri sürdürmedi. İkili ilişkilerde ortaya çıkan krizi Obama, ekonomik yöntemlerle ve Avrupa müttefiklerinin yardımıyla çözmeye çalıştı, ama Moskova'nın davranışlarını düzeltmekte başarılı olamadı.

Sonuç olarak, Obama döneminde ABD liderliğinin ekonomik temelleri yenilendi ve dünya lideri algısı korundu. Ancak küreselleşen dünyadaki yeni eğilimleri yönlendirme ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanma konusunda ABD başarılı olamadı. Çin Washington'un önderlik yaptığı uluslararası sistemi dönüştürme girişimlerinde bulundu; Rusya BM Güvenlik Konseyi'nin etkinliğini azalttı ve ABD yeni güç merkezleriyle ilişkilerini geliştirmekte başarılı olamadı. Dolayısıyla Obama döneminde ABD, dünya lideri olarak birçok uluslararası girişimde bulundu, ama hedeflediği tek kutuplu uluslararası sistem kurma amacını gerçekleştirmedi.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Velikaia shakhmatnaia doska** (Büyük satranç tahtası), Moskva, AST, 2018.

CLINTON, Hillary, **Zor Seçimler**, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2016.

HOOK, Steven ve SPANIER, John, **Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze**, İstanbul, İnkilap, 2013.

PECHATNOV, Vladimir ve MANYKIN, Aleksandr, **Istoriia vneshnei politiki SShA** (ABD dış politika tarihi), Moskva, Mezhdunarodnye otnosheniia, 2016.

Makaleler

ALIMOV, Andrei ve NESTEROVA, Irina, “Interesy SShA v sovremennykh afrikanskikh gosudarstvakh” (Modern Afrika ülkelerinde ABD'nin çıkarları), **Obshchestvo. Sreda. Razvitie.**, № 2 (2017), s. 29-33.

APPLEBAUM, Anne, “Obama and Europe”, **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 37-44.

ASHFORD, Emma, “Not-So-Smart Sanctions”, **Foreign Affairs**, №1 (2016), s. 114-123.

BENN, Aluf, “The End of Old Israel”, **Foreign Affairs**, № 4 (2016), s. 16-27.

BIRIUKOVA, Olga, “Politika «perezagruzki» kak novyi etap rossiisko-amerikanskikh otnoshenii” (Rusya-ABD ilişkilerinde yeni aşama olarak «Reset» politikası), **Vestnik Kemerovskogo GU**, C. 2, № 3 (2014), s. 266-273.

BYCHKOVA, Tamara, “Kitaiskaia politika administratsii Baraka Obamy v 2009–2012 gg.” (Barack Obama'nın yönetiminin 2009-2012 yıllar arasında Çin politikası), **Vestnik Tomskogo GU**, № 388 (2014), s. 106-113.

CHRISTENSEN, Thomas, “Obama and Asia. Confronting the China Challenge”, **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 28-36.

CLINTON, Hillary, “America's Pacific Century”, **Foreign Policy**, № 6 (2011), s. 56-63.

CREUTZFELDT, Benjamin, “China and the U.S. in Latin America”, **Revista Científica General José María Córdova**, Vol. 14, № 17 (2016), s. 23-40.

DANILIN, Dmitrii, “Rol ekspertno-analiticheskogo soobshchestva SShA v «perezagruzke» kubino-amerikanskikh otnoshenii” (Küba-ABD ilişkilerinin yeniden başlatılmasında ABD'nin uzman-analitik topluluğunun rolü), **Vestnik RGGU**, № 4 (2016), s. 101-111.

DAVYDOV, Andrei, “Kitaisko-amerikanskii otnosheniia «novogo tipa» i faktor Rossii v globalnom i regionalnom izmereniiakh” («Yeni tür» Çin-ABD ilişkileri ve küresel ile bölgesel boyutlarda Rusya faktörü), **Kitai v mirovoi i regionalnoi politike. Istoriia i sovremennost**, № 19 (2014), s. 121-134.

DEDEKOCA, Ersin, “ABD-Çin ilişkilerinde Kriz Yönetimi”, **ANKASAM**, № 1 (Aralık 2017), s. 141-168.

DEMİRTEPE, Turgut ve ERDOĞAN, İbrahim, “Obama’nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik”, **Güvenlik Stratejileri**, № 17 (2013), s. 49-83.

ESTASHI, Loran, “«Razvorot v storonu Azii»: globalnaia strategiiia SShA?» («Asya’ya Dönüş»: ABD’nin küresel stratejisi mi?), **Vestnik RUDN, seriia Ekonomika**, №5 (2013), s. 205-213.

FAIR, Christine ve GANGULY, Sumit, “An Unworthy Ally”, **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 160-170.

FROLOVA, Ivetta, “Osobennosti amerikano-kitaiskogo vzaimodeistviia v ATR v usloviiah usileniia prisutstviia SShA v regione” (Bölgedeki ABD’nin varlığının artması bağlamında Asya-Pasifik bölgesinde ABD-Çin etkileliminin özellikleri), **Problemy natsionalnoi strategii**, № 4 (2015), s. 66-91.

FROLOVA, Olga, “Analiz vneshnepoliticheskikh dokumentov administratsii Dzh. Busha-mladshego i B. Obamy kak osnovopolagaiushchikh strategicheskikh doktrin politiki SShA na mezhdunarodnoi arene” (G. W. Bush ve B. Obama yönetimlerinin dış politika belgelerinin uluslararası alanda ABD politikasının temel stratejik doktrinleri olarak analizi), **Vestnik RUDN, seriia Politologiya**, № 4 (2015), s. 53-58.

GORDON, Philip, “The Crisis in U.S.-Israeli Relations”, **Foreign Affairs**, № 6 (2016), s. 132-138.

GÜNEŞ, Ergin, “Çin-Rusya İlişkilerindeki Asimetrik Denge ve Amerika Birleşik Devletleri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 70, № 4 (2015), s. 839-867.

HOLLIDAY, Ian, “Myanmar in 2012: Toward a Normal State”, **Asian Survey**, Vol. 53, № 1 (2013), s. 93-100.

IAKOVLEV, Petr, “Latinskaia Amerika na mirovoi geopoliticheskoi karte” (Küresel jeopolitik haritada Latin Amerika), **Vestnik RUDN, seriia Mezhdunarodnye otnosheniia**, C. 15, № 4 (2015), s. 20-28.

ISKORINA, Elena, “Usilenie mezhdunarodnogo terrorizma kak odin iz itogov amerikanskogo vtorzheniia v Irak 2003 goda (po materialam amerikanskoi pressy)” (ABD’nin 2003 yılında Irak işgalinin sonuçlarından biri olarak uluslararası terörizmin kuvvetlenmesi (Amerikan basınının malzemeleri üzerinden)), **Izvestiia PGPU im. V.G. Belinskogo**, № 27 (2012), s. 681-684.

KARASOVA, Tatiana, “Novaia stranitsa v izrailsko-amerikanskikh otnosheniakh. D. Tramp: ozhidaniia, nadezhdy i opaseniia” (İsrail-ABD ilişkilerinde yeni sayfa. D. Trump: beklentiler, umutlar ve kuşkular), **Kontury globalnykh transformatsii**, C. 10, № 2 (2017), s. 128-142.

KAYA, Emrah, “Modern Dünya-sistem Teorisi Kapsamında ABD ile Küba Yakınlaşmasının Eleştirisi ve Latin Amerika’ya Olası Yansıması”, **Akademik Bakış Dergisi**, № 57 (2016), s. 362-377.

KAZAKOV, Sergei, “Konflikt v Iuzhno-Kitaiskom more kak chast protivostoianiiia SShA i Kitaia v ATR” (ABD ile Çin’in Asya-Pasifik’te mücadelesinin bir parçası olarak Güney Çin Denizinde çatışma), **Voprosy politicheskoi nauki: materialy III Mezhdunar. nauch. konf.**, Kazan, 2017, s. 28-35.

KOLAROV, Georgii, “Diplomatiicheskaia aktivnost Gavany napravlena na sblizhenie s Zapadom” (Havana’nın diplomatik faaliyetleri Batı ile yakınlaşmaya yöneliktir), **21-i vek**, № 1 (2017), s. 110-123.

KOLOBOV, Oleg ve TUMİNA, Iuliia, “Doktrinalnye osnovy vneshnei politiki SShA pri administratsiakh Dzh. Busha-ml. i B. Obamy” (G. W. Bush ve B. Obama dönemlerinde ABD dış politikasının doktrinsel temelleri), **Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo**, № 1 (2012), s. 277-284.

KONYSHEV, Valerii ve SERGUNİN, Aleksandr, “Strategiia natsionalnoi bezopasnosti B. Obamy: Sostoialos li radikalnoe obnovenie?” (B. Obama’nın Ulusal Güvenlik Stratejisi: radikal yenileme gerçekleşti mi?), **Obozrevatel**, № 12 (2010), s. 87-95.

KORSHUNOV, Dmitrii, “Politika SShA v otnoshenii Rossii: Respublikanskaia kritika” (ABD’nin Rusya’ya yönelik politikası: Cumhuriyetçi eleştirisi), **Vlast**, № 5 (2012), s. 161-165.

KUOK, Lynn, “The U.S.-Singapore Partnership: A Critical Element of U.S. Engagement and Stability in the Asia-Pacific”, **ORDER from CHAOS, Asian Alliances Working Paper Series**, № 6 (2016).

LANKOV, Andrei, “Why Nothing Can Really Be Done about North Korea’s Nuclear Program”, **Asia Policy**, № 23 (2017), s. 104-110.

LUZIN, Pavel, “Politika SShA v Afganistane v kontekste transformatsii regionalnoi sistemy bezopasnoti” (Bölgesel güvenlik sisteminin dönüşümünün çerçevesinde ABD’nin Afganistan politikası), **Vestnik Permskogo Universiteta**, № 1 (2015), s. 259-267.

MOSIAKOV, Dmitrii, “Strany Iugo-vostochnoi Azii mezhdou Pekinom i Vashingtonom: poiski balansa i trudnosti v sokhranении edinstva” (Pekin ve Washington arasında Güneydoğu Asya ülkeleri: denge arayışı ve birlik korumasının sorunları), **Iugo-vostochnaia Aziia: aktualnye problemy razvitiia**, №33 (2016), s. 5-9.

MURANOVA, Anna, “Mianma: aktivizatsiia ekonomicheskoi deiatelnosti SShA, 2011-2016 gg.” (Myanmar: ABD’nin ekonomik faaliyetlerinin aktifleşmesi), **Iugo-vostochnaia Aziia: aktualnye problemy razvitiia**, № 35 (2017), s. 170-183.

PİRİNÇÇİ, Ferhat, “Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama”, **Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik**, (ed.) Cenap Çakmak, Cengiz Dinç, Ahmet Öztürk, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2011, s. 79-113.

POLIAKOVA, Anna, “Publichnaia diplomatiia SShA v Izriale v prezidentstvo B. Obamy” (B. Obama’nın başkanlığında İsrail’de ABD’nin kamu diplomasisi), **Vestnik RGGU**, № 6 (2015), s. 109-123.

PRIPISNOVA, Elena, “O nekotorykh aspektakh «Tikhookeanskogo razvorota» Obamy vo vneshnei politike SShA” (ABD dış politikasında Obama’nın «Pasifik Dönüşümünün» bazı unsurları hakkında), **Teoriia i praktika obshchestvennogo razvitiia**, № 21 (2014), s. 172-174.

RAMANATHAN, Veerabhadran, SEDDON, Jessica ve VICTOR, David, “The Next Front on Climate Change”, **Foreign Affairs**, № 2 (2016), s. 135-142.

REID, Michael, “Obama and Latin America”, **Foreign Affairs**, №5 (2015), s. 45-53.

ROSE, Gideon, “What Obama Gets Right”, **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 2-12.

SHIRIAEV, Boris, “Ukrainskii faktor v rossiisko-amerikanskikh otnosheniakh” (Rusya-ABD ilişkilerinde Ukrayna faktörü), **Upravlencheskoe konsultirovanie**, № 9 (2014), s. 24-30.

SHISHKOV, Andrei, "Politika administratsii B. Obamy v Latinskoi Amerike" (B. Obama'nın yönetiminin Latin Amerika politikası), **Problemy natsionalnoi strategii**, № 3 (2015), s. 44-65.

SIVARAM, Varun ve NORRIS, Teryn, "Fighting Climate Change With Innovation", **Foreign Affairs**, №3 (2016), s. 147-156.

SIMONIA, Aida, "Ot Bandugskoi konferentsii k predsedatelstvu v ASEAN: put Mianmy k vozrozhdeniiu aktivnoi vneshnei politiki" (Bandung Konferansı'ndan ASEAN başkanlığına: Myanmar'ın aktif dış politikasına dönüş süreci), **Iugo-vostochnaia Aziia: aktualnye problemy razvitiia**, № 26 (2015), s. 93-113.

TERSKIKH, Mikhail, "SShA v territorialnykh sporakh v Iuzhno-Kitaiskom more" (Güney Çin Denizindeki toprak anlaşmazlıklarında ABD), **Armiia i obshchestvo**, № 4 (2015), s. 32-35.

TIMOFEEV, Oleg, "Sorokoletie otnoshenii mezhdru Kitaem i SShA: podtverzhdenie tendentsii" (Çin-ABD ilişkilerinin 40. yıldönümü: eğilimlerin doğrulanması), **Kitai v mirovoi i regionalnoi politike. Istorii i sovremennost**, № 18 (2013), s. 108-130.

TREISMAN, Daniel, "Why Putin Took Crimea", **Foreign Affairs**, № 3 (2016), s. 47-54.

TROFIMOVA, Iuliia, "Politicheskii portret Baraka Obamy i itogi vneshnepoliticheskoi strategii sorok chetvertogo prezidenta SShA" (Barack Obama'nın siyasi portresi ve 44. ABD Devlet Başkanı'nın dış politika stratejisinin sonuçları), **Vestnik NGTU im. R.E. Alekseeva**, № 3 (2016), s. 55-60.

TSAPLINA, Ekaterina, "Kitai protiv SShA: k chemu privedet borba za resursy chernogo kontinenta?" (ABD'ye karşı Çin: siyah kıtanın kaynakları için mücadele neyi getirecek?), **Aktualnye problemy sovremennykh mezhdunarodnykh otnoshenii**, № 7 (2016), s. 108-114.

ULUGOVA, Khilola, "Tramp i «kubinskoe nasledie» Obamy" (Trump ve Obama'nın «Küba mirası»), **Vestnik MGIMO**, № 2 (2017), s. 195-207.

VAN DE WALLE, Nicolas, "Obama and Africa", **Foreign Affairs**, № 5 (2015), s. 54-61.

WEISSMAN, Stephen, "Congress and War", **Foreign Affairs**, № 1 (2017), s. 132-145.

ZUEV, Aleksandr, "Perspektivy razvitiia vneshnei politiki SShA v Afganistane posle vyvoda mezhdunarodnogo voennogo kontingenta" (Afganistan'dan uluslararası askeri güçlerin geri çekilmesinden sonra ABD'nin Afganistan politikasının gelişme perspektifleri), **Vlast**, № 8 (2015), s. 210-213.

Tezler

ABBASİGİL, Serkan, **Obama Dönemi ABD-İran İlişkileri ve Bölgeye Etkilerinin Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tayyar Arı), İstanbul, (Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler), 2015.

TUTAR, Necmiye, **Barack Obama Dönemi Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Uludağ), İzmir, (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), 2016.

YAŞAR, Meysune, **George W. Bush ve Barack Obama Dönemi ABD'nin İran'a Yönelik Dış Politikasının Karşılaştırmalı Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Süleyman Elik), İstanbul, (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı), 2015.

İnternet Kaynakları

“2017 Index of U.S. Military Strength: Asia”, **Heritage**, <https://index.heritage.org/military/2017/assessments/operating-environment/asia/>, (30.04.2018).

“ABD ile Rusya START anlaşmasını imzaladı”, **CNN Türk**, 08.04.2010, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/08/abd.ile.rusya.start.anlasmasini.imzaladi/571286.0/index.htm>, (01.03.2018).

“Administratciia Obamy nazvala rech Netaniakhu v kongresse SShA «predstavleniem»” (Obama yönetimi Netanyahu'nun ABD Kongresi'ndeki konuşmasına şov dedi), **RT**, 04.03.2015, <https://russian.rt.com/article/77547>, (07.05.2018).

“Afghanistan conflict: Taliban declares 'defeat' of Nato”, **BBC**, 29.12.2014, <http://www.bbc.com/news/world-asia-30626728>, (31.03.2018).

“Airstrikes and Civilian Casualties: Libya”, **New America**, <https://www.newamerica.org/in-depth/americas-counterterrorism-wars/airstrikes-and-civilian-casualties-libya/>, (16.09.2018).

“Al-Qaeda in the Arabian Peninsula (AQAP)”, **Council on Foreign Relations**, 19.06.2015, <https://www.cfr.org/background/al-qaeda-arabian-peninsula-aqap>, (02.05.2018).

“Boumediene v. Bush, 553 U.S. 723 (2008)”, **JUSTIA**, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/553/723/>, (19.01.2019).

“China 'reveals army structure' in defense white paper”, **BBC**, 16.04.2013, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-22163599>, (11.05.2018).

“Doklad: iadernye derzhavy prodolzhaiut modernizirovat sistemy iadernogo oruzhiia” (Rapor: nükleer devletler nükleer silah sistemlerini geliştirmeye devam ediyorlar), **TASS**, 03.07.2017, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4382198>, (21.09.2018).

“Drone Strikes: Pakistan”, **New America**, <https://www.newamerica.org/in-depth/americas-counterterrorism-wars/pakistan/>, (02.05.2018).

“Drone Strikes: Yemen”, **New America**, <https://www.newamerica.org/in-depth/americas-counterterrorism-wars/us-targeted-killing-program-yemen/>, (02.05.2018).

“Dvizhenie "Taliban". Dose”, **TASS**, 29.07.2015, <https://tass.ru/info/2152632>, (19.01.2019).

“Full transcript of BBC interview with President Barack Obama”, **BBC**, 24.07.2015, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-33646542>, (08.05.2018).

“How many foreign troops are in Afghanistan?”, **BBC**, 15.10.2015, <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-11371138>, (31.03.2018).

“İranskii shablon: istoriia sanktsii SShA protiv energeticheskogo sektora İrana” (İran modeli: İran'ın enerji sektörüne karşı ABD yaptırımlarının tarihi), **EurAsia Daily**,

07.01.2017, <https://eadaaily.com/ru/news/2017/01/07/iranskiy-shablon-istoriya-sankciy-ssha-protiv-energeticheskogo-sektora-irana>, (31.01.2018).

“Israel rejects call to join anti-nuclear treaty”, **Reuters**, 29.05.2010, <https://www.reuters.com/article/us-israel-nuclear-treaty/israel-rejects-call-to-join-anti-nuclear-treaty-idUSTRE64S1ZN20100529>, (05.05.2018).

“John McCain tells Ukraine protesters: 'We are here to support your just cause'”, **The Guardian**, 15.12.2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/15/john-mccain-ukraine-protests-support-just-cause>, (06.04.2018).

“Koalitsiia "Al-Irakiiia" obnavila o boikote raboty pravitelstva Iraka” (Irak Ulusal Hareketi Irak hükümetinin çalışmalarını boykot ettiğini açıkladı), **RIA Novosti**, 20.12.2011, <https://ria.ru/world/20111220/521224832.html>, (05.03.2018).

“Medvedev raskritikoval slova Putina o rezoliutsii po Livii” (Medvedev Putin’in Libya kararı hakkındaki sözlerini eleştirdi), **BBC**, 21.03.2011, https://www.bbc.com/russian/russia/2011/03/110321_putin_resolution_on_libya, (02.10.2018).

“Mirnye initsiativy” (Barışçıl girişimler), **TASS**, <http://tass.ru/ukraina/mirnye-initsiativy/>, (05.04.2018).

“Morskoi spor: o chem ne mogut dogovoritsia Kitai i Filippiny” (Deniz anlaşmazlığı: Çin ve Filipinler neyin üzerinde anlaşamıyorlar), **TASS**, 12.07.2016, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3448020>, (30.04.2018).

“Moskva nalozhila veto na rezoliutsiiu OON protiv Sirii” (Moskova BM Suriye kararını veto etti), **BBC**, 05.10.2011, https://www.bbc.com/russian/international/2011/10/111004_russia_veto_syria_un, (07.04.2018).

“North Korea confirms 'successful' nuclear test”, **The Telegraph**, 12.02.2013, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/northkorea/9864069/North-Korea-confirms-successful-nuclear-test.html>, (05.02.2018).

“North Korean torpedo' sank South's navy ship – report”, **BBC**, 20.05.2010, <https://www.bbc.com/news/10129703>, (10.09.2018).

“Nükleer silahlar terminolojisi”, **Al Jazeera Türk**, 07.06.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/nukleer-silahlar-terminolojisi>, (01.03.2018).

“Obama i Putin dogovorilis o kontaktakh mezhdvu voennymi po situatsii v Sirii” (Obama ile Putin Suriye ile ilgili askeri temasları konusunda anlaşılabilir), **Interfax**, 29.09.2015, <https://www.interfax.ru/world/469851>, (02.10.2018).

“Obama says Egypt's transition 'must begin now'”, **CNN**, 02.02.2011, <http://edition.cnn.com/2011/POLITICS/02/01/us.egypt.obama/index.html>, (16.03.2018).

“Pervyi ministerskii forum Kitai - Latinskaia Amerika startuet v Pekine” (İlk Çin-Latin Amerika Bakanlar Forumu Pekin’de başlıyor), **RIA Novosti**, 08.01.2015, <https://ria.ru/world/20150108/1041743918.html>, (11.05.2018).

“Primenenie Rossiei prava veto po proektam rezoliutsii po Sirii. Dose” (Suriye karar tasarılarıyla ilgili Rusya’nın veto hakkını kullanımı. Dosya), **TASS**, 17.11.2017, <https://tass.ru/info/4737733>, (07.04.2018).

“Rossiiskie kompanii nachinaiut oplachivat vneshnetorgovye sdelki v rubliakh” (Rus şirketleri dış ticaret anlaşmaları ruble ile ödemeye başlıyorlar), **Vedomosti**, 17.10.2014, <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2014/10/17/rubl-v-eksportnoj-obuvke>, (06.04.2018).

“Russia says military action on Iran being considered in West”, **Reuters**, 20.05.2012, <https://www.reuters.com/article/g8-russia-iran/russia-says-military-action-on-iran-being-considered-in-west-idUKL5E8GK6AX20120520>, (07.04.2018).

“Segodnia vstupilo v silu Parizhskoe soglasenie po klimatu” (Paris iklim anlaşması bugün yürürlüğe giriyor), **Novosti OON**, 04.11.2016, <https://news.un.org/ru/story/2016/11/1294711>, (01.05.2018).

“SShA i KNR dogovorilis o sokrashchenii parnikovykh vybrosov” (ABD ve ÇHC sera gazları salınımının indirilmesi konusunda anlaşılacak), **BBC**, 12.11.2014, https://www.bbc.com/russian/international/2014/11/141112_china_us_meeting, (30.04.2018).

“SShA ogranichat voennuiu podderzhku Saudovskoi Aravii iz-za situatsii v Iemene” (ABD Yemen’deki durumu nedeniyle Suudi Arabistan’ın askeri desteğini kısıtlayacak), **İnterfax**, 13.12.2016, <http://www.interfax.ru/world/541259>, (02.05.2018).

“SShA sokhraniat do 2017 goda v Afganistane 8,4 tys. voennosluzhashchikh” (ABD Afganistan’da 2017 yılına kadar 8,4 bin asker tutacak), **TASS**, 06.07.2016, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3434670>, (31.03.2018).

“State of Clean Energy Investment”, **Bloomberg New Energy Finance**, <https://about.bnef.com/clean-energy-investment/>, (02.06.2018).

“Terroristicheskaia organizatsiia "Islamskoe gosudarstvo". Dose” (“İslam Devleti” terör örgütü. Dosya), **TASS**, 10.05.2016, <http://tass.ru/info/1264570>, (10.04.2018).

“The South China Sea: Troubled Waters”, **US-China Institute**, 14.09.2010, <https://china.usc.edu/south-china-sea-troubled-waters>, (10.09.2018).

“Transcript: President Obama Iraq speech”, **BBC**, 15.12.2011, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-16191394>, (14.10.2018).

“Ukraina: khronika evraziiskogo raskola” (Ukrayna: Avrasya parçalanmasının kronolojisi), **TASS**, <https://tass.ru/ukraina/hronologiya?menu=hronologiya-2014>, (06.04.2018).

“Ukraine's Yanukovich asked for troops, Russia tells UN”, **BBC**, 04.03.2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26427848>, (04.04.2018).

“Vietnam Says No to Foreign Military Base on its Soil”, **Reuters**, 13.10.2016, <https://www.reuters.com/article/us-vietnam-russia-military-idUSKCN12D15S>, (10.05.2018).

“Vneshniaia trgovlia Rossii v 2015-2017 gg.” (2015-2017 yıllar arasında Rusya’nın dış ticareti), **Portal vneshneekonomicheskoi informatsii**, http://www.ved.gov.ru/monitoring/foreign_trade_statistics/countries_breakdown/, (04.04.2018).

“Voennye RF na voine v Donbasse. Osnovnye rassledovaniia” (Donets Havzası savaşında Rus askerleri. Temel soruşturmalar), **BBC**, 11.05.2015, https://www.bbc.com/russian/international/2015/05/150511_russian_military_ukraine_investigations, (06.04.2018).

2012 Irak Değerlendirmesi ve Irak Kronolojisi, ORSAM Rapor № 143, Ankara, ORSAM, Ocak 2013.

ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları, ORSAM Raporu № 77, Ankara, ORSAM, Ekim 2011.

ACTION GROUP FOR SYRIA, Final Communiqué, 30.06.2012, <http://www.un.org/News/dh/infocus/Syria/FinalCommuniqueActionGroupforSyria.pdf>, (15.03.2018).

ALBERT, Eleanor, "The U.S.-Philippines Defense Alliance", **Council on Foreign Relations**, 21.10.2016, <https://www.cfr.org/backgrounders/us-philippines-defense-alliance>, (10.09.2018).

ARTEMEV, Aleksandr ve KOVALEVSKII, Andrei, "Borba s potepleniem zamorozilas" (Havanın ısınması ile mücadele dondu), **Gazeta.Ru**, 18.12.2009, https://www.gazeta.ru/politics/2009/12/18_a_3300744.shtml?updated, (01.05.2018).

AVDEEVA, Tatiana, "Kopengagen-2009: proval, uspek ili moment istiny?" (Kopenhag-2009: fiyasko, başarı ya da dönüm noktası mı?), **International Affairs**, № 2 (2010), <https://interaffairs.ru/jauthor/material/188>, (30.04.2018).

BACULINAO, Eric, "U.S., China Soldiers Conduct Joint Drills despite Tensions", **NBC News**, 17.11.2016, <https://www.nbcnews.com/news/china/u-s-china-soldiers-conduct-joint-drills-despite-tensions-n685201>, (10.05.2018).

BELLINGER III, John, "Obama, Bush, and the Geneva Conventions", **Foreign Policy**, 11.08.2010, <https://foreignpolicy.com/2010/08/11/obama-bush-and-the-geneva-conventions/>, (19.01.2019).

BOLTON, John, "Syria is a sideshow", **New York Post**, 05.05.2014, <https://nypost.com/2014/05/05/syria-is-a-sideshow/>, (04.05.2018).

BORGER, Julian, "Obama administration 'supplied bunker-busting bombs to Israel'", **The Guardian**, 27.09.2011, <https://www.theguardian.com/world/julian-borger-global-security-blog/2011/sep/27/iran-nuclear-weapons>, (06.05.2018).

BROWN, Curtis, BROWNE, Ryan ve COHEN, Zachary, "Here's who buys the most weapons from the U.S.", **CNN**, 25.05.2016, <https://edition.cnn.com/2016/05/24/politics/us-arms-sales-worldwide/index.html>, (02.05.2018).

BRUCK, Connie, "Why Obama Has Failed to Close Guantánamo", **The New Yorker**, 01.08.2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/08/01/why-obama-has-failed-to-close-guantanamo>, (31.01.2018).

BYMAN, Daniel, "Comparing Al Qaeda and ISIS: Different goals, different targets", **Brookings**, 29.04.2015, <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-targets/>, (02.05.2018).

CASSELLS, Elsada, **Cuba-United States Relations in the Age of Obama**, Doha, Al Jazeera Center for Studies, 2015.

CAVE, Damien, "Raúl Castro Says His New 5-Year Term as Cuba's President Will Be His Last", **The New York Times**, 24.02.2013, <https://www.nytimes.com/2013/02/25/world/americas/raul-castro-to-step-down-as-cubas-president-in-2018.html>, (20.03.2018).

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, “Country Comparison: Crude Oil - Exports”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2242rank.html>, (20.05.2018).

CHANLETT-AVERY, Emma ve d., **North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation**, Washington, Congressional Research Service, 21.07.2015.

CLEAN ENERGY MINISTERIAL, “About the Clean Energy Ministerial”, <http://www.cleanenergyministerial.org/about-clean-energy-ministerial>, (01.05.2018).

CLOVER, Charles, “Clinton vows to thwart new Soviet Union”, **Financial Times**, 07.12.2012, <https://www.ft.com/content/a5b15b14-3fcf-11e2-9f71-00144feabdc0>, (06.04.2018).

COCA, Nithin, “Obama and Indonesia: Strong Progress But an Uncertain Future”, **The Diplomat**, 09.10.2016, <https://thediplomat.com/2016/10/obama-and-indonesia-strong-progress-but-an-uncertain-future/>, (04.09.2018).

COMMISSION ON PRESIDENTIAL DEBATES, “October 22, 2012 Debate Transcript”, 22.10.2012, <http://www.debates.org/index.php?page=october-22-2012-the-third-obama-romney-presidential-debate>, (20.03.2018).

COMMISSION ON PRESIDENTIAL DEBATES, “The Biden-Palin Vice Presidential Debate”, 02.10.2008, <http://www.debates.org/index.php?page=2008-debate-transcript-2>, (31.01.2018).

COMMISSION ON PRESIDENTIAL DEBATES, “The First McCain-Obama Presidential Debate”, 26.09.2008, <http://www.debates.org/index.php?page=2008-debate-transcript>, (31.01.2018).

COYER, Paul, “Undermining America While Washington Sleeps: China In Latin America”, **Forbes**, 31.01.2016, <https://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2016/01/31/undermining-america-while-washington-sleeps-china-in-latin-america/#76ba9abb6c23>, (10.09.2018).

DAVENPORT, Kelsey, “Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy”, **Arms Control Association**, 2018, <https://www.armscontrol.org/factsheets/dprkchron#2011>, (11.10.2018).

DAVENPORT, Kelsey, “The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) at a Glance”, **Arms Control Association**, 2018, <https://www.armscontrol.org/factsheets/JCPOA-at-a-glance>, (04.05.2018).

DAVENPORT, Kelsey, “Timeline of Nuclear Diplomacy with Iran”, **Arms Control Association**, 2018, <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran#2013>, (04.05.2018).

DAVIS, Julie, “Year After Cuba-U.S. Thaw, Obama Says Change Will Take Time”, **The New York Times**, 16.12.2015, <https://www.nytimes.com/2015/12/17/world/americas/year-after-cuba-us-thaw-obama-says-change-will-take-time.html>, (20.03.2018).

DAWI, Akmal, “Despite Massive Taliban Death Toll No Drop in Insurgency”, **Voice of America**, 06.03.2014, <https://www.voanews.com/a/despite-massive-taliban-death-toll-no-drop-in-insurgency/1866009.html>, (31.03.2018).

DEFENSE THREAT REDUCTION AGENCY, “Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program”, <http://www.dtra.mil/Mission/Partnering/Cooperative-Threat-Reduction-Program/>, (19.01.2019).

DEVERIAN, Joe, “President Obama Bypasses Congress By Formally Committing U.S. to Paris Climate Agreement”, **American Legislative Exchange Council**, 22.09.2016, <https://www.alec.org/article/president-obama-bypasses-congress-by-formally-committing-u-s-to-paris-climate-agreement/>, (22.05.2018).

DINAN, Stephen, “Obama scores the worst legislative record in history”, **The Washington Times**, 17.01.2017, <https://www.washingtontimes.com/news/2017/jan/17/president-obama-scores-poorly-working-congress-leg/>, (22.05.2018).

DODGE, Michaela, “President Obama’s Missile Defense Policy: A Misguided Legacy”, **The Heritage Foundation**, 15.09.2016, <https://www.heritage.org/defense/report/president-obamas-missile-defense-policy-misguided-legacy>, (19.09.2018).

EDWARDS-LEVY, Ariel, BLUMENTHAL, Mark ve SWANSON, Emily “Presidential Debate Polls Show Win For Obama”, **The Huffington Post**, 23.10.2012, https://www.huffingtonpost.com/2012/10/23/presidential-debate-polls_n_2004065.html, (25.09.2018).

EGAN, Matt, “After 40-year ban, U.S. starts exporting crude oil”, **CNN Money**, 29.01.2016, <http://money.cnn.com/2016/01/29/investing/us-oil-exports-begin/index.html>, (15.05.2018).

EVEDENCİ, Yunus, “Röportaj: ABD-Çin İlişkileri”, **Akademik Perspektif**, 14.03.2015, <http://akademikperspektif.com/2015/03/14/roportaj-abd-cin-iliskileri/>, (10.05.2018).

EVERETT, Burgess ve SHERMAN, Jake, “Obama, GOP Congress near end of long, ugly relationship”, **Politico**, 01.11.2016, <https://www.politico.com/story/2016/01/obama-gop-congress-ugly-relationship-217550>, (22.05.2018).

FANDI, Mamun, “Irak: Dva gosudarstva” (Irak: iki devlet), **Al Arabiya**, aktaran Inosmi, 12.08.2010, <https://inosmi.ru/asia/20100812/162045889.html>, (05.03.2018).

FEIGE, Johannes, “Why China's Djibouti Presence Matters”, **The Diplomat**, 13.04.2016, <https://thediplomat.com/2016/04/why-chinas-djibouti-presence-matters/>, (11.05.2018).

FISK, Robert, “Rech Obamy v Kaire: slova, sposobnye zalechit vekovye rany” (Obama’nın Kahire konuşması: yüz yıllık yaraları iyileştirebilen sözler), **The Independent**, aktaran Inosmi, 05.06.2009, <http://inosmi.ru/world/20090605/249654.html>, (01.02.2018).

FLEURANT, Aude ve d., **Trends In International Arms Transfers, 2016**, Solna, SIPRI, February 2017.

FUNDIRA, Taku, “US-Africa trade profile 2010-2016”, **Tralac**, <https://www.tralac.org/resources/infographic/12050-us-africa-trade-profile-2010-2016.html>, (05.09.2018).

GADY, Franz-Stefan, “China and US Hold Joint Naval Exercise”, **The Diplomat**, 18.11.2015, <https://thediplomat.com/2015/11/china-and-us-hold-joint-naval-exercise/>, (10.05.2018).

GOLDBERG, Jeffrey, "The Obama Doctrine", **The Atlantic**, April 2016, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>, (15.05.2018).

GOLDENBERG, Suzanne, "Obama focuses on green economy in speech before Congress", **The Guardian**, 25.02.2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/feb/25/barack-obama-green-economy-environment>, (01.05.2018).

GORDON, Michael, "Kerry Takes Offer of Aid to Ukraine and Pushes Back at Russian Claims", **The New York Times**, 04.03.2014, <https://www.nytimes.com/2014/03/05/world/europe/secretary-of-state-john-kerry-arriving-in-kiev-offers-1-billion-in-loan-guarantees-to-ukraine.html>, (04.04.2018).

GROMOV, Artur, "Iapono-kitaiskii territorialnyi konflikt: prichiny i posledstviia" (Japonya-Çin toprak anlaşmazlığı: nedenler ve sonuçlar), **TASS**, 12.01.2018, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/788424>, (30.04.2018).

GUANTANAMO REVIEW TASK FORCE, **Final Report**, 22.01.2010, <https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2010/06/02/guantanamo-review-final-report.pdf>, (31.01.2018).

GVOSDEV, Nikolas, "Obama's Real Legacy: Putting Foreign Policy Where It Doesn't Belong", **The National Interest**, 07.11.2016, <http://nationalinterest.org/feature/obamas-real-legacy-putting-foreign-policy-where-it-doesnt-18327>, (04.05.2018).

HABECK, Mary, "Evaluating the war with al Qaeda, part IV: How well are we doing?", **Foreign Policy**, 17.04.2012, <http://foreignpolicy.com/2012/04/17/evaluating-the-war-with-al-qaeda-part-iv-how-well-are-we-doing/>, (31.01.2018).

HARDEN, Toby, "Barack Obama won first presidential debate over John McCain, say polls", **The Telegraph**, 29.09.2008, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/3104504/Barack-Obama-won-first-presidential-debate-over-John-McCain-say-polls.html>, (21.09.2018).

HERSZENHORN, David, "Russia Won't Renew Pact on Weapons With U.S.", **The New York Times**, 10.10.2012, <https://www.nytimes.com/2012/10/11/world/europe/russia-wont-renew-pact-with-us-on-weapons.html>, (07.04.2018).

HOLLAND, Steve ve MASON, Jeff, "Obama cancels military exercises, condemns violence in Egypt", **Reuters**, 16.08.2013, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-obama/obama-cancels-military-exercises-condemns-violence-in-egypt-idUSBRE97E0N020130816>, (11.04.2018).

HUMAN RIGHTS FIRST, **Guantánamo by the Numbers**, February 2018, <https://www.humanrightsfirst.org/sites/default/files/gtmo-by-the-numbers.pdf>, (01.02.2018).

IAKOVLEV, Petr, "Aziatsko-Tikhookeanskii region i budushchee globalnoi ekonomiki" (Asya-Pasifik Bölgesi ve küresel ekonomisinin geleceği), **Perspektivy**, 11.05.2017, http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom/aziatsko-tihookeanskij_region_i_budushheje_globalnoj_ekonomiki_2017-05-11.htm, (25.05.2018).

IGNATIUS, David, “How the Iran deal became the most strategic success of Obama’s presidency”, **The Washington Post**, 15.09.2015, https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-bet-that-paid-off/2015/09/15/e46b80f6-5be6-11e5-8e9e-dce8a2a2a679_story.html?utm_term=.dd18ed93d73a, (04.04.2018).

JACKSON, Van, “The US Doesn’t Need Tactical Nuclear Weapons in Asia”, **The Diplomat**, 02.07.2015, <https://thediplomat.com/2015/07/the-us-doesnt-need-tactical-nuclear-weapons-in-asia/>, (09.09.2018).

JUDSON, Jen, “THAAD To Officially Deploy to South Korea”, **DefenseNews**, 07.07.2016, <https://www.defensenews.com/home/2016/07/08/thaad-to-officially-deploy-to-south-korea/>, (03.07.2018).

KADOMTSEV, Andrei, “Sblizhenie SShA i Indii: perspektivy i predely” (ABD ile Hindistan’ın yakınlaşması: perspektifler ve limitler), **International Affairs**, 12.02.2018, <https://interaffairs.ru/news/show/19313>, (02.09.2018).

KANAT, Kılıç, **Obama’nın İkinci Döneminde Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, SETA Analiz, № 93, (Mayıs 2014).

KARASOVA, Tatiana, “Palestino-izrailskie mirnye peregovory: vremennyi tupik ili okonchatelnyi proval?” (İsrail-Filistin barış görüşmeleri: geçici çıkmaz mı, nihai fiyasko mu?), **RSMD**, 17.07.2014, <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/palestino-izrailskie-mirnye-peregovory-vremennyi-tupik-ili-o/>, (19.08.2018).

KIRKPATRICK, David, “A Deadly Mix in Benghazi”, **The New York Times**, 28.12.2013, <http://www.nytimes.com/projects/2013/benghazi/index.html#/?chapt=0>, (03.04.2019).

KNOWLTON, Brian ve GORDON, Michael, “Kerry Expresses Frustration over Civilian Toll in Gaza”, **The New York Times**, 20.07.2014, <https://www.nytimes.com/2014/07/21/world/middleeast/israeli-gaza-conflict.html>, (06.05.2018).

KOSYREV, Dmirtii, “Afrika butet masterskoi mira, Blagodaria kitaitsam” (Afrika dünyanın yapımevi olacak. Çinliler sayesinde), **Ria Novosti**, 28.05.2018, <https://ria.ru/analytics/20180528/1521496614.html>, (05.09.2018).

KUMAR, Deepa, “Obama’s Cairo Speech: A Rhetorical Shift in US Imperialism”, **MOnline**, 12.06.2009, <https://mronline.org/2009/06/12/obamas-cairo-speech-a-rhetorical-shift-in-us-imperialism/>, (09.02.2018).

KURT, Veysel, “Devrim”den Askeri Müdahaleye Yemen, İstanbul, SETA Analiz, № 144 (Aralık 2015).

LANDLER, Mark ve BRONNER, Ethan, “In Curt Exchange, U.S. Faults Israel on Housing”, **The New York Times**, 09.11.2010, <https://www.nytimes.com/2010/11/10/world/middleeast/10jerusalem.html>, (05.05.2018).

LANDLER, Mark, “Clinton Calls for ‘Orderly Transition’ in Egypt”, **The New York Times**, 30.01.2011, <https://www.nytimes.com/2011/01/31/world/middleeast/31diplo.html>, (16.03.2018).

MACASKILL, Ewen ve TISDALL, Simon, “White House shifts Afghanistan strategy towards talks with Taliban”, **The Guardian**, 19.07.2010,

<https://www.theguardian.com/world/2010/jul/19/obama-afghanistan-strategy-taliban-negotiate>, (31.01.2018).

MACASKILL, Ewen, "Obama to deliver speech to the Muslim world in Cairo", **The Guardian**, 08.05.2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/may/08/obama-islam-muslim-world-cairo>, (12.10.2018).

MCDONALD-GIBSON, Charlotte ve TUCKER, Maxim, "Eurasian Union': Ukraine chooses to strengthen ties with Russia and reject historic trade deal with EU", **The Independent**, 21.11.2013, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/eurasian-union-ukraine-chooses-to-strengthen-ties-with-russia-and-reject-historic-trade-deal-with-eu-8955407.html>, (06.04.2018).

MID ROSSII, "Kommentarii MID Rossii v sviazi s zakhodom v Chernoe more amerikanskogo protivoraketnogo kreisera «Monterei»" (Monterey adlı Amerikan füze kruvazörünün Karadeniz'e uğramasına dair Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın yorumu), 12.06.2011, http://www.mid.ru/web/guest/kommentarii_predstavitelya/-/asset_publisher/MCZ7HQuMdqBY/content/id/203786, (07.04.2018).

MORELLO, Carol ve DEYOUNG, Karen, "Secret U.S.-Cuba diplomacy ended in landmark deal on prisoners, future ties", **The Washington Post**, 17.12.2014, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/secret-diplomacy-with-cuba-ended-in-breakthrough-deal/2014/12/17/c51b3ed8-8614-11e4-a702-fa31ff4ae98e_story.html?utm_term=.a3089b43d7d5, (20.03.2018).

NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION, **NATO Ballistic Missile Defense**, July 2016, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf, (05.04.2018).

NORTHAM, Jackie, "As Yemen's War Worsens, Questions Grow about the U.S. Role", **National Public Radio**, 11.10.2016, <https://www.npr.org/sections/parallels/2016/10/11/497563923/u-s-reconsiders-support-of-saudi-led-coalition-in-yemen-conflict>, (02.05.2018).

OBAMA, Barack, "The irreversible momentum of clean energy", **Science**, 09.01.2017, <http://science.sciencemag.org/content/early/2017/01/06/science.aam6284>, (01.05.2018).

OFFICE OF THE HISTORIAN, "Barack Obama", <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/president/obama-barack>, (16.08.2018).

OFFICE OF THE HISTORIAN, "Hillary Rodham Clinton", <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/secretary/clinton-hillary-rodham>, (20.08.2018).

OFFICE OF THE HISTORIAN, "John Forbes Kerry", <https://history.state.gov/departmenthistory/travels/secretary/kerry-john-forbes>, (06.04.2018).

OPPENHEIMER, Andres, "SShA vstupaiut v protivostoianie s Kitaem" (ABD Çin ile mücadeleye başlıyor), **La Nacion Argentina**, aktaran İnosmi, 07.02.2018, <https://inosmi.ru/politic/20180207/241383495.html>, (12.05.2018).

PANDA, Ankit, "Singapore: A Small Asian Heavyweight", **Council on Foreign Relations**, 26.06.2018, <https://www.cfr.org/backgrounder/singapore-small-asian-heavyweight>, (10.09.2018).

PARKS, Thomas, "Recalibrating Thai-U.S. Relations", **The Asia Foundation**, 29.08.2018, <https://asiafoundation.org/2018/08/29/recalibrating-thai-u-s-relations/>, (10.09.2018).

PERKOWSKI, Jack, "The Internationalization of the Yuan", **Forbes**, 23.02.2012, <https://www.forbes.com/sites/jackperkowsky/2012/02/23/the-internationalization-of-the-yuan/#2b09066740c2>, (10.05.2018).

PERLEZ, Jane ve MOE, Wai, "China Helps Aung San Suu Kyi With Peace Talks in Myanmar", **The New York Times**, 20.08.2016, <https://www.nytimes.com/2016/08/21/world/asia/aung-san-suu-kyi-myanmar-china.html>, (15.09.2018).

PERTEZ, Jane, "Why Might Vietnam Let U.S. Military Return?", **The New York Times**, 19.05.2016, <https://www.nytimes.com/2016/05/20/world/asia/access-to-bay-adds-enticement-as-us-weighs-lifting-vietnam-embargo.html>, (10.05.2018).

PIPIIA, Liudmila ve DOROGOKUPETS, Veronika, **Nauka za rubezhom. Ekonomicheskaiia Aktivnost Kitaia v Stranakh Latinskoi Ameriki** (Yurtdışında Bilim. Latin Amerika ülkelerinde Çin'in ekonomik faaliyetleri), Moskva, Institut problem razvitiia nauki RAN, № 61 (2017).

PURKISS, Jessica ve SERLE, Jack, "Obama's Covert Drone War In Numbers: Ten Times More Strikes Than Bush", **The Bureau of Investigative Journalism**, 17.01.2017, <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2017-01-17/obamas-covert-drone-war-in-numbers-ten-times-more-strikes-than-bush>, (14.09.2018).

RAMPTON, Roberta ve MOHAMMED, Arshad, "Obama ends freeze on U.S. military aid to Egypt", **Reuters**, 01.04.2015, <https://www.reuters.com/article/us-usa-egypt-military/obama-ends-freeze-on-u-s-military-aid-to-egypt-idUSKBN0MR2GR20150401>, (11.04.2018).

ROBILLARD, Kevin, "10 treaties the U.S. hasn't ratified", **Politico**, 24.07.2012, <https://www.politico.com/gallery/10-treaties-the-us-hasnt-ratified?slide=0>, (22.05.2018).

ROSENBERG, Mathew, "Taliban Opening Qatar Office, and Maybe Door to Talks", **The New York Times**, 03.01.2012, <http://www.nytimes.com/2012/01/04/world/asia/taliban-to-open-qatar-office-in-step-toward-peace-talks.html>, (31.01.2018).

SANCHEZ, Raf, "Barack Obama cancels meeting with Vladimir Putin over Edward Snowden", **The Telegraph**, 07.08.2013, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/barackobama/10228529/Barack-Obama-cancels-meeting-with-Vladimir-Putin-over-Edward-Snowden.html>, (06.04.2018).

SANDERS, Katie, "Romney: Obama stopped missile defense shield 'as a gift to Russia'", **PunditFact**, 23.03.2014, <https://www.politifact.com/punditfact/statements/2014/mar/23/mitt-romney/romney-obama-stopped-missile-defense-shield-gift-r/>, (19.09.2018).

SANGER, David, “Envoy Meets with Leader of Yemen on Accord”, **The New York Times**, 10.07.2011, <https://www.nytimes.com/2011/07/11/world/middleeast/11yemen.html>, (16.03.2018).

SATANOVSKII, Evgenii, “Tiazhkoe bremia druzhby. SShA i Izrail: zakat «strategicheskogo soiuza?»” (Arkadaşlığın ağır yükü. ABD ve İsrail: «stratejik ortaklığın» sonu mu?), **Rossiia v globalnoi politike**, 07.08.2010, <http://www.globalaffairs.ru/number/Tyazhkoe-bremya-druzhby-14966>, (06.05.2018).

Security and Defense Cooperation Agreement between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America, 30.09.2014, <http://mfa.gov.af/Content/files/BSA%20ENGLISH%20AFG.pdf>, (31.01.2018).

SHOKUKHI-NASAB, Khasan, “Istoriia vvedeniia sanktsii protiv Irana” (İran yaptırımlarının tarihi), **IRNA**, aktaran Inosmi, 01.03.2015, <https://inosmi.ru/asia/20150302/226574256.html>, (31.01.2018).

SLEZAK, Michael, “China cementing global dominance of renewable energy and technology”, **The Guardian**, 06.01.2017, <https://www.theguardian.com/environment/2017/jan/06/china-cementing-global-dominance-of-renewable-energy-and-technology>, (02.06.2018).

SNYDER, Scott, “Will China Change Its North Korea Policy?”, **Council on Foreign Relations**, 31.03.2016, <https://www.cfr.org/expert-brief/will-china-change-its-north-korea-policy>, (05.02.2018).

STATE ELECTIONS OFFICES, **2008 Official Presidential General Election Results**, 22.01.2009, <https://transition.fec.gov/pubrec/fe2008/2008presgeresults.pdf>, (16.01.2019).

STATE ELECTIONS OFFICES, **Official 2012 Presidential General Election Results**, 17.01.2012, <https://transition.fec.gov/pubrec/fe2012/2012presgeresults.pdf>, (16.01.2019).

SULLIVAN, Jake, “The Putin Files: The U.S.-Russian Reset”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 25.10.2017, <http://carnegieendowment.org/2017/10/25/putin-files-u.s.-russian-reset-pub-73555>, (19.09.2018).

SULLIVAN, Mark, **Cuba: U.S. Restrictions on Travel and Remittances**, Washington, Congressional Research Service, 2018.

The 2015 National Security Strategy: Authorities, Changes, Issues for Congress, Washington, Congressional Research Service, 30.01.2017.

The Greater Middle East Initiative: Sea Island and beyond, Washington, U.S. Government Printing Office, 2004.

The Obama Administration Efforts to Close the Guantanamo Bay Detention Facility, Washington, U.S. Government Publishing Office, 2017, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-115hdoc15/pdf/CDOC-115hdoc15.pdf>, (31.01.2017).

THE OBAMA WHITE HOUSE, “President Obama Addresses the Nation”, 22.06.2011, https://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=ai01D82uBs8, (31.01.2018).

THE OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY, “United States”, <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/usa/#Origins>, (22.08.2018).

THE WHITE HOUSE, “Address by President Obama to the 71st Session of the United Nations General Assembly”, 20.09.2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/09/20/address-president-obama-71st-session-united-nations-general-assembly>, (25.05.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks by President Obama and Prime Minister Gillard of Australia in Joint Press Conference”, 16.11.2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/16/remarks-president-obama-and-prime-minister-gillard-australia-joint-press>, (09.09.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks by President Obama at the First Plenary Session of the Summit of the Americas”, 11.04.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/04/11/remarks-president-obama-first-plenary-session-summit-americas>, (06.09.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks by President Obama to the People of Africa”, 28.07.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/07/28/remarks-president-obama-people-africa>, (05.09.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks By President Obama To The Turkish Parliament”, 06.04.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-obama-turkish-parliament>, (12.10.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks by the President at Cairo University”, 04.06.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>, (31.01.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks by the President at the Summit of the Americas Opening Ceremony”, 17.04.2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-summit-americas-opening-ceremony>, (07.09.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks by the President in State of the Union Address”, 20.01.2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015>, (20.03.2018).

THE WHITE HOUSE, “Remarks of President Barack Obama – State of the Union Address as Delivered”, 13.01.2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/01/12/remarks-president-barack-obama-%E2%80%93-prepared-delivery-state-union-address>, (15.05.2018).

THE WHITE HOUSE, “Statement by President Obama on the Situation in Syria”, 18.09.2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria>, (16.03.2018).

THE WHITE HOUSE, “Statement By the President on Congressional Authorization to Train Syrian Opposition”, 18.09.2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/18/statement-president-congressional-authorization-train-syrian-opposition>, (05.09.2018).

THE WHITE HOUSE, “Statement by the President on Syria”, 31.08.2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria>, (08.04.2018).

THE WHITE HOUSE, **National Security Strategy 2006**, Washington, 2006, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2006/>, (17.10.2017).

THE WHITE HOUSE, **National Security Strategy 2010**, Washington, 2010, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/>, (17.10.2017).

THE WHITE HOUSE, **National Security Strategy 2015**, Washington, 2015, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2015/>, (17.10.2017).

THE WORLD BANK, “Afghanistan Poverty Status Update – Progress at Risk”, 08.05.2017,

<http://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-poverty-status-update-report-2017>, (31.03.2018).

THE WORLD BANK, “GDP growth (annual %), China”, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&location_s=CN&start=1998, (15.05.2018).

TSENTRALNYI BANK ROSSIISKOI FEDERATSII, “Vneshniaia trgovlia Rossiiskoi Federatsii tovarami” (Rusya Federasyonu’nun dış mal ticareti), 30.06.2015, http://cbr.ru/statistics/print.aspx?file=credit_statistics/trade.htm&pid=svs&sid=vt, (04.04.2018).

U. S. 114TH CONGRESS, “North Korea Sanctions and Policy Enhancement Act of 2016”, 18.02.2016, <https://www.congress.gov/114/plaws/publ122/PLAW-114publ122.pdf>, (03.07.2018).

U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE, “2012 Joint Vision Statement for the Thai-U.S. Defense Alliance”, 15.11.2012, <http://archive.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=15685>, (10.09.2018).

U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE, MISSILE DEFENSE AGENCY, “Aegis Ballistic Missile Defense”, https://www.mda.mil/system/aegis_bmd.html, (09.09.2018).

U.S. DEPARTMENT OF STATE, “Foreign Terrorist Organizations”, <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>, (14.09.2018).

U.S. DEPARTMENT OF STATE, “Remarks at Munich Security Conference”, 01.02.2014, <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/02/221134.htm>, (19.08.2018).

U.S. DEPARTMENT OF STATE, “United States-Indonesia Comprehensive Partnership”, 08.10.2013, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/10/215196.htm>, (04.09.2018).

U.S. DEPARTMENT OF THE NAVY, U.S. MARINE CORPS, U.S. COAST GUARD, **A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower**, March 2015, <http://www.navy.mil/local/maritime/150227-CS21R-Final.pdf>, (11.05.2018).

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, **Resolution 1874**, 12.06.2009, [https://undocs.org/S/RES/1874\(2009\)](https://undocs.org/S/RES/1874(2009)), (15.01.2019).

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, **Resolution 1973**, 17.03.2011, [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011)), (15.01.2019).

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, **Resolution 2087**, 22.01.2013, [https://undocs.org/S/RES/2087\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2087(2013)), (15.01.2019).

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, **Resolution 2094**, 22.03.2013, [https://undocs.org/S/RES/2094\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2094(2013)), (15.01.2019).

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, **Resolution 2270**, 02.03.2016, [http://undocs.org/S/RES/2270\(2016\)](http://undocs.org/S/RES/2270(2016)), (15.01.2019).

UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL, **Resolution 2321**, 30.11.2016, [http://undocs.org/S/RES/2321\(2016\)](http://undocs.org/S/RES/2321(2016)), (15.01.2019).

UNITED STATES CENSUS BUREAU, “Trade in Goods with Africa”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html>, (05.09.2018).

UNITED STATES CENSUS BUREAU, “Trade in Goods with India”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5330.html>, (02.09.2018).

UNITED STATES CENSUS BUREAU, “Trade in Goods with South and Central America”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0009.html>, (12.05.2018).

UNITED STATES CENSUS BUREAU, “U.S. Trade in Goods by Country”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/index.html>, (01.03.2018).

UNITED STATES MISSION TO THE UNITED NATIONS, “Remarks by Ambassador Samantha Power, U.S. Permanent Representative to the United Nations, at a UN Security Council Meeting on Ukraine, March 3, 2014”, 03.03.2014, <https://2009-2017-usun.state.gov/remarks/5961>, (04.04.2018).

USAID, “Aid Trends”, <https://explorer.usaid.gov/aid-trends.html>, (26.05.2018).

VAUGHN, Bruce, **New Zealand: Background and Bilateral Relations with the United States**, Washington, Congressional Research Service, 13.11.2017.

VOROZHKO, Tatiana, “Budget Cuts Hit US Foreign Aid Programs”, **Voice of America**, 03.04.2013, <https://www.voanews.com/a/budget-cuts-hit-us-foreign-aid-programs/1633892.html>, (27.05.2018).

WAN, William ve CLEMENT, Scott, “Most of the world doesn’t actually see America the way Trump said it did”, **The Washington Post**, 18.11.2016, <https://www.washingtonpost.com/graphics/national/obama-legacy/global-approval-rating.html>, (19.01.2019).

WARRICK, Joby ve DEYOUNG, Karen, “From ‘reset’ to ‘pause’: The real story behind Hillary Clinton’s feud with Vladimir Putin”, **The Washington Post**, 03.11.2016, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/from-reset-to-pause-the-real-story-behind-hillary-clintons-feud-with-vladimir-putin/2016/11/03/f575f9fa-a116-11e6-8832-23a007c77bb4_story.html?utm_term=.f699d6966e2c, (01.03.2018).

WEHREY, Frederic, “‘We Helped You and Now You’ve Abandoned Us’”, **The New York Times**, 16.04.2018, <https://www.nytimes.com/2018/04/16/opinion/libya-america-cia.html>, (03.04.2019).

WEISBROT, Mark, “US foreign policy in Latin America leaves an open door for China”, **The Guardian**, 31.01.2014, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jan/31/latin-america-china-us-foreign-policy-reserve>, (11.05.2018).

WEISS, David, “Reducing the Deficit through Foreign Aid”, **The Huffington Post**, 21.05.2013, https://www.huffingtonpost.com/david-weiss/reducing-the-deficit-thro_b_3312844.html, (26.05.2018).

WIKE, Richard, POUSHTER, Jacob ve ZAINULBHAI, Hani, “As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia”, **Pew Research Center**, 29.06.2016, <http://www.pewglobal.org/2016/06/29/as-obama-years-draw-to-close-president-and-u-s-seen-favorably-in-europe-and-asia/>, (19.01.2019).

WILDAU, Gabriel ve MITCHELL, Tom, “China: Renminbi Stalls on Road to Being a Global Currency”, **Financial Times**, 11.12.2016, <https://www.ft.com/content/e480fd92-bc6a-11e6-8b45-b8b81dd5d080>, (10.05.2018).

WILSON, Scott ve WARRICK, Joby, “Assad must go, Obama says”, **The Washington Post**, 18.08.2011, https://www.washingtonpost.com/politics/assad-must-go-obama-says/2011/08/18/gIQAelheOJ_story.html?utm_term=.9b3e53fe882e, (15.03.2018).

WITS, “Afghanistan Exports By Country 2016”, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AFG/Year/2016/TradeFlow/Export/Partner/by-country>, (31.03.2018).

WITS, “Afghanistan Imports By Country 2016”, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/AFG/Year/2016/TradeFlow/Import/Partner/by-country>, (31.03.2018).

WITS, “United States exports, imports and trade balance By Region 2016”, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/USA/Year/2016/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-region>, (10.05.2018).

WORLD POPULATION REVIEW, “Iraq Population 2018”, <http://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population/>, (03.02.2018).

WORTHINGTON, Andy, “Obama v Trump on Guantanamo and torture”, **Al Jazeera**, 16.12.2016, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/12/obama-trump-guantanamo-torture-161215090224679.html>, (31.01.2018).

WRIGHT, Robin, “The Winners and Losers in the New Syrian Ceasefire”, **The New Yorker**, 30.12.2016, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-winners-and-losers-in-the-new-syrian-ceasefire>, (09.09.2018).

WROUGHTON, Lesley ve ZHDANNIKOV, Dmitry, “Kerry and Lavrov fail to reach breakthrough on Ukraine”, **Reuters**, 14.03.2014, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-kerry/kerry-and-lavrov-fail-to-reach-breakthrough-on-ukraine-idUSBREA2D1OP20140314>, (04.04.2018).

YEGOROV, Oleg, “Deconstructing Obama’s failure with Russia: What went wrong?”, **Russia Beyond**, 19.01.2017, https://www.rbth.com/international/2017/01/19/deconstructing-obamas-failure-with-russia-what-went-wrong_684706, (01.03.2018).

YUHAS, Alan, “Congress will abandon Trans-Pacific Partnership deal, White House concedes”, **The Guardian**, 13.11.2016, <https://www.theguardian.com/business/2016/nov/12/tpp-trade-deal-congress-obama>, (22.05.2018).

ZYGAR, Mikhail, “The Russian Reset That Never Was”, **Foreign Policy**, 09.12.2016, <https://foreignpolicy.com/2016/12/09/the-russian-reset-that-never-was-putin-obama-medvedev-libya-mikhail-zygar-all-the-kremlin-men/>, (19.09.2018).

ÖZET

Barack Obama'nın başkanlığı ABD tarihinin kritik dönemine denk geldi. Soğuk Savaş'tan sonraki ABD tek kutuplu sistem kurma çabaları Obama'dan önceki ABD Başkanı George W. Bush döneminde başarısızlıkla sonuçlandı gibi başta ekonomik olmak üzere ABD'nin dünya liderliği büyük bir zarar gördü. Bu çalışmada Barack Obama'nın ABD'nin liderliğini yenilemeye ve küreselleşen dünyada ortaya çıkan yeni eğilimleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye dönük politikaları ele alınmaktadır. Birinci Bölüm'de Obama'nın başkan olduğu dönemde ABD'nin iç ve dış koşulları ve Obama'nın sunduğu yeni dış politika ilkeleri ele alınmaktadır. İkinci Bölüm'de Obama'nın Orta Doğu politikası incelenmektedir. Üçüncü Bölüm'de Çin ile rekabet çerçevesinde Asya, Afrika ve Latin Amerika politikaları ele alınmaktadır. Dördüncü Bölüm'de Obama döneminde ikili ilişkilerde en büyük kriz yaşanan Rusya politikası incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: ABD, ABD dış politikası, Barack Obama, dünya liderliği.

ABSTRACT

The presidency of Barack Obama began in a critical period of the U.S. history. The attempts to establish U.S. hegemony that started after the Cold War, completely failed in the presidency of George W. Bush, which was right before Obama's term. Moreover, the U.S. world leadership, especially economic, was badly damaged. This study aims to examine Barack Obama's attempts to renew the U.S. world leadership and to shape new tendencies in the globalized world in a way that secures U.S. interests. In the first chapter, the international and domestic environment at the beginning of the Obama's presidency and Obama's new foreign policy principles are examined. In the second chapter, Obama's foreign policy towards Middle East is explained. In the third chapter, U.S. foreign policies towards Asia, Latin America and Africa are explained as a part of a rivalry with China. In the fourth chapter, U.S.-Russia relations, which ended with the biggest crisis of bilateral relations, are examined.

Key Words: U.S., U.S. foreign policy, Barack Obama, world leadership.